

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑΣ | 2012 - 2014

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΘΕΜΑ :

«Μορφώματα βίας και αντίστασης : Η απεργία πείνας των τριακοσίων μεταναστών»

Της Κασταλίας Φραγκούλια

Αριθμός Μητρώου : 5212Μ011

Επιβλέπουσα : Γκέφου - Μαδιανού Δήμητρα, Καθηγήτρια

Τριμελής Επιτροπή : Γκέφου - Μαδιανού Δήμητρα, Καθηγήτρια

Αστρινάκη Ουρανία, Επίκουρη Καθηγήτρια

Νοταράς Ανδρέας, Επίκουρος Καθηγητής

Αθήνα | Εαρινό Εξάμηνο 2014

Εισαγωγή

Η απεργία πείνας ως μια αυτοεξοντωτική πρακτική διαμαρτυρίας για την κατάκτηση πολιτικών και κοινωνικών διεκδικήσεων έχει μεγάλη ιστορική παράδοση στην Ελλάδα. Η πρώτη καταγεγραμμένη από τον ελληνικό Τύπο απεργία πείνας συνέβη το μακρινό 1930 όπου κομμουνίστριες κρατούμενες προχώρησαν σε απεργία πείνας στις φυλακές Αβέρωφ προκειμένου να καταγγείλουν τους λόγους και τις συνθήκες κράτησής τους. Ασφαλώς δεν ήταν οι μόνες που χρησιμοποίησαν τα σώματα τους για να συγκρουστούν με την επίσημη πολιτική εξουσία. Ιδίως τα μετεμφυλιακά και τα μεταπολιτευτικά χρόνια, η απεργία πείνας συνδέθηκε κυρίως με αιτήματα που αφορούσαν τις συνθήκες κράτησης και την προστασία των θεσμικά κατοχυρωμένων δικαιωμάτων ανθρώπων που βρίσκονταν υπό καθεστώς εγκλεισμού σε 'σωφρονιστικά' ιδρύματα. Η διαφυγή σε αυτή την ακραία αντιστασιακή πρακτική είχε διαχρονικά διττή πολιτική στόχευση. Αφενός να αποκαλύψει την κρατική αυθαιρεσία δεδομένων των αιτιών για τις οποίες επιλέχθηκε ως μορφή διαμαρτυρίας και αφετέρου να καταδειχθεί ως η μοναδική και ύστατη λύση διαπραγμάτευσης με την κυρίαρχη εξουσία όταν άλλες μέθοδοι συνδιαλλαγής για την εκπλήρωση των αιτημάτων αποδεικνύονταν ατελέσφορες¹. Παρά τη συχνότητα με την οποία εμφανίζεται κυρίως από το 1975 και μετά, ωστόσο δεν υπάρχει κάποια απόπειρα καταγραφής της γενεαλογίας της και δεν έχει απασχολήσει την ελληνική εθνογραφία.

Η παρούσα μελέτη συνιστά μια προσπάθεια διεπιστημονικής προσέγγισης και εθνογραφικής ενασχόλησης με την απεργία πείνας χωρίς ωστόσο να εμβαθύνει στην ιστορικότητα αυτής της ενσώματης πρακτικής και χωρίς να εξαντλεί το εύρος των θεωρητικών επεξεργασιών που επιδέχεται. Στο επίκεντρο αυτής της εργασίας βρίσκεται η απεργία πείνας των τριακοσίων μεταναστών που πραγματοποιήθηκε τους δυο πρώτους μήνες του 2011 στην Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη κάτω από αντίξοες συνθήκες. Στο πλαίσιο της επιτόπιας έρευνας υπό την μορφή συνεντεύξεων, το εθνογραφικό υλικό που συλλέχθηκε αποτελεί προϊόν ολιγόωρων και αποσπασματικών συζητήσεων δεδομένης της δυσκολίας που αντιμετώπισα να αντλήσω πληροφορίες για ένα επώδυνο για τους πληροφορητές μου γεγονός καθώς η απεργία πείνας στην οποία προέβησαν δεν έφερε τα επιθυμητά για εκείνους αποτελέσματα. Ωστόσο το εθνογραφικό υλικό αναδεικνύεται εξαιρετικά πλούσιο για την εξαγωγή ερμηνευτικών συμπερασμάτων. Ένα επιπρόσθετο εμπόδιο που δεν κατέστη προσπελάσιμο είναι η απόκρυψη εθνογραφικών δεδομένων καθώς τα

¹ <http://www.efsyn.gr/?p=70323> / <http://www.iospress.gr/ios1996/ios19960114a.htm>

υποκείμενα της έρευνας βρίσκονται υπό καθεστώς νομικών διώξεων και για αυτόν τον πολύ σοβαρό λόγο δεν παρατίθενται πληροφορίες οι οποίες θα αποτελούσαν μια υπόθεση εργασίας αλλά ενδεχομένως ταυτόχρονα να οδηγούσαν στην περαιτέρω στοχοποίησή τους παρόλο που τηρήθηκε η δεοντολογία της επιτόπιας έρευνας.

Οι Μαροκινοί συνομιλητές μου, στις 25 Ιανουαρίου 2011, ξεκίνησαν απεργία πείνας με στόχο την εξασφάλιση της νομιμοποίησής τους και τη διεκδίκηση μιας πληθώρας αιτημάτων που αφορούσαν τις συνθήκες παραμονής τους στην Ελλάδα. Η παρουσία αλληλέγγυων σε αυτό το εγχείρημα των μεταναστών έγινε η αφορμή για να συσταθεί μια άτυπη οργάνωση με το όνομα : «Πρωτοβουλία Αλληλεγγύης των 300 μεταναστών». Αυτή περιελάμβανε αλληλέγγυους και αλληλέγγυες από διάφορους πολιτικούς χώρους της κοινοβουλευτικής και εξωκοινοβουλευτικής Αριστεράς. Αρχής γενομένης από την Νομική Σχολή στην Αθήνα, οι μετανάστες συνέχισαν την αποχή από τη σίτιση στο Μέγαρο Λιβιεράτου, γνωστό και ως «Υπατία», που βρίσκεται επί της λεωφόρου Πατησίων. Τον Μάρτιο της ίδιας χρονιάς, διακομίστηκαν σε νοσοκομεία της Αθήνας καθώς τις τελευταίες ημέρες πριν τη λήξη της απεργίας εμφάνιζαν οργανικές βλάβες που έχριζαν ιατρικής φροντίδας. Σε ένα νοσοκομείο στην Αθήνα, γνώρισα τον Μ. και τον Χ. όπου νοσηλεύονταν αποστεωμένοι και ψυχικά εξαντλημένοι από την απεργία. Τους επισκεπτόμουν καθημερινά κάνοντας τετράωρες βάρδιες μαζί με άλλους συνοδούς για να προσφέρουμε βοήθεια καθώς συνέχιζαν να απέχουν από κάθε είδους τροφή ακόμα και κατά τη διάρκεια της νοσηλείας τους. Με τη λήξη της απεργίας παρέμειναν στην Αθήνα. Αναμφίβολα η εμπειρία που είχα ως αλληλέγγυα στις διεκδικήσεις των μεταναστών ήταν έντονη καθώς μέσα από την καθημερινή μας επικοινωνία μοιραζόμουν τις αγωνίες τους και τους προβληματισμούς τους, τα οποία αποτέλεσαν τα κίνητρά μου για την ενασχόλησή μου με την μελέτη της απεργίας πείνας.

Βασική επιδίωξη αυτής της εργασίας είναι να φωτίσει το μονοπάτι που οδηγεί από τον κοινωνικό αποκλεισμό και την νομική εγκατάλειψη των μεταναστών, στην αντίσταση και στην συγκρότηση νέων πολιτικών υποκειμενικοτήτων με απώτερο στόχο να κατανοηθεί η δυναμική που έχει η απεργία πείνας στην έστω και προσωρινή ανατροπή των επισφαλών συνθηκών στις οποίες διαβιούν. Αξιοποιώντας την συνεισφορά του βρετανού ανθρωπολόγου V.Turner για το «κοινωνικό δράμα», ένα διαπολιτισμικό μοτίβο σύγκρουσης που επιτελείται ανάμεσα σε αντιμαχόμενες πλευρές με διακριτές επιδιώξεις και πεποιθήσεις, θα αναδειχθούν οι χωρικές συνθήκες της εξέλιξης του κοινωνικού δράματος στην περίπτωση των τριακοσίων μεταναστών απεργών πείνας, συνθήκες που διαμόρφωσαν τους όρους για την ανάδυση νέων ριζοσπαστικών υποκειμενικοτήτων. Η σύγκρουση ανάμεσα στους μετανάστες και στο ελληνικό κράτος, οι συσχετισμοί της κυρίαρχης εξουσίας και της αντίστασης, επιτελούνται σε τέσσερεις διαδοχικές φάσεις και σε ένα πλέγμα

σωμάτων, χώρων, λόγων και δράσεων. Κατά διαδοχική σειρά τα ζητήματα που θα απασχολήσουν την παρούσα έρευνα και θα μονοπωλήσουν την κάθε θεματική ενότητά της, είναι : η κατανόηση των κοινωνικοπολιτικών συμφραζομένων στα οποία έλαβε χώρα η απεργία πείνας, οι οριακές και αποποιοητικές συνθήκες που κατέστησαν ευεπίφορη τη ρήξη των μεταναστών με το ελληνικό κράτος, οι τρόποι με τους οποίους οι επίσημοι λόγοι για το άσυλο της Νομικής Σχολής καθώς και οι πολιτικές στρατηγικές για την συκοφάντηση της απεργίας πείνας ενέτειναν το σχίσμα ανάμεσα στις δυο πλευρές, η διόγκωση της κρίσης και οι κοινοτικές της διαστάσεις όπως ανιχνεύονται στον ιδιωτικό χώρο της Υπατίας όπου μεταστεγάστηκε η απεργία πείνας και συνέτεινε στη σταδιακή μετατροπή του σε ένα δημόσιο σημείο συνάντησης μιας πληθώρας ανθρώπων, η προσωρινή αποκατάσταση της κρίσης με την παροχή εγγράφων που δεν ήταν εν τέλει τα αιτούμενα της απεργίας και οδήγησαν στη μη επανόρθωση της ρήξης ανάμεσα στις δυο πλευρές.

Ο θεωρητικός μανδύας με τον οποίο επενδύεται αυτή η μελέτη, υφαίνεται με τη συμβολή σπουδαίων στοχαστών στην εννοιολόγηση των σύγχρονων μορφών εξουσίας, στον προβληματισμό γύρω από την διαλεκτική εξουσίας και υποκειμένου και στις αναπαραστάσεις της βίας. Πρόκειται για θεωρητικές προσεγγίσεις που προσδίδουν σε αυτή τη μελέτη μια διεπιστημονικότητα και φέρνουν στην επιφάνεια μια σειρά ερωτημάτων για μια δράση στο πλαίσιο της οποίας το σώμα και η ίδια η ζωή γίνονται πεδία πολιτικών διαπραγματεύσεων. Επιπλέον θα αναδείξουν τη βαθύτερη δομή της απεργίας πείνας : ως μια πράξη αντίστασης στην εξαθλίωση της ανθρώπινης ζωής που αφενός εκθέτει την τρωτότητα των υποκειμένων και την έκπτωσή τους σε μια κοινωνική και πολιτικοδικαιική σφαίρα όπου οι ζωές τους στερούνται νοήματος και σημασίας και αφετέρου ενέχει μια επαναστατική δυναμική που συντείνει ή καθιστά εφικτή την κοινωνική αλλαγή. Τέλος, την ευθύνη για τα γραφόμενα φέρει αποκλειστικά η συντάκτρια αυτής της εργασίας.

1^η Ενότητα

Για την βιοπολιτική της κρίσης : τα κοινωνικοπολιτικά συμφραζόμενα της διαβίωσης των μεταναστών στην Ελλάδα

Αποτελεί πλέον κοινό τόπο στα ακαδημαϊκά πονήματα καθώς και κοινή βιωμένη εμπειρία για μια μεγάλη μερίδα του πληθυσμού της Ελλάδας, ότι η σύναψη της συμφωνίας της ελληνικής κυβέρνησης τον Μάιο του 2010 με το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα για την χορήγηση του δανείου των 110 δις ευρώ με στόχο την σταθεροποίηση της ελληνικής οικονομίας και την διαχείριση της αύξησης του δημοσιονομικού ελλείμματος και χρέους, οδήγησε στην ραγδαία επιδείνωση του βιοτικού επιπέδου των μικρομεσαίων κοινωνικών στρωμάτων και την διεύρυνση των κοινωνικών ανισοτήτων. Με φόντο το Καστελόριζο, ο Γ. Παπανδρέου ανακοίνωσε την προσφυγή της ελληνικής κυβέρνησης στον ευρωπαϊκό μηχανισμό στήριξης επισφραγίζοντας την ένταξη της Ελλάδας σε μια ιδιότυπη νεοαποικιοκρατική συνθήκη. Τα σκληρά μνημονιακά μέτρα που επέβαλλε το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο σε συνεργασία με την ελληνική κυβέρνηση - και λαμβάνονται έκτοτε ως προϋποθέσεις για την εκταμίευση δόσεων του δανείου - όχι μόνο αναπτυξιακό χαρακτήρα δεν έχουν αλλά έχουν οδηγήσει στην περαιτέρω αύξηση του χρέους, τη μείωση μισθών και συντάξεων, τη σταδιακή συρρίκνωση του κράτους πρόνοιας, την κατακόρυφη αύξηση της ανεργίας, σε σωρεία ιδιωτικοποιήσεων, σε μαζικές απολύσεις, την πώληση δημόσιας περιουσίας, την ανάδυση ενός νέου καθεστώτος εργασίας με ευέλικτες και φθηνές μορφές απασχόλησης, την πλήρη αποδόμηση υπηρεσιών και φορέων δημόσιου χαρακτήρα και την έξαρση της φτώχειας.

Πρόκειται για την επέλαση ενός αυταρχικού νεοφιλελευθερισμού σε όλο το οικονομικό, το πολιτικό και κοινωνικό φάσμα. Βασικά εργαλεία της μνημονιακής πολιτικής δεν είναι μόνο η μεγιστοποίηση των επιχειρησιακών διαδικασιών και η ενίσχυση του ανταγωνισμού της αγοράς ώστε να είναι δημοσιονομικά επωφελείς αλλά και η καθολική εναρμόνιση των συμπεριφορών, αξιών, ιδεών και επιθυμιών των υποκειμένων που πλήττονται από την οικονομική κρίση στα κελεύσματα της καπιταλιστικής κερδοφορίας (Αθανασίου 2012 : 13 - 17, Δουζίνας 2011 : 71-90). Πράγματι, ο ομογενοποιητικός χαρακτήρας της οικονομικής κρίσης διαφαίνεται στον μελοδραματικό λόγο του πρωθυπουργού ο οποίος παρουσίασε ως "εθνική" και "επιτακτική" την ανάγκη διαχείρισης της κρίσης. Στο όνομα της "εθνικής σωτηρίας" και του "κοινού καλού", η διαχείριση της κρίσης καθίσταται αναπόφευκτη, συλλογική και παράλληλα εξατομικευμένη υπόθεση. Τα αισθήματα φόβου, ευθύνης και ενοχής, που συστηματικά καλλιεργούνται στον λόγο πολιτικών προσώπων με σύνηθες σημείο αναφοράς τις "Θυσίες του ελληνικού λαού", στοχεύουν στην ανάδυση νέων τεχνολογιών εαυτού. Στον ασφυκτικό κλοιό των μέτρων λιτότητας, τα υποκείμενα

της κρίσης καλούνται να αναπροσαρμόσουν τις ανάγκες και τις επιθυμίες τους στις απαιτήσεις της μνημονιακής πολιτικής. Οφείλουν να είναι πρωτίστως οικονομικά αποδοτικά και παραγωγικά, να ελέγχουν τις καταναλωτικές τους επιλογές, να προστατεύουν τα προσωπικά τους συμφέροντα, να στρατευτούν στο σχέδιο της δημοσιονομικής εξυγίανσης με κάθε κόστος και να υπακούν απαρέγκλιτα στις πολιτικές στρατηγικές της βελτιστοποίησης της οικονομικής δυναμικής της χώρας (ό.π.). Η νεοφιλελεύθερη λογική της βελτιστοποίησης διαχέεται από το οικονομικό στο πολιτικό και κοινωνικό πεδίο μέσω μιας πολιτικής στρατηγικής υπευθυνοποίησης των υποκειμένων και ομογενοποίησης της κοινωνίας. Η προάσπιση μιας πλασματικής ελευθερίας, του ατομικισμού και της ευθύνης, συνιστούν το αξιακό πλαίσιο της τρέχουσας οικονομικής και κοινωνικής συγκυρίας.

Όπως καθίσταται σαφές, το ελληνικό κράτος μέσω λογοθετικών πρακτικών, πατερναλιστικών νοθεσιών και την εφαρμογή νεοφιλελεύθερων πολιτικών για τη διαχείριση της κρίσης διαμορφώνει τους όρους ύπαρξης των υποκειμένων της κρίσης. Καθίσταται ρυθμιστής της κρίσης αλλά και της ζωής. Συνεπώς, συμπληρωματική και αναπόσπαστη όψη του νεοφιλελεύθερου μοντέλου οργάνωσης της ελληνικής οικονομίας και των ανισορροπιών της, είναι η βιοπολιτική, η πολιτική πλαισίωση της βιολογικής και κοινωνικής ζωής (ό.π.). Αν το έργο του γάλλου φιλοσόφου Μισέλ Φουκώ - εισηγητή της έννοιας της βιοεξουσίας - χαίρει κοινής αναγνώρισης και αποδοχής από την ακαδημαϊκή κοινότητα των κοινωνικών επιστημών, οφείλεται στο γεγονός ότι την εφοδίασε με τα αναλυτικά εργαλεία για την ερμηνευτική επεξεργασία της σύγχρονης πολιτικής πραγματικότητας. Σε αυτό το σημείο κρίνεται αναγκαία μια αποσπασματική αναφορά στο φουκωικό αφήγημα της βιοεξουσίας προκειμένου να κατανοηθεί η δυναμική της εξουσίας στην παραγωγή λόγων, πολιτικών στρατηγικών, κοινωνικών συμβάσεων δηλαδή νόρμες σκέψης και καλούπια συμπεριφοράς για την ζωή στην εποχή της κρίσης και στην συγκρότηση οικονομικά παραγωγικών και κοινωνικά πειθαρχημένων υποκειμένων.

Όπως υποστηρίζει, η *κυρίαρχη εξουσία* του 15^{ου} αιώνα (sovereign power) εντοπιζόταν στη νομική σχέση μεταξύ κυρίαρχου και υπηκόου. Ως ο μοναδικός φορέας της εξουσίας, ο κυρίαρχος έχει το δικαίωμα στη θανάτωση των υπηκόων. Ο νόμος καθόριζε τα όρια της δικαιοδοσίας του κυρίαρχου και χρησιμοποιείται ως μέσο καθυπόταξης των υπηκόων αλλά και ως μέσο για τη διάχυση των σχέσεων επιβολής σε όλο το κοινωνικό σώμα με όρους τιμωρίας και καταπίεσης. Με τον εμπλουτισμό του δικαίου, η εξουσία σταδιακά αποκεντρώνεται. Το δικαίωμα του κυρίαρχου στη θανάτωση των υπηκόων υποκαθίσταται από το δικαίωμα του κράτους να επιτρέπει τη ζωή και να εγκαταλείπει στον θάνατο τους πολίτες του. Η πειθαρχική εξουσία του 18^{ου} αιώνα υπερβαίνει τους κανόνες δικαίου και διαχέεται στους θεσμούς. Στα νοσοκομεία, τις φυλακές, τα άσυλα, τα εργοστάσια, τα σχολεία, μέσα από διευρυμένα

συστήματα ελέγχου, ταξινόμησης και εποπτείας και τεχνολογίες κανονικοποίησης, το ατομικό σώμα πειθαρχείται ώστε να είναι παραγωγικό και αποδοτικό στις απαιτήσεις της οικονομίας (Φουκώ 1991, 2002, 2005 [1976]).

Αν η πειθαρχική τροπικότητα της εξουσίας μεριμνούσε για την μεγιστοποίηση της αποδοτικότητας του ατομικού σώματος, η βιοεξουσία του 20^{ου} αιώνα επιχειρεί να ομογενοποιήσει την κοινωνία ως σύνολο σωμάτων, να μεγιστοποιήσει τη ζωή και τις ανθρώπινες δυνατότητες, να διαχειριστεί τις βιοκοινωνικές λειτουργίες του πληθυσμού, να εδραιωθεί μέσα από την διαρκή επιτήρηση και την παραγωγή λόγων, γνώσης και πρακτικών σχετικών με την ζωή, την αναπαραγωγή, την μακροβιότητα, τη θνησιμότητα κ.ό.κ. Η βιοεξουσία επιμερίζεται στον κοινωνικό ιστό, εγγράφεται στις σχέσεις των ανθρώπων, συγκροτείται μέσα από θεσμοθετημένους λόγους, συστήματα γνώσης και μορφοποιείται σε πεδία δράσης συμβάλλοντας στην περαιτέρω προσχώρηση της βιολογικής ζωής στο πεδίο της πολιτικής. Σε αυτή τη θεωρητική εκδοχή της εξουσίας, η φουκωική οπτική εντοπίζει στην βιοεξουσία την παραγωγή γνώσεων και λόγων συμβάλλοντας σε μια ανάγνωση της εξουσίας με θετικό πρόσημο. Παράλληλα επιτρέπει τη διπλή θέαση των υποκειμένων τόσο ως φορείς εξουσίας όσο και ως δημιουργήματά της. Τα υποκείμενα οδηγούνται στην καθυπόταξη στους ανεπαίσθητους και διάχυτους μηχανισμούς της εξουσίας, η εξουσία σωματοποιείται και διακινείται στο κοινωνικό σύνολο, η ανθρώπινη δραστηριότητα κανονικοποιείται και γίνεται αντικείμενο μελέτης επιστημονικών λόγων και κρατικής παρέμβασης. Απόρροια της παραγωγικής διάστασης της βιοεξουσίας είναι η ανάδυση επιστημονικών κλάδων όπως η ψυχανάλυση, η στατιστική, η ιατρική, οι κοινωνικές επιστήμες κ.ό.κ. που στοχεύουν στην συστηματοποίηση της γνώσης επί του ανθρώπινου είδους (Φουκώ 1987 : 21, 2002 : 38-43, 2003 [1978] : 9 - 67).

Επιστρέφοντας στα ελληνικά τεκταινόμενα, η οικονομική κρίση και τα μέτρα λιτότητας εντατικοποιούν την άσκηση της βιοεξουσίας. Στην στρατηγική χρήση φράσεων όπως "όλοι μας κληρονομήσαμε, η σημερινή κυβέρνηση κι ο ελληνικός λαός, ένα σκάφος έτοιμο να βυθιστεί" ή "όλοι μαζί τα φάγαμε", αποκρυσταλλώνεται η φουκωική οπτική της παραγωγικής διάστασης της εξουσίας. Η λογοθετική διαχείριση της κρίσης παράγει νέους τρόπους αντίληψης του κοινωνικού και την πλήρη αναδιοργάνωση του ατομικού και κοινωνικού σώματος. Η θετική και παραγωγική διάσταση της εξουσίας έγκειται - όπως προαναφέρθηκε - στην κανονικοποιητική λειτουργία της κρίσης. Μέσω του δημόσιου λόγου των πολιτικών προσώπων για το πώς οφείλουν να συμπεριφέρονται και να δρουν τα υποκείμενα εν καιρώ κρίσης, διαμορφώνονται οι πολιτικές πρακτικές που στοχεύουν στον πληρέστερο έλεγχο του πληθυσμού, την διατήρηση και την αναπαραγωγή του συλλογικού σώματος. Τα υποκείμενα εκλαμβάνονται αποκλειστικά ως οικονομικά και ορθολογικά όντα που είναι υπεύθυνα για τις επιλογές τους, οφείλουν να είναι πειθήνια και να

προσαρμόζονται στις ιδιορρυθμίες της καπιταλιστικής αγοράς (Αθανασίου 2012 : 11-28 & Δουζίνας 2011 : 71-90). Ωστόσο η μεθοδευμένη παρουσίαση της κρίσης ως συλλογική και ταυτόχρονα ως εξατομικευμένη υπόθεση, όχι μόνο παράγει και ομογενοποιεί τρόπους ατομικής και κοινωνικής συμπεριφοράς αλλά θεσμοθετεί κοινωνικούς αποκλεισμούς και νομιμοποιεί τις κατασταλτικές πρακτικές του κράτους εις βάρος των πολιτών και των μη-πολιτών. Κάθε πτυχή της ανθρώπινης εμπειρίας αναδιατάσσεται και κάθε έννοια κοινωνικής αλληλεγγύης, αυτονομίας, χειραφέτησης και αντίστασης υπονομεύεται και καταστέλλεται.

Στο σύγχρονο πολιτικό σύστημα που οικοδομείται στα αξιακά θεμέλια του νεοφιλελευθερισμού, διαφαίνονται τα ίχνη της κατασταλτικής κυριαρχίας. Η κατάσταση εξαίρεσης, προνομιακό δικαίωμα του κυρίαρχου, στην οποία διαβιεί μια μερίδα του πληθυσμού που δεν εναρμονίζεται με τις νόρμες της κρίσης συμπεριλαμβανομένων και των μεταναστών - όπως θα ισχυριστώ παρακάτω - , η πολύμορφη κρατική βία όπως έχει οξυνθεί μετά την εξέγερση του Δεκέμβρη του 2008 κι η αστυνομική αυθαιρεσία που εκδηλώνεται σε πορείες διαμαρτυρίας ενάντια στην μνημονιακή εξαθλίωση (Dalakoglou & Vradis 2011), παρέχουν σοβαρά ερείσματα για την συμπερίληψη της κατασταλτικής όψης της εξουσίας στην παρούσα μελέτη. Άλλωστε αν και ο Φουκώ, από το έργο του οποίου εμπνέεται αυτή η θεματική ενότητα, προβαίνει σε μια περιοδολόγηση των μορφών εξουσίας, τονίζει την μετάβαση από τον νόμο στους θεσμούς στον λόγο και τις ρυθμιστικές νόρμες ως μέσα άσκησης της εξουσίας, διακρίνει τους μηχανισμούς που χρησιμοποιούνται για την εδραίωσή και την εμπέδωση των προαναφερθέντων μορφών εξουσίας, ωστόσο επισημαίνει ότι η βιοεξουσία δεν υποκαθιστά την πειθαρχία και κατ' επέκταση την κυριαρχία αλλά ενδέχεται να συναρθρώνονται (Αθανασίου 2007 : 23).

Στην καρδιά της βιοπολιτικής διαχείρισης του πληθυσμού, βρίσκεται το κυρίαρχο αφήγημα για το ελληνικό έθνος. Ο πολλαπλασιασμός των αναφορών στο ελληνικό έθνος στον λόγο δημόσιων προσώπων με επίκεντρο την αντιμετώπιση της κρίσης έχει διπλή στόχευση. Αφενός λειτουργεί ως ένα "καθεστώς αλήθειας" - για να χρησιμοποιήσω τον φουκωικό όρο - που επιχειρεί να περιχαρακώσει το εθνικό σώμα, να χειραγωγήσει τις κοινωνικές συμπεριφορές υποβάλλοντας τα υποκείμενα σε μια ιεραρχική αξιολόγηση. Αφετέρου γίνεται το ιδεολογικό προκάλυμμα για την άσκηση του κυριαρχικού δικαιώματος επί της ζωής ή του θανάτου του ατόμου ή της κοινωνικής ομάδας που ενσαρκώνει μια φαντασιακή απειλή είτε για την διατήρηση του δόγματος "νόμου και τάξης" είτε για την διατήρηση της εθνικής συνοχής (Αθανασίου 2012 : 28 - 39).

Κατ' εξοχήν πεδίο βιοπολιτικού ελέγχου, στην παρούσα οικονομική συγκυρία η μετανάστευση έχει εισβάλλει στη δημόσια συζήτηση για τον ρατσισμό και την ξеноφοβία. Ήδη από τη δεκαετία του 1990 η μετατροπή της Ελλάδας από χώρα

αποστολής σε χώρα υποδοχής μεταναστών και οι πολιτισμικοί μετασχηματισμοί που την συνόδευσαν, όξυναν τον κυρίαρχο αντι-μεταναστευτικό λόγο. Σε δημοσκοπήσεις του Ευρωβάρόμετρου (1987, 1997, 2000) σχετικά με τον ρατσισμό και την ξενοφοβία, η Ελλάδα κατέχει την αρνητική πρωτιά φοβικής αντιμετώπισης του 'άλλου' (Παπαταξιάρχης 2006). Σε μια πρόσφατη έρευνα του Παρατηρητηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, σκιαγραφείται έντονα το αίσθημα της δυσανεξίας απέναντι στην πολιτισμική διαφορά. Η έρευνα καταγράφει τις μαρτυρίες 59 ανθρώπων διαφορετικών εθνοτικών καταβολών, που από τον Αύγουστο του 2009 έως τον Μάιο του 2011 βίωσαν βίαια περιστατικά ξενοφοβίας. Σε αυτές τις δυσχερείς για την ετερότητα πολιτισμικές συνθήκες, η οικονομική κρίση επιτείνει «το σύνδρομο αντιξενικότητας» (Παπαταξιάρχης 2006 : 46) που διακατέχει την ελληνική κοινωνία. Στο επίπεδο της θεσμικής διαχείρισης του ζητήματος της μετανάστευσης, ενδεικτική της αντιμεταναστευτικής πολιτικής που έχει υιοθετήσει η Ελλάδα, είναι η απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων να καταδικάσει το Βέλγιο και την Ελλάδα για παραβίαση βασικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων και συγκεκριμένα του άρθρου 3 της Σύμβασης Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων που απαγορεύει την εξευτελιστική μεταχείριση και τις άθλιες συνθήκες κράτησης των αιτούντων ασύλου. Με αφορμή την επιστροφή του Αφγανού αιτούντος άσυλο από το Βέλγιο στην Ελλάδα, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων απεφάνθη ότι η συνομολογούμενη συμφωνία Δουβλίνου 2 μεταξύ κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης με βάση την οποία οι αιτούντες άσυλο σε ένα κράτος μέλος επαναπροωθούνται στο κράτος μέλος από το οποίο εισήλθαν, είναι ασύμβατη με τις πανανθρώπινες αξίες που προασπίζεται η Σύμβαση Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων². Στο ίδιο μήκος κύματος κινείται και η έρευνα της Pro Asyl το 2008 όπου επαληθεύεται ότι η Ελλάδα συνιστά ένα εχθρικό περιβάλλον για τους αιτούντες άσυλο³. Εξίσου αποκαρδιωτικά είναι τα αποτελέσματα της έρευνας που διεξήγαγε η TNS ICAP το 2011 όπου 6 στους 10 ισχυρίστηκαν ότι είναι ανεπιθύμητοι οι μετανάστες που προέρχονται από χώρες όπως η Αλβανία, το Πακιστάν κι ότι το ελληνικό έθνος είναι πολιτισμικά ανώτερο από άλλα⁴. Αν αυτά τα στοιχεία δεν επαρκούν για να καταδείξουν τις ξενοφοβικές αντιλήψεις μιας μεγάλης μερίδας της ελληνικής κοινωνίας, τις επισφαλείς συνθήκες διαβίωσης των μεταναστών και την μεταναστευτική πολιτική που θέτει τα ανθρώπινα δικαιώματα των μεταναστών υπό

² <http://www.tovima.gr/society/article/?aid=379625>

³ [http://www.proasyl.de/fileadmin/proasyl/fm_redakteure/Asyl in Europa/Griechenland/Out of con tol Eng_END.pdf](http://www.proasyl.de/fileadmin/proasyl/fm_redakteure/Asyl_in_Europa/Griechenland/Out_of_con%20tol_Eng_END.pdf)

⁴ http://www.theinsider.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=12785:research-is-racist-and-how-the-greeks&catid=3:society&Itemid=41

ένα καθεστώς διαρκούς διακύβευσης και καταπάτησης, η είσοδος της νεοναζιστικής Χρυσής Αυγής το 2009 στο δημοτικό συμβούλιο του Δήμου Αθηναίων, η ολοένα αυξανόμενη απήχηση του λόγου της, η σύσταση του Δικτύου Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας το 2011, μαρτυρούν ότι ένα διόλου ευκαταφρόνητο τμήμα της ελληνικής κοινωνίας δεν απέχει πολύ από ρατσιστικές ιδεολογίες.

Ασφαλώς η ροπή της ελληνικής κοινωνίας προς τη μισαλλοδοξία και η απανθρωποποίηση των μεταναστών από θεσμικούς ή μη φορείς αυταρχισμού, δεν μπορούν να αιτιολογηθούν αναλυτικά στην παρούσα μελέτη. Ωστόσο, προσπαθώντας να αποφύγω τον σκόπελο της γενίκευσης, θα ισχυριστώ ότι η κυρίαρχη μονολιθική εννοιολόγηση του ελληνικού έθνους καθώς κι η ιδιότητα του πολίτη ως η νομική κατασκευή που ορίζει τη σχέση του πολίτη με το κράτος, συνεπικουρούν στη διάχυση της μικροφυσικής της εξουσίας στην κοινωνία, δηλαδή εκείνων των πρακτικών και των λόγων που σε κοινωνικό επίπεδο αντικατοπτρίζουν ξενοφοβικές αντιλήψεις από τις οποίες επωφελείται αλλά και τις οποίες ενθαρρύνει ο κρατικός μηχανισμός για να ενισχύσει και να νομιμοποιήσει στις συνειδήσεις των πολιτών, τις κατασταλτικές πολιτικές εις βάρος των μεταναστών, για να περιφρουρήσει με αυστηρότερους αστυνομικούς ελέγχους τα εθνικά σύνορα, για να απομονώσει και να επιβάλλει περιορισμούς και απαγορεύσεις στους μη - πολίτες, στους ανοικτείους 'άλλους' στο όνομα της «εθνικής ασφάλειας».

Λόγοι για το έθνος και η ιδιότητα του πολίτη

Δεδομένου ότι η συγκρότηση της ταυτότητας είναι μια σχεσιακή διαδικασία, το εθνικό 'εμείς' συγκροτείται και οριοθετείται στη βάση της διαφοράς του με τον ξένο πληθυσμό. Μια πληθώρα ιστορικών παραγόντων υπήρξε καθοριστική για την μονοσήμαντη εννοιολόγηση του ελληνικού έθνους, για τη διάκρισή του από την πολιτική οντότητα του κράτους και την επιβίωση του εθνικιστικού ιδεολογήματος στην επίσημη και ανεπίσημη ρητορική. Εμπειρικές ενδείξεις της εθνικής ταυτότητας συνιστούν το αίσθημα του ανήκειν σε ένα έθνος-κράτος για την ύπαρξη του οποίου προϋποτίθεται μια ορισμένη εδαφική επικράτεια, η πεποίθηση σε μια κοινή καταγωγή με όρους ιστορικής συνέχειας καθώς και η προσήλωση στις εντόπιες πολιτισμικές παραδόσεις. Αν και τα στοιχεία αυτά συμβάλλουν στην κατασκευή της εθνικής ταυτότητας, ωστόσο στο ελληνικό παράδειγμα διαφαίνεται ότι η τελευταία προϋπάρχει των εκφάνσεων της (Just 1989 : 71-88). Οι περιπέτειες από τις οποίες διήλθε ο εθνικός αυτοπροσδιορισμός αρχής γενομένης από τον Νεοελληνικό Διαφωτισμό του 18^{ου} αιώνα και εν συνεχεία με το πνευματικό κίνημα του

Ρομαντισμού του 19^{ου} αιώνα, οδήγησαν στην σταδιακή εγκαθίδρυση μιας οργανικής θεώρησης του έθνους, στην ιδεολογική κατασκευή μιας ιστορικής - πνευματικής συνέχειας με την κλασική αρχαιότητα. Στην αδιάλειπτη διαδικασία φανταστικής συγκρότησης του έθνους ως ομοούσιου και πολιτισμικά ενιαίου, ο αρχαίος πολιτισμός κατασκευάστηκε ως το κατ' εξοχήν αξιακά φορτισμένο ιδίωμα που πιστοποιεί την ποιότητα της σύγχρονης εθνικής κυριαρχίας, που παράγει ταυτίσεις και αποκλίσεις, ομοιότητες και διαφορές στο πλαίσιο της σχεσιακής κατασκευής της εθνικής ταυτότητας.

Προς τα τέλη του 20^{ου} αιώνα η ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα σε επιστημολογικό επίπεδο ενέτεινε τον προβληματισμό γύρω από τις έννοιες της παράδοσης, του εκσυγχρονισμού και τις ανανοηματοδοτήσεις της εθνικής ιδεολογίας (Τσαούση 1983). Σε κοινωνικοπολιτικό επίπεδο, παρατηρείται μια διάθεση εκσυγχρονισμού σύμφωνα με τα δυτικά πρότυπα, καθιστώντας την Ελλάδα εθνικά και πολιτισμικά εγγύτερη στον ευρωπαϊκό πρότυπο και διαχωρίζοντας την από τις υπόλοιπες βαλκανικές και ανατολικές χώρες. Όμως στον αντίποδα του εξευρωπαϊσμού, και παρά την αναβάθμιση της πολιτικοοικονομικής θέσης της Ελλάδας, τα ίχνη του εθνοκεντρισμού συνεχίζουν να διαφαίνονται στον δημόσιο λόγο (Γκέφου - Μαδιανού 2011 : 61-105). Η αργοπορημένη είσοδος της Ανθρωπολογίας στο Ελληνικό Πανεπιστήμιο, η προσπάθεια μετασχηματισμού της ανθρωπολογικής γνώσης σε «αντικειμενική και εθνικά ευπρεπή» (Γκέφου - Μαδιανού 2002 : 384) καθώς και οι απόπειρες περιορισμού των ερευνών στα ενδοσυνοριακά πλαίσια, αποθαρρύνοντας με αυτό τον τρόπο την παραγωγή μελετών και γνώσης για τον "άλλον" που βρισκόταν εκτός των 'τειχών', σκιαγραφούν το εθνοκεντρικό στίγμα της εποχής.

Σε συνάφεια με την εθνική αυτοαναφορικότητα της κυρίαρχης ρητορικής, που έβαλε την επιστήμη της Ανθρωπολογίας σε περιπέτειες, η ιδιότητα του πολίτη υπήρξε διαχρονικά κομβικής σημασίας για την οριοθέτηση της εθνικής κοινότητας στο πλαίσιο της νομοδικαιικής τάξης. Η πολιτική ιδιότητα, το ανήκειν σε ένα έθνος κράτος, υπήρξε ο κατ' εξοχήν συμβολικός τόπος μέσα από τον οποίο τα υποκείμενα θέτουν διαχωριστικά όρια ανάμεσα στον 'εαυτό' και στον 'άλλο', ανάμεσα στο όμοιο και το διαφορετικό, ανάμεσα στους έχοντες και στους μη έχοντες την πολιτική ιδιότητα, απηχώντας τη σκέψη του Τζόρτζιο Αγκάμπεν για τους συμπεριληπτικούς αποκλεισμούς που παράγει η άσκηση της βιοπολιτικής.

Ξαναδιαβάζοντας το έργο του Φουκώ, ο Αγκάμπεν επιχειρεί να αναζητήσει τη πολιτικοδικαιική διάσταση της βιοεξουσίας. Εκκινώντας τον συλλογισμό του από την αριστοτελική διάκριση του *βίου* ως την πολιτικά σημαίνουσα ζωή στο πλαίσιο της πόλης και της *ζωής* ως το φυσικό γεγονός της ανθρώπινης ύπαρξης, υποστηρίζει ότι αυτός ο διαχωρισμός της πολιτικής από τη βιολογική ιδιότητα του ανθρώπου δεν

είναι παράγωγο νεωτερικών μορφών εξουσίας αλλά εδράζεται στον αρχαίο κλασικό κόσμο. Για να τεκμηριώσει αυτόν τον ισχυρισμό, επισημαίνει ότι ο βίος δεν είναι εγγενής και αποτελεί σημείο διάκρισης του ανθρώπου από τα υπόλοιπα έμβια όντα. Η κυρίαρχη εξουσία εγκαθιδρύεται στην αριστοτελική διάκριση ζωής και βίου. Ο κυρίαρχος έχει την εξουσία να αποφασίζει για την τύχη των ζώων που θεωρούνται πολιτικά ασήμαντες. Κατά συνέπεια, αυτές εξαιρούνται από το πεδίο του πολιτικού ενώ ταυτόχρονα συμπεριλαμβάνονται στις αποφάσεις και στις πρακτικές της κυρίαρχης εξουσίας καθώς καθίστανται αντικείμενά της. Η αμφίσημη διαδικασία που υφαίνει το πλέγμα της κυριαρχίας με την βιολογική ζωή συντελείται συνεπώς από την εξαίρεση και τη συμπερίληψη ζώων που στερούνται πολιτικής ιδιότητας (Αγκάμπεν 2005).

Επομένως η ιδιότητα του πολίτη όχι μόνο ορίζει νομικά τη σχέση των υποκειμένων με το κράτος, αλλά λειτουργεί κατά τα γραφόμενα του Αγκάμπεν αλλά και του Willem Schinkel πρωτίστως ως μια «τεχνική ελέγχου του πληθυσμού που ασκείται στο πλαίσιο του εδαφικοποιημένου έθνους - κράτους» (δική μου μετάφραση στο Schinkel 2010 : 165). Ο οργανωμένος με τη διαιρετική λογική της βιοπολιτικής, κώδικας Ιθαγένειας (Νόμος 3838/2010) που επέβαλε λιγότερο δυσμενείς όρους σε σχέση με προηγούμενες τροποποιήσεις για την απόκτηση της ελληνικής ιθαγένειας σε παιδιά μεταναστών που γεννήθηκαν στην Ελλάδα κι η μετέπειτα ανάκληση του από το Συμβούλιο της Επικρατείας καθώς κρίθηκε ως αντισυνταγματικός⁵, επαληθεύουν την ταύτιση της εθνικής ταυτότητας με την ιδιότητα του πολίτη και την πλήρη κατίσχυση της μονοσήμαντης αναπαράστασης της εθνικής ταυτότητας στο δίκαιο της ιθαγένειας. Άλλωστε ήδη από τη σύσταση του νεοελληνικού έθνους κράτους, το δίκαιο για την ιθαγένεια επενδύεται με τον μανδύα του «εθνικώς ορθού» (Τσαπόντας & Χριστόπουλος 2004 : 80).

Σε αυτή τη βιοπολιτική λογική εγγράφονται και οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι μετανάστες χωρίς νομιμοποιητικά έγγραφα στις δοσοληψίες τους με τα δημόσια όργανα που εμπλέκονται στις διαδικασίες νομιμοποίησης ή παροχής ασύλου με την αναληψία των οποίων αναμετριοούνται καθημερινά. Ειδικότερα η λήψη έκτακτων μέτρων το 1997 και το 2001 για την προσωρινή 'διαχείριση' των μεταναστευτικών εισροών, οι προβληματικές συνδιαλλαγές των παράτυπων μεταναστών με την δημόσια διοίκηση στο πλαίσιο του περιρρέοντος - ως προς την ετερότητα - κλίματος δυσανεξίας, η κρατική απροθυμία για την εξυγίανση του συστήματος αδειών παραμονής και εργασίας, η αδυναμία παροχής υπηρεσιών σε ζητήματα κοινωνικής ασφάλισης, τα γραφειοκρατικά εμπόδια και η παρατεταμένη αργοπορία για την έκδοση ή ανανέωση αδειών παραμονής, η έστω και προσωρινή εφαρμογή επαίσχυντων

⁵ <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=498925>

εγκυκλίων που όριζαν ως κριτήριο τη νόμιμη παραμονή στη χώρα για την πρόσβαση στην εκπαίδευση, η άρνηση των Δήμων για εκδόσεις αδειών γάμου, η ανεπαρκής εφαρμογή διαδικασιών παροχής ασύλου, αποτελούν όψεις της μεταναστευτικής εμπειρίας στο σύγχρονο βιοπολιτικό περιβάλλον (Χατζή 2004 : 233-253).

Συνεπώς είναι θεμιτό να ειπωθεί ότι στο κυρίαρχο εθνικό αφήγημα και στις πολιτικά νομιμοποιημένες ρατσιστικές πρακτικές του ελληνικού κράτους για τους μη-πολίτες, μετουσιώνεται η «κρατικοποίηση της βιολογικής κατάστασης» (Φουκώ 2002 : 294). Η ελλιπής μεταναστευτική πολιτική, η μηδενική παροχή ασύλου, η έκθεση των μεταναστών σε κοινωνικό ή φυσικό θάνατο και οι συστηματικές παραβιάσεις των ατομικών και κοινωνικών τους δικαιωμάτων, συνιστούν μερικές μόνο αυταρχικές στιγμές της βιοπολιτικής ρύθμισης της μετανάστευσης. Πρόκειται για τον «κρατικό ρατσισμό», μια τρόπον τινά αναθεωρημένη εκδοχή της κυριαρχίας που εμπερικλείει και αποκλείει υποκείμενα από το εθνικό σώμα (Φουκώ 2002 : 318). Στο ελληνικό φαντασιακά πολιτισμικά αδιαφοροποίητο τοπίο, συνάρτηση της προστασίας της εθνικής ασφάλειας και της μεγιστοποίησης της συλλογικής - εθνικής υγείας, είναι ο κοινωνικός αποκλεισμός ή ακόμα κι η φυσική εξόντωση της πολιτισμικής ετερότητας.

Ειδικότερα στην χρονική περίοδο όπου εξετάζω, πριν και κατά τη διάρκεια της απεργίας πείνας των τριακοσίων μεταναστών, η εργαλειακή επίκληση στον εθνικό χαρακτήρα της κρίσης είχε ως αποτέλεσμα να οξύνονται οι κοινωνικές και πολιτισμικές της παρενέργειες. Στον προϋπάρχοντα μυωπικό εθνοκεντρισμό, προστίθεται ο παραμορφωτικός φακός της κρίσης για να επιτείνει τις εθνικές προκαταλήψεις. Η εκ των προτέρων εγκληματοποίηση των μεταναστών και η κοινωνική αναπαράστασή τους ως υπεύθυνους για την οικονομική επισφάλεια των γηγενών στο λογοθετικό ρεπερτόριο των μέσων μαζικής ενημέρωσης και διαφόρων πολιτικών προσώπων⁶, δομούν εξακολουθητικά τις μεγάλες αφηγήσεις της κρίσης προκειμένου να συσκοτίσουν εσκεμμένα σημαντικές πτυχές της κατάρρευσης του χρηματοπιστωτικού συστήματος, να διαμορφώσουν πολιτικές επιτήρησης κι ελέγχου των συνόρων, όπως η ανέγερση του φράχτη του Έβρου που ανήγγειλε το 2011 ο Υπουργός Προστασίας του Πολίτη Χρήστος Παπουτσής⁷, να τεμαχίσουν το πολιτικό-κοινωνικό σώμα, να χαράξουν τα όρια του ανθρώπινου και του «αξιοβίωτου» (Αθανασίου & Τσιμουρή 2013) και να επιβάλλουν την προσαρμογή του ντόπιου πληθυσμού στις ανάγκες της κρίσης και της εθνικής ιδεολογίας.

⁶ Αυτές οι θέσεις έχουν προβληματοποιηθεί και αποδομηθεί πλήρως σε σχετική βιβλιογραφία. Ενδεικτικά βλ. Μαρβάκης, Παρσάνογλου, Παύλου (επιμ.). 2001, Κασσιμάτη 2003, Παύλου & Χριστόπουλος 2004, Tsimouris 2014

⁷ <http://www.tovima.gr/society/article/?aid=401375>,

βλ. Voutira 2013, για την βιοπολιτική δομή των τεχνολογιών επιτήρησης και ελέγχου των ευρωπαϊκών συνόρων, για την προστασία της "Ευρώπης – φρουρίου" όπως η Frontex. Και Rozakou 2012, για την βιοπολιτική της "ελληνικής φιλοξενίας" και τα κέντρα κράτησης μεταναστών.

Σε αυτές τις επισφαλείς συνθήκες, τριακόσιοι μετανάστες προχώρησαν τον Ιανουάριο του 2011 σε μια εμβληματική πράξη αντίστασης για να αναπλαισιώσουν τις συνθήκες διαβίωσής τους στην Ελλάδα και να αποδιαρθρώσουν τους κυρίαρχους όρους του κοινωνικά αναγνωρίσιμου και του ανθρώπινου. Μεσούσης λοιπόν της οικονομικής κρίσης, μια άλλου είδους κρίση εκτυλίσσεται στον βιοπολιτικό ορίζοντα. Μια δημόσια διαμάχη ανάμεσα σε μη υποκείμενα δικαίου και το κράτος κατά τη διάρκεια της οποίας αναδύεται μια νέα πολιτική υποκειμενικότητα που δεν προϋποθέτει την κτήση της ιδιότητας του πολίτη για να γίνει ορατή (Ζαββού 2013 : 91 - 92). Πρόκειται για ένα «κοινωνικό δράμα» (social drama) του οποίου τις φάσεις θα αναλύσω στις επόμενες θεματικές ενότητες αντλώντας από τη θεωρητική παρακαταθήκη του ανθρωπολόγου Victor Turner και το οποίο εκτυλίσσεται σε ένα πλέγμα ανθρώπων, σωμάτων, λόγων, χώρων, συμβολισμών, μεταφορών και αναπαραστάσεων.

2^η Ενότητα

Η τερνεριανή ανάγνωση της οριακότητας : οι μεταναστευτικές εμπειρίες στο «κατώφλι» της κοινωνικής δομής και η ενσώματη ρήξη με τους εξουσιαστικούς φορείς

Προτού προχωρήσω σε μια αναλυτική επισκόπηση της απεργίας πείνας υπό μια σημαίνουσα οπτική για την Ανθρωπολογία, αυτή του «κοινωνικού δράματος» του Turner, θα ήθελα να σκιαγραφήσω το προφίλ των πληροφορητών μου. Η γνωριμία του αναγνώστη με τα υποκείμενα της έρευνας, θα συμβάλλει στην πληρέστερη κατανόηση των μεταμορφώσεων της υποκειμενικότητας κατά τη διάρκεια της απεργίας πείνας, τις μετατοπίσεις στους συσχετισμούς της εξουσίας και της αντίστασης και θα αναδείξει την σημασία που έχει η απεργία πείνας, δηλαδή η αυτόβουλη έκθεση του σώματος σε φυσικό θάνατο ως το έσχατο μέσο πολιτικών διεκδικήσεων.

Ο Χ. και ο Μ. κατάγονται από τη Δυτική Σαχάρα που συνορεύει με το Μαρόκο και μέχρι το 1991 βρισκόταν υπό καθεστώς μαροκινής κατοχής. Οι πληροφορητές μου αυτοπροσδιορίζονται ως Μαροκινοί. Όπως ανέφεραν στο πλαίσιο της έρευνας εγκατέλειψαν την χώρα τους για να αναζητήσουν ομαλές συνθήκες διαβίωσης και εργασίας. Ο Χ. είναι είκοσι επτά χρονών. Το 2006 ταξίδεψε από το Μαρόκο στην Τουρκία με αεροπλάνο και ύστερα ήρθε στην Ελλάδα διασχίζοντας τα σύνορα στον Έβρο με τα πόδια. Κατά τη διάρκεια της συνέντευξης περιγράφει με ένα αμυδρό χαμόγελο τις αντίξοες συνθήκες υπό τις οποίες περπατούσε επί μια εβδομάδα μαζί με άλλους μετανάστες για να έρθουν στην Ελλάδα. Όπως υποστηρίζει κοιμόνταν τις πρωινές ώρες του ταξιδιού τους μέσα σε πλαστικές σακούλες για να προστατευτούν από το κρύο και περπατούσαν τις βραδινές ώρες προκειμένου να μην γίνουν αντιληπτοί από τους συνοριοφύλακες. Στα πρώτα χρόνια της παραμονής του στην Ελλάδα έζησε στην Κρήτη όπου τον φιλοξενούσε μια ελληνική οικογένεια από την οποία έτυχε καλής μεταχείρισης. Απασχολήθηκε σε διάφορες χειρωνακτικές εργασίες, δούλεψε ως βοσκός και ως αγρότης στα χωράφια της οικογένειας που τον φιλοξενούσε καθώς και στα χωράφια άλλων, ώσπου το 2011 αποφάσισε να ταξιδέψει στην Αθήνα για να συμμετάσχει στην απεργία πείνας. Οι λόγοι που τον οδήγησαν σε αυτή την απόφαση είναι όπως εκμυστηρεύεται η ανάγκη να αισθάνεται ελεύθερος, να μπορεί να ζει όπως κάθε Έλληνας πολίτης, να απολαμβάνει κοινωνικά και πολιτικά δικαιώματα, υποχρεώσεις και ελευθερίες και να μπορεί να κυκλοφορεί σε δημόσιους χώρους χωρίς τον φόβο του εγκλεισμού σε κάποιο κέντρο κράτησης ή σε κάποιο αστυνομικό τμήμα. Η σαφής επαναληπτικότητα κρουσμάτων εργασιακής εκμετάλλευσης μεταναστών στα Χανιά, υπήρξε καθοριστικής σημασίας για την

διαφυγή του Χ. στην απεργία πείνας. Έκτοτε διαμένει στην Αθήνα και απασχολείται σε διάφορες ευκαιριακές εργασίες εξακολουθώντας όμως να διακατέχεται από τον φόβο του εγκλεισμού καθώς τα έγγραφα που του παρείχε υπό όρους το ελληνικό κράτος μετά τη λήξη της απεργίας δεν έχουν πια καμία νομιμοποιητική ισχύ αφού του αφαιρέθηκαν όπως και σε όλους τους απεργούς πείνας τον Σεπτέμβριο του 2012.

Ο Μ. είναι είκοσι οχτώ και ήρθε στην Ελλάδα ταξιδεύοντας με βάρκα από την Τουρκία. Αρχικά κρατήθηκε σε ένα από τα επονομαζόμενα 'κέντρα φιλοξενίας' στη Σάμο, το οποίο στις αφηγήσεις του αποκαλεί «φυλακή». Όταν αφέθηκε «ελεύθερος» ταξίδεψε ως την Κρήτη όπου δούλευε εκεί για κάποιο χρονικό διάστημα κάτω από άθλιες συνθήκες. Περιγράφει με εκνευρισμό την τραυματική για τον ίδιο εμπειρία που είχε όταν μαζί με άλλους πέντε μετανάστες πήγαν να δουλέψουν στα χωράφια ενός ανθρώπου, μια εμπειρία που τον οδήγησε στην απεργία πείνας. Όπως αναφέρει :

«Είχαμε συμφωνήσει με αυτόν τον άνθρωπο για τα λεφτά και το που θα μέναμε. Αλλά μας έδωσε έναν στάβλο για να κοιμηθούμε σαν τα ζώα. Αρνηθήκαμε να μείνουμε εκεί και μετά βρήκαμε ένα πολύ μικρό σπίτι. Είχαμε συμφωνήσει ότι θα μας έδινε τα λεφτά μετά από δεκαπέντε ημέρες. Αφού πέρασαν οι δεκαπέντε μέρες, μας είπε ότι δεν είχε λεφτά να μας δώσει. Όταν ξαναπήγαμε να ζητήσουμε τα λεφτά αυτός είχε φέρει τον γιο του και άλλους δέκα φίλους του και μας έβγαλαν όλοι όπλα. Μας είπαν ότι ή θα φύγουμε ή θα μας σκοτώσουν. Καλέσαμε την αστυνομία και μας είπαν ότι δεν μπορούν να κάνουν τίποτα, ότι αυτός είναι γνωστός τους, ότι τα κάνει συνέχεια αυτά κι ότι δεν θα λύσουν οι αστυνομικοί το πρόβλημα. Καλέσαμε οργανώσεις για τα ανθρώπινα δικαιώματα αλλά είπαν ότι δεν μπορούσαν να μας βοηθήσουν αφού δεν ασχολείται η αστυνομία. Πώς θα ένιωθες αν κάποιος σου χρώσταγε πολλά λεφτά; Δεκαπέντε ημέρες σκληρής δουλειάς μέσα στον χειμώνα; Είκοσι ημέρες μετά από αυτό ξεκίνησα την απεργία πείνας».

Η μεταιχμιακή ύπαρξη των μεταναστών, ευρισκόμενοι ταυτόχρονα εντός της κοινωνίας στιγματισμένοι από αρνητικά στερεότυπα και εκτός της στερούμενοι θεμελιωδών δικαιωμάτων και ελευθεριών, μοιάζει να εδρεύει στις εθνογραφικές μελέτες του Βρετανού ανθρωπολόγου Victor Turner για τις τελετουργίες μύησης της φυλής Ndembu της βορειοδυτικής Ζάμπια μέσα από την παρατήρηση των οποίων ανέπτυξε τη θεωρία της «οριακότητας» (liminality). Η θεωρία της οριακότητας του Turner, την οποία θα αναπτύξω παρακάτω, εγγράφεται στις συστηματικές επιθέσεις που δέχθηκε το ερμηνευτικό παράδειγμα του δομολειτουργισμού οι οποίες συντελέστηκαν ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του 1960 όταν μία άλλη σχολή σκέψης πάλευε για μια θέση στον ανθρωπολογικό χώρο. Πρόκειται για έναν νέο κλάδο στους κόλπους της ανθρωπολογίας, αυτόν της

συμβολικής ανθρωπολογίας, η ανάπτυξη του οποίου σηματοδότησε τη μετάβαση από τη δομή στη δράση, από τους κανόνες στα σύμβολα και τα νοήματα, θεωρητικές αλλαγές που προκάλεσαν συγκεκριμένα την μετατόπιση του ανθρωπολογικού ενδιαφέροντος από την οργανική θεώρηση της κοινωνίας και την υποστασιοποιημένη εννόηση των πολιτισμικών συστημάτων, που θέτουν σε παρένθεση την εμπρόθετη δράση, στην συγκρότηση της κοινωνίας και στην παραγωγή και αναπαραγωγή του πολιτισμού ως εν τω γίνεσθαι διαδικασίες στην οποίες δεσμεύονται και μετέχουν πλήρως τα υποκείμενα (Μαδιανού 1999 : 126 - 155, 157 - 160).

Σε μεθοδολογικό επίπεδο, από τη δεκαετία του '60 και έπειτα, το υποκείμενο καθιερώνεται ως το επίκεντρο των ανθρωπολογικών μελετών και ενισχύεται η παρουσία του στα ανθρωπολογικά πονήματα εξαιτίας της προαναφερθείσας μετάβασης από τις περιχαρακωμένες αφηγήσεις του πολιτισμού στην προσήλωση της ρευστής και ευμετάβλητης φύσης του. Καθοριστικής σημασίας για την εδραίωση του υποκειμένου ως αντικείμενο ανάλυσης, υπήρξαν οι μεθοδολογικές αλλαγές που συντελέστηκαν στο χώρο της εθνογραφίας. Η οπτική γωνία του ανθρωπολόγου-παρατηρητή αλλάζει και στο επίκεντρο της τοποθετείται το υποκείμενο ως φορέας δράσης, ως διαμορφωτής και εκφραστής της πραγματικότητας μέσα από σύμβολα και νοήματα. Η συνομιλία της συμβολικής ανθρωπολογίας με την ψυχανάλυση, το φεμινιστικό ρεύμα και τις μεταποικιοκρατικές σπουδές συνεπικουρούσε προς αυτή την κατεύθυνση σημαίνοντας το τέλος των "μεγάλων αφηγημάτων" του πολιτισμού ως ένα κλειστό και σταθερό σύνολο και της εξαγωγής αντικειμενικών και γενικευτικών συμπερασμάτων (Γκέφου - Μαδιανού 1999 : 297 - 369).

Προς τούτο προσέβλεπε ο Victor Turner, ένας από τους βασικούς εκπροσώπους της συμβολικής ανθρωπολογίας, ο οποίος πιστώθηκε τη συμφιλίωση του πολιτισμικού με το κοινωνικό στοιχείο, την συνένωση της ατομικής και κοινωνικής ιδιότητας των υποκειμένων, ασκώντας κριτική στον - κατά Durkheim- κανονιστικό χαρακτήρα της κοινωνίας που επικαθορίζει τις ατομικές συμπεριφορές, καθώς και την απόδοση της ιστορικής διάστασης στη μελέτη της οργάνωσης των κοινωνιών και των πολιτισμικών συστημάτων, μια ιστορική διάσταση που απουσίαζε από τα ανθρωπολογικά έργα των προκατόχων του τα οποία εμφορούνταν από τη δομολειτουργιστική λογική. Η προσπάθεια υπεράσπισης των ιστορικών διεργασιών της συγκρότησης των υπό μελέτη κοινωνιών και η πρόσληψη του πολιτισμού ως ένα σύστημα συμβόλων, μεταφορών και νοημάτων τα οποία οι ανθρωπολόγοι καλούνται να ερμηνεύσουν, ασφαλώς δεν στερούνταν σημασίας καθώς έθεσε τα θεμέλια για ένα νέο σύστημα σκέψης που υπογράμμιζε έντονα την εθνογραφική αξία φαινομενικά επιφανειακών εκδηλώσεων της καθημερινότητας των ανθρώπων στην εξαγωγή συμπερασμάτων για το πολιτισμικό και το κοινωνικό νόημα που εμποτίζει τις πράξεις τους. Επιπλέον, αφιερώνοντας το μεγαλύτερο μέρος της ανθρωπολογικής

σταδιοδρομίας του στην εξερεύνηση ποικίλων πολιτισμικών επιτελέσεων, μεταξύ των οποίων είναι οι τελετουργίες μύησης - μετάβασης, ο Turner ανέδειξε την ενδεχομενικότητα που διέπει την ανθρώπινη εμπειρία και δράση στην διαδικασία της κοινωνικής μεταβολής επικεντρώνοντας το ενδιαφέρον του στην εμπειρική διάσταση των δράσεων, την συνακόλουθη παραγωγή νοημάτων μέσα από τα σύμβολα που χρησιμοποιούνται, παρά από θεσμοθετημένα διπολικά συστήματα σκέψης - οδηγούς πλεύσης για μια ουσιοκρατική και υποστασιοποιημένη ερμηνεία του πολιτισμού από τους δομιστές και τους δομολειτουργιστές ομότιμους του (Μαδιανού 1999 : 135 - 138, Turner 1974 : 13 - 19, Turner 1982 : 7 - 19, St. John 2008 : 1 - 37).

Θυσιάζοντας τις νομοτελειακές βεβαιότητες του δομολειτουργισμού και του δομισμού προς όφελος μιας ενδελεχούς ανάλυσης των εμπειρικών διαστάσεων της κοινωνίας και του πολιτισμού, στο βιβλίο του με τίτλο «The Ritual Process : Structure and Anti - Structure» (1969) επεξεργάστηκε την έννοια της κοινωνίας ως απότοκο της διαλεκτικής σχέσης της δομής και της αντιδομής, δηλαδή των διακριτών κοινωνικών ρόλων, συμπεριφορών, νορμών και εκείνων των εμπειριών και δράσεων που εντοπίζονται στο περιθώριο της δομής, του προβλέψιμου και του καθιερωμένου, αντίστοιχα. Η συλλογή των εθνογραφικών δεδομένων από την μακροχρόνια επιτόπια έρευνα στους Ndembu της βορειοδυτικής Ζάμπια, τον οδήγησε στην ενοποίηση της κοινωνικής δομής με την κοινωνική διαδικασία και την εμπρόθετη δράση, διαπολιτισμικές πρακτικές και διαδικασίες θεωρητικά υποβαθμισμένες. Σε αυτό το εγχείρημα συνετέλεσε η θέαση των τελετουργιών ως πεδία επιτελεστικών και συμμετοχικών δράσεων, ως διαδικασίες που διέπονται από συμβολισμούς και μεταφορές, στις οποίες η δομή και η αντιδομή συναρθρώνονται, αντικατοπτρίζονται οι εντόπιες αντιλήψεις για την κοινωνία και τον πολιτισμό και μέσω των οποίων ανασυντίθενται καθιερωμένοι κοινωνικοί ρόλοι και αξίες.

Σύμφωνα με τον Turner, η εμφάνιση στιγμών κοινωνικής αποδιάρθρωσης στο πλαίσιο των τελετουργιών, αυτό το μεταβατικό στάδιο που ο γάλλος εθνολόγος Arnold Van Gennep στη μελέτη του για τις «τελετουργικές διαδικασίες» ονόμασε «μετάβαση / κατώφλι» (threshold) και ο Turner μετονόμασε «οριακότητα» (liminality), καθιστά ευεπίφορη την κοινωνική αλλαγή ή την αποκατάσταση και αναπαραγωγή της κοινωνικής ευταξίας. Υπό την επίδραση της βρετανικής ανθρωπολογίας από την οποία γαλούχησε τη σκέψη του για την «κοινωνική διαδικασία» (social process), της γαλλικής εθνολογίας, της κλασικής κοινωνιολογικής σκέψης και της αμερικανικής πολιτισμικής ανθρωπολογίας, επιδράσεις που προσδιόρισαν τον θεωρητικό του προσανατολισμό, ο Turner διεύρυνε την ανάγνωση του Van Gennep για την αμφίρροπη κατάσταση του «κατωφλιού», αποσκοπώντας στη συμπερίληψη των αντιδομικών συμπεριφορών, αντιλήψεων και

δράσεων στο επίκεντρο της ανθρωπολογικής μελέτης της κοινωνίας και του πολιτισμού.

Στο τριμερές μοντέλο που εισηγήθηκε ο Van Gennep (1960) για τις τελετουργίες περάσματος το πρώτο στάδιο χαρακτηρίζεται από την συμβολική απόσχιση του ατόμου ή της ομάδας από μια διακριτή θέση στην κοινωνική δομή. Στο δεύτερο στάδιο, αυτό της οριακότητας, το άτομο ή η ομάδα υπάγονται σε ένα καθεστώς μη κοινωνικής και πολιτισμικής αναγνωρισιμότητας, σε μια θέση με ασαφή και ακαθόριστα κοινωνικοπολιτισμικά χαρακτηριστικά που εκδηλώνεται μέσω μιας ευρείας γκάμας συμβόλων και μεταφορών στο πλαίσιο των τελετουργιών. Πρόκειται για μια άναρχη και ρευστή κατάσταση όπου απουσιάζει κάθε έννοια ατομικότητας και οι καθιερωμένοι κοινωνικοί ρόλοι αντιστρέφονται. Τα οριακά υποκείμενα δεν διαθέτουν κανένα δικαίωμα, καμιά υποχρέωση ή προνόμιο, δεν διαθέτουν εκείνες τις ιδιότητες και τις συμπεριφορές που συνθέτουν τους κοινωνικούς ρόλους στο ιεραρχικό και ταξινομικό σύστημα της δομής. Βρίσκονται στο «μεταξύ και ανάμεσα» (*betwixt and between*) των θεσμικών και των εθιμικών κοινωνικών συμβάσεων καθώς έχουν απολέσει την προηγούμενη κοινωνική τους θέση και δεν έχουν ακόμα μεταβεί στο τρίτο στάδιο, αυτό της επανένταξης στην κοινωνική δομή το οποίο συντελείται με την ολοκλήρωση της μετάβασης. Δεδομένης της οριακής εμπειρίας που μοιράζονται, διακατέχονται από ένα υψηλό αίσθημα συλλογικότητας, ισότητας και αλληλεγγύης, μια υψηλού βαθμού διαντίδραση, τα οποία συμβάλλουν στη συγκρότηση ενός ομοιογενούς συνόλου, την *communitas*. Η κοινοτική πτυχή του «κατωφλιού» ενθαρρύνει την εμφάνιση της αντιδομής, ενός είδους του ανθρώπινου σχετίζεσθαι όπου συγκροτείται στη βάση της ισότητας μεταξύ των οριακών υποκειμένων που μετέχουν των τελετουργικών διαδικασιών και της περιστολής κάθε δομικού κανόνα ή ρόλου. Ωστόσο η αντιδομική οριακότητα στο πλαίσιο των τελετουργικών διαδικασιών δεν είναι η καταστατική αρχή για την ανάδυση της *communitas*. Στην θεωρία του για την οριακότητα, ο Turner συμπεριέλαβε τα υποκείμενα που καταλαμβάνουν τα κατώτερα επίπεδα στην κλίμακα των ιεραρχικά δομημένων κοινωνιών. Συνεπώς η αντιδομική οριακότητα και η δομική κατωτερότητα συνιστούν πολιτισμικές μορφές που ενδέχεται να ενεργοποιήσουν την ανθρώπινη σκέψη και δράση για να συγκροτηθεί η οριζόντια - αντιιεραρχική *communitas* στο πλαίσιο της οποίας τα άτομα υπερκεράζουν τις νόρμες εκείνες που ορίζουν την πολιτικοκοινωνική τους θέση σε ένα ιεραρχικό κοινωνικό σύστημα (Turner 1967 : 93 - 111, 1982 : 20 - 60, Turner 1995 [1969] : 94 - 165).

Στη διερώτηση σχετικά με την πρόσληψη των οριακών καταστάσεων, των υποκειμένων και την οριακή μετατροπή των δομικών κανόνων ως επικίνδυνων και μiasματικών από τα άτομα που δεν μετέρχονται του σταδίου της οριακότητας ή δεν απαρτίζουν τα κατώτερα στρώματα της κοινωνικής δομής, ο Turner απαντά ότι οι

ταξινομικοί κανόνες πάνω στις οποίες εδραιώνεται η κοινωνική δομή, χρησιμοποιούνται προκειμένου οι άνθρωποι να κατανοήσουν και να οριοθετήσουν τον κόσμο, διασφαλίζουν τη διατήρηση της πρέπουσας κοινωνικής τάξης και την αποτροπή του χάους μέσα από την τήρηση τους. Η κοινωνική δομή θεμελιώνεται σε ταξινομήσεις και οριοθετήσεις οι οποίες όταν παραβιάζονται επέρχεται αταξία στην κοινωνική διάρθρωση και όποια κατάσταση ή κοινωνική ομάδα αποκλίνει από τα συμβολικά όρια των ταξινομήσεων αυτών θεωρείται επικίνδυνη. Σε αυτή την συλλογιστική έχει αναφερθεί εκτενώς η βρετανίδα Mary Douglas (2006 [1966]) το έργο της οποία επικαλείται ο Turner για να τεκμηριώσει τον ισχυρισμό ότι τα οριακά υποκείμενα, δεν αποτιμώνται ως κομμάτι του κοινωνικού - πολιτισμικού κεφαλαίου της δομής, δεν υπακούνε στην ταξινομική λογική της και συνεπώς ενδέχεται να δράσουν από κοινού ενάντια στους περιορισμούς που τους επιβάλλει (Turner 1995 [1969] : 108-111, 125-130).

Όπως προκύπτει από την συνοπτική επισκόπηση στη θεωρία της οριακότητας, ο Turner επιχείρησε να καταστήσει ορατά τα υποκείμενα, τις αντιλήψεις και τις συμπεριφορές που διαφεύγουν των άκαμπτων κατηγοριοποιήσεων της κοινωνικής δομής, που ανατρέπουν τα κυρίαρχα κανονιστικά στερεότυπα και τις ηθικές συμβάσεις, που διαβιούν στο «κατώφλι» του καθιερωμένου και του 'κανονικού'. Αναμφίβολα η θεωρία του συγκαταλέγεται στις πιο ενδιαφέρουσες προσεγγίσεις για την Ανθρωπολογία του 20^{ου} αιώνα. Άλλωστε ένας σημαντικός λόγος για τον οποίο μνημονεύεται το έργο του στην παρούσα μελέτη οφείλεται στο γεγονός ότι η ολοένα αυξανόμενη κινητικότητα ατόμων και ομάδων στη σύγχρονη Ελλάδα συνέβαλε καθοριστικά στην ταξινόμηση του 'άλλου' σε οριακές κατηγορίες όπως "μετανάστης" και "πρόσφυγας", στην ανάδυση στιγμών και τόπων όπου επιτελείται δημόσια η οριακότητα, όπου τα συν-οριακά υποκείμενα αναζητούν και διαμορφώνουν νέους τρόπους του σχετίζεσθαι, όπου επιχειρούν τη ρήξη με τη κοινωνική δομή, όπου αναδύονται νέες μορφές αντίστασης. Επιπλέον η προσέγγισή του είναι χρήσιμη για την ερμηνευτική επεξεργασία των συμβολικών ορίων που διατέμνουν την ελληνική κοινωνία, στο 'κανονικό' και στο μη κανονικό, στο οικείο εθνικό 'εμείς' και στον ανοικτό 'άλλο', καθώς και των επαναστατικών επιπτώσεων της οριακής υπόστασης των 'άλλων' ειδικότερα σε μια χρονική συγκυρία όπου διευρύνονται οι κοινωνικές ανισότητες και οξύνονται οι εθνικές προκαταλήψεις.

Στις μαρτυρίες των πληροφορητών μου, διαφαίνονται οι υλικές και συμβολικές διαστάσεις της οριακής εμπειρίας. Η διάσχιση των εθνικών συνόρων, μια μετακίνηση φορτισμένη με συμβολικές συμπαραδηλώσεις, σηματοδοτεί το πέρασμα από μια θέση με σαφή κοινωνικό προσδιορισμό που στοιχειοθετείται από κοινωνικά και πολιτικά δικαιώματα και υποχρεώσεις, σε μια οριακή κατάσταση όπου η κοινωνική ταυτότητα, η πολιτική ιδιότητα, τα κοινωνικά και πολιτικά δικαιώματα και οι υποχρεώσεις

αναστέλλονται. Τα μεταναστευτικά υποκείμενα σημαδεύονται ανεξίτηλα από τις εμπειρίες που βιώνουν υπό το καθεστώς της οριακότητας, το οποίο τείνει να λάβει έναν μόνιμο χαρακτήρα αν αναλογιστεί κανείς ότι πριν την απεργία πείνας διέμεναν στην Ελλάδα για μεγάλο χρονικό διάστημα χωρίς τα νομιμοποιητικά έγγραφα που θα τους εξασφάλιζαν καλύτερες συνθήκες διαβίωσης και εργασίας.

Οριακά υποκείμενα – Μη υποκείμενα δικαίου

Η τερνερριανή θεωρία της οριακότητας στο επίπεδο της κοινωνικοπολιτισμικής πραγματικότητας συνηχεί με την αγκάμπενική ανάγνωση του "Homo Sacer" (2005) στο επίπεδο της νομικοδικαιικής τάξης. Όπως ανέφερα συνοπτικά στην προηγούμενη θεματική ενότητα εξετάζοντας την μεταναστευτική εμπειρία υπό την σημαίνουσα οπτική του Αγκάμπεν για την βιοπολιτική παραγωγή πολιτικά ασήμαντων ζώων, κατά τον Αγκάμπεν ο κυρίαρχος είναι αυτός που αποφασίζει επί της εξαίρεσης της πολιτικά ασήμαντης ζωής, εντάσσοντάς την ταυτόχρονα στη λογική και στις πρακτικές της κυρίαρχης εξουσίας. Απότοκο αυτής της σύνθετης διεργασίας, όπως υποστηρίζει ο Ιταλός φιλόσοφος, είναι η παραγωγή της «γυμνής ζωής» η οποία συνιστά το κατ' εξοχήν πολιτικό διακύβευμα καθώς αποτελεί το πρωταρχικό σημείο διάκρισης των υποκειμένων ή των ομάδων που συμπεριλαμβάνονται στην πολιτική σφαίρα και όσων αποκλείονται από αυτή. Η επιβολή της εξαίρεσης, στην οποία οικοδομούνται οι κυρίαρχες αποφάσεις, συνεπάγεται την εγγραφή της «γυμνής ζωής» στο δικαιονομικό πεδίο μέσα από τον ταυτόχρονο εκτοπισμό της από αυτό⁸. Κατά συνέπεια, η «γυμνή ζωή» καθίσταται «ιερή» (*sacred life*). Όπως ενσαρκώνεται στην αρχετυπική φιγούρα του Homo Sacer, η «ιερή ζωή» ταλαντεύεται ανάμεσα στο εγκόσμιο και το θείκό δίκαιο καθώς είναι φονεύσιμη χωρίς την τιμωρία αυτού που την φονεύει και άθυτη. Βρίσκεται στο μεταίχμιο ζωής και βίου, σε μια συμπλεγματική συνθήκη όπου η ζωή και ο βίος αλληλεπικαλύπτονται και αλληλοκαταργούνται. Ο κυρίαρχος είναι αυτός που αποφασίζει για την τύχη της «ιερής ζωής» και για τη δυνατότητα του φόνου άνευ τιμωρίας, θέτοντας την αποφυγή της καταδίκης σε ένα ιδιότυπο καθεστώς εξαίρεσης. Το locus της διαλεκτικής σχέσης εξουσιαστή – εξουσιαζόμενου είναι το "ανθρώπινο πράττειν" που συνοψίζεται στη διττή υπέρβαση νόμου-φύσης και ανθρώπινου-θείκου δικαίου (Αγκάμπεν 2005 : 132 – 141).

⁸ Βλ. Αγκάμπεν 2007 για μια διαχρονική μελέτη πάνω στην κατάσταση εξαίρεσης και τη διαπλοκή της με τη βία και το δίκαιο.

Η βιοπολιτική τροπικότητα της εξουσίας κατά τον Αγκάμπεν δεν πλαισιώνει μόνο τη δημιουργία του στρατοπέδου συγκέντρωσης της Ναζιστικής Γερμανίας, το οποίο συνιστά το επιστέγασμα της κατάστασης εξαίρεσης και της μετατροπής της σε κανόνα, αλλά έχει διαχυθεί σε όλο το φάσμα της ανθρώπινης ζωής. Δηλαδή αποτυπώνεται στις κυρίαρχες αποφάσεις για τη σημασία ή την ασήμαντότητα της ανθρώπινης ζωής (Αγκάμπεν 2005 : 256-287). Στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα, εντοπίζεται σε χωρικά παραδείγματα όπως τα στρατόπεδα συγκέντρωσης μεταναστών, τα επονομαζόμενα στην κυρίαρχη ρητορική "κέντρα φιλοξενίας" σε ένα από τα οποία κρατήθηκε ένας από τους πληροφορητές μου. Οι μαρτυρίες που παρατέθηκαν επιβεβαιώνουν την κατηγοριοποίησή των μεταναστών στη βάση της εθνικότητας. Πρόκειται για *homines sacri* που ταλαντεύονται ανάμεσα στα ρευστά όρια της νομιμότητας και της παρανομίας τόσο ως προς την διαμονή τους όσο και ως προς την εργασιακή τους απασχόληση στο ελληνικό περιβάλλον. Σε αντίθεση με τους Έλληνες που κατέχουν την ιδιότητα του πολίτη, οι μετανάστες δεν έχουν τη δυνατότητα να συμμετέχουν στις πολιτικές διαδικασίες με αποτέλεσμα να βιώνουν ένα έντονο αίσθημα κοινωνικής απαξίωσης και εγκατάλειψης. Δεσμεύονται στην υπακοή των νόμων αλλά δεν μπορούν να προσφύγουν σε αυτούς διαβιώνοντας σε ένα καθεστώς εξαίρεσης, όπου η αναστολή των δικαιωμάτων τους έχει μονιμοποιηθεί και νομιμοποιηθεί καθώς δεν έχουν την πολιτική ιδιότητα. Δηλωτικά αυτών των συνθηκών διαβίωσης είναι το περιστατικό ρατσιστικής βίας που βίωσε ο Μ., η αδιαφορία που επέδειξε η αστυνομία, καθώς και οι φόβοι του Χ. μη τυχόν συλληφθεί. Εκτεθειμένοι μπροστά στο φάσμα της εξαθλίωσης και του ρατσισμού, πριν την έναρξη της απεργίας πείνας οι συνομιλητές μου αναμετρίονταν σε καθημερινό επίπεδο με την ποινικοποίηση των ζωών τους. Στον αξιακό ορίζοντα της κοινωνικής αναγνωρισιμότητας και αποδοχής, αντιμετωπίζονταν ως τα απορρίμματα του κοινωνικού / εθνικού σώματος. Γίνεται λοιπόν σαφές και εμπειρικά ορατό για τα μεταναστευτικά υποκείμενα, ότι η ελληνικότητα επενδύεται με τον μανδύα της ουσιοκρατίας και της κανονικότητας και θεμελιώνεται σε μια μονοσήμαντη αναπαράσταση του συλλογικού σώματος από το οποίο έχουν εξοβελιστεί. Η εξάλειψή αυτών των απογυμνωμένων από κάθε δικαίωμα ζωών, ενισχύεται από το εθνικιστικό αφήγημα που έχει παρεισφρήσει στη δημόσια ρητορική και έχει αποτελέσει το ιδεολογικό προκάλυμμα για την ενίσχυση των κατασταλτικών μηχανισμών του κράτους.

Στον ιδεότυπο του διανοητού εντάσσονται όσοι πληρούν τις μονοπολιτισμικές - εθνικές προδιαγραφές του ηγεμονικού λόγου για το ελληνικό έθνος, ενώ απεμπολείται από αυτόν κάθε αντίφαση, υβριδικότητα ή αμφισημία. Όπως καθίσταται σαφές στην μαρτυρία του Μ. και την αγωνία του Χ. για την απόκτηση νομιμοποιητικών εγγράφων, το κυρίαρχο ιδεολόγημα της ελληνικότητας υποστυλώνει ρατσιστικές και εν δυνάμει δολοφονικές πρακτικές και παράγει ζωές ευάλωτες και

οριακές οι οποίες προσλαμβάνονται ως μιαρές, απειλητικές και παρεκκλίνουσες, ζωές που αποικίζουν το «μεταξύ και ανάμεσα» - τα σχίσματα της κοινωνικής δομής, ανάμεσα στο πριν και το μετά, σε μια διαρκή μετέωρη δοκιμασία, απογυμνωμένες από διακριτά κοινωνικά και πολιτικά γνωρίσματα, ζωές που είναι και δεν είναι ανθρώπινες, ή που δεν λογίζονται ως τέτοιες, οριακές συνθήκες και «γυμνές ζωές» πάντοτε δυνάμει ανατρέψιμες.

Η σωματική τοπογραφία της ρήξης

Στη συνθήκη της αντιδομικής οριακότητας ή της δομικής κατωτερότητας διανοίγονται νέοι ορίζοντες δημιουργίας και δράσης και παράγονται εναλλακτικοί τρόποι ζωής και σκέψης οι οποίοι ενδέχεται να επιδράσουν καθοριστικά στις ταξινομικές αρχές της δομής και να τις απορρυθμίσουν, ισχυρίζεται ο Turner. Πράγματι, στον μέχρι πρότινος αφανή μεταναστευτικό ακτιβισμό, η απεργία πείνας των τριακοσίων μεταναστών που πλήττονταν από τις βιοπολιτικές κυρώσεις του ανάληπτου ελληνικού κράτους, κατέδειξε την επαναστατική δυναμική της οριακής διαδικασίας :

«Αποφασίσαμε ότι η απεργία πείνας είναι ο μοναδικός δρόμος που πρέπει να ακολουθήσουμε. Ήμουν σε ένα χωριό στα Χανιά πριν ξεκινήσω την απεργία, ένα πολύ μικρό μέρος όπου όλοι οι μετανάστες γνωριζόμασταν μεταξύ μας. Συναντιόμασταν και συζητήσαμε συνέχεια για τα προβλήματα που έχουμε. Αποφασίσαμε να ξεκινήσουμε απεργία πείνας. Ξέραμε ότι γίνονταν συνέχεια διαμαρτυρίες από Έλληνες εργαζόμενους αλλά χωρίς αποτελέσματα. Ήμασταν αρκετά άτομα που θέλαμε να κάνουμε απεργία πείνας κι αν είχαμε αφήσει ανοιχτή τη λίστα με τα ονόματα θα ήμασταν πιο πολλοί», μου εξηγεί ο Μ.

Στην ερώτηση που του έθεσα για να εξετάσω αν σκεφτόταν το ενδεχόμενο του θανάτου ως μια πιθανή έκβαση του τρόπου διαμαρτυρίας που είχε επιλέξει, με αποστομωτική ευθύτητα μου απάντησε :

«Ναι, δεν είχα άλλη επιλογή γιατί δεν ζούσα με αξιοπρέπεια. Αν δεν ζεις μια αξιοπρεπή ζωή μπαίνει η ιδέα στο μυαλό σου σιγά - σιγά κάθε φορά που συναντάς κάποιο πρόβλημα. Όπου πας συναντάς ρατσισμό και προβλήματα. Δεν έχεις τι να χάσεις μετά. Είναι η τελευταία λύση γιατί οι πορείες και άλλες διαμαρτυρίες δεν είχαν κανένα αποτέλεσμα [...] Όταν φτάνεις σε αυτό το σημείο ήδη έχεις πεθάνει μέσα σου. Δεν σε νοιάζει από 'κει και πέρα τίποτα. Ότι και να γίνει».

Με την ίδια καθηλωτική ειλικρίνεια υπερασπίζεται και ο Χ. την επιλογή του να προχωρήσει στην απεργία πείνας ο οποίος μου είπε ότι έβλεπε αυτή την μορφή διαμαρτυρίας «ως μονόδρομο».

Ασφαλώς τα προβλήματα στο επίπεδο της καθημερινότητας που αντιμετώπιζαν οι πρωταγωνιστές των συνεντεύξεων κατά τη μακροχρόνια διαμονή τους στα Χανιά υπήρξαν καθοριστικής σημασίας κίνητρα για την επιλογή της απεργίας πείνας ως την έσχατη τακτική εξαναγκασμού του ελληνικού κράτους, που απείχε κατά πολύ από συνθήκες μεθόδους, για τη διαπραγμάτευση αυτονόητων ζητημάτων εξόφθαλμα αποσιωπημένων από την δημόσια συζήτηση για τη μετανάστευση και τα ανθρώπινα δικαιώματα. Το δικαίωμα στον σεβασμό στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια αποτέλεσε το κατ' εξοχήν αίτημα των απεργών πείνας και ανάκτησε μέσα από την απεργία πείνας, όπως θα γίνει σαφές παρακάτω, το ανατρεπτικά φορτισμένο περιεχόμενό του. Θύματα ρατσιστικών επιθέσεων που εκτείνονταν από το επίπεδο του λόγου στο επίπεδο της ενσώματης βίας, ο Μ. και ο Χ. αιτήθηκαν όχι μόνο αυτά που δεν είχαν εξασφαλίσει προκειμένου να μην εκπίπτουν πλέον στη σφαίρα της παρανομίας, δηλαδή την άδεια παραμονής και εργασίας, αλλά αιτήθηκαν την συμπερίληψή τους στη σφαίρα του ανθρώπινου από την οποία διαρκώς υποβιβάζονταν ελλείψει νομιμοποιητικών εγγράφων. Σύμφωνα με την Αμερικανίδα φιλόσοφο Judith Butler, η συνθήκη του διανοητού (*intelligibility*), του κοινωνικά αναγνωρίσιμου και της ανθρωπινότητας (*humanness*) θεμελιώνεται στις νόρμες, στις πολιτισμικές συμβάσεις, στα "καθεστώτα αλήθειας", στις γνώσεις που καθορίζουν και περιχαράκωνουν κάθε όψη της ανθρώπινης εμπειρίας (Butler 2004 : 2). Όπως προκύπτει από τον αφηγηματικό λόγο των μεταναστών, επέλεξαν την απεργία πείνας, δηλαδή «τον μονόδρομο» της θυσίας της σωματικής τους ακεραιότητας προκειμένου να εναντιωθούν στο καθεστώς κοινωνικής απουσίας που συμβολικά και εμπειρικά είχαν εγκλειστεί, σε εκείνες τις νόρμες και τις συμβάσεις που τους κατέτασσαν ηθικά και αξιολογικά στην κατηγορία του μη ανθρώπινου (Δουζίνας 2011 : 142-151).

Η συλλογική απόφαση για την έναρξη της απεργίας πείνας υπήρξε μια αυτόβουλη και ενσυνείδητη επιλογή που διαμορφώθηκε κατόπιν επανειλημμένων συναντήσεων και συζητήσεων μεταξύ των μεταναστών με ηθικό γνώμονα το κοινό συμφέρον χιλιάδων εργαζόμενων ανεξαρτήτως εθνικών καταβολών, όπως συμπεράνα από την προσέγγισή της ως «παράδειγμα για όλους τους εργαζόμενους» σύμφωνα με τα λεγόμενα του Χ. Επιπλέον η προθυμία των πληροφορητών μου να θέσουν τις ζωές τους σε κίνδυνο και κυρίως η μαζικότητα των συμμετεχόντων στην απεργία πείνας κατέδειξε την ανθρωπιστική κρίση που επανέρχεται διαρκώς στο προσκήνιο με τρόπο οδυνηρό τόσο στις ακαδημαϊκές συζητήσεις για τις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στην ζωή των μεταναστών όσο και στην αγωνία που εκφράζουν

μέσω των δελτίων τύπου οι ανθρωπιστικοί οργανισμοί εντός κι εκτός συνόρων για την έξαρση της ξеноφοβίας και του ρατσισμού. Στο σύνολό τους, 287 άνθρωποι προχώρησαν στην απεργία πείνας, 237 στην Αθήνα και 50 στη Θεσσαλονίκη. Όπως επισημαίνουν οι πληροφορητές μου, οι απεργοί πείνας θα ήταν αθροιστικά περισσότεροι αν δεν τους έκρουαν τον κώδωνα του κινδύνου για μια ενδεχομένως ατελέσφορη μαζικότερη διαμαρτυρία μερικοί δικηγόροι με τους οποίους ήρθαν σε επαφή διαμέσου του Φόρουμ Μεταναστών Κρήτης, μιας τοπικής μη κυβερνητικής οργάνωσης στα Χανιά στην οποία αποτάθηκαν για να βρουν κάποιο δημόσιο χώρο προκειμένου να στεγάσουν την απεργία πείνας.

«Όταν το αποφασίσαμε, πήγαμε στο Φόρουμ Μεταναστών Κρήτης για να ζητήσουμε βοήθεια και μας είπαν ότι θα ρωτήσουν δικηγόρους και ανθρώπους που ασχολούνται με τα ανθρώπινα δικαιώματα. Οι δικηγόροι είπαν ότι οι μετανάστες που έχουν μαζευτεί είναι πάρα πολλοί και ότι είναι επικίνδυνο γιατί θα θεωρηθεί μαζική νομιμοποίηση μεταναστών και δεν θα έχει αποτέλεσμα η απεργία. Έτσι αποφασίσαμε να φτιάξουμε μια λίστα με 300 ονόματα. Για μένα καλύτερα να έκαναν 1000 για να γινόταν ακόμα μεγαλύτερος ντόρος και να έχει μεγαλύτερη ευθύνη το κράτος αν πέθαινε κάποιος», μου είπε ο Χ.

Δεν είναι παράτολμο να ισχυριστεί κάποιος μελετώντας το εθνογραφικό υλικό ότι η απεργία πείνας έλαβε τον χαρακτήρα μιας μαζικής αποστασίας ενάντια σε μια τυραννική εξουσία με αποκεντρωμένο και μη χαρακτήρα, ενάντια στις κατασταλτικές όψεις της βιοπολιτικής και της βιοεξουσίας που έχουν διαχυθεί σε όλο το φάσμα της ζωής των μεταναστών, αυτών της εποπτείας και του πειθαναγκασμού στις εξουσιαστικές νόρμες και στις επιταγές της εθνικής ιδεολογίας φορείς των οποίων δεν είναι μόνο το ελληνικό κράτος αλλά και Έλληνες πολίτες. Όπως επισημαίνει ο Μ. :

«Όσο ζούσαμε σε αυτή τη χώρα βλέπαμε πως μας φέρονταν και είπαμε ότι είναι καλύτερα να περάσουμε αυτή τη διαδικασία όλοι μαζί. Γιατί να δουλεύω σε κάποιον και να μου στρέφει το όπλο του όταν ζήτησα τα λεφτά μου; Δεν μπορώ να ξεχάσω αυτή τη στιγμή. Δεν μπορώ να μη το σκέφτομαι. Μου πήραν άδικα τα λεφτά μου ενώ δούλεψα σκληρά. Ήταν το λιγότερο αυτό που μου είχε συμβεί αλλά το τελευταίο πριν ξεκινήσω την απεργία πείνας».

Προϊόν πολύωρων συνελεύσεων μεταξύ των μεταναστών και με τη βοήθεια μελών και αλληλέγγυων του Φόρουμ Μεταναστών Κρήτης, η ανακοίνωση - απόσπασμα της οποίας ακολουθεί - σηματοδότησε την έναρξη της απεργίας στις 25 Ιανουαρίου του 2011 και κατ' επέκταση κοινοποίησε τη ρήξη των μεταναστών με τους εξουσιαστικούς μηχανισμούς που τους είχαν καθηλώσει στο στάδιο της οριακότητας.

«.....Η απάντηση στο ψέμα και στη βαρβαρότητα πρέπει να δοθεί τώρα και θα την δώσουμε εμείς οι μετανάστες και μετανάστριες. Μπαίνουμε μπροστά με τη ζωή μας για να σταματήσουμε τώρα την αδικία σε βάρος μας. Ζητάμε την νομιμοποίηση όλων των μεταναστών/τριών, ζητάμε ίσα πολιτικά και κοινωνικά δικαιώματα και υποχρεώσεις με τους έλληνες εργαζομένους και εργαζόμενες. Ζητάμε από τους έλληνες συναδέλφους μας εργαζομένους, από κάθε άνθρωπο που τώρα υποφέρει κι αυτός από την εκμετάλλευση του ιδρώτα του, να σταθεί δίπλα μας. Να στηρίξει τον αγώνα μας, για να μην αφήσει να επικρατήσει και στο δικό του τόπο το ψέμα και η αδικία, ο φασισμός και η απολυταρχία των πολιτικών και οικονομικών ελίτ. Αυτό δηλαδή που έχει επικρατήσει και στις δικές μας πατρίδες και μας ανάγκασε να ξενιτευτούμε για να μπορέσουμε να ζήσουμε με αξιοπρέπεια, εμείς και τα παιδιά μας. Δεν έχουμε άλλο τρόπο για να ακουστεί η φωνή μας, για να μάθετε το δίκιο μας. Τριακόσιοι (300) από εμάς ξεκινάμε Πανελλαδική Απεργία Πείνας σε Αθήνα και Θεσσαλονίκη, στις 25 του Γενάρη. Βάζουμε την ζωή μας σε κίνδυνο, γιατί έτσι κι αλλιώς δεν είναι ζωή αυτή για ένα αξιοπρεπή άνθρωπο. Προτιμούμε να πεθάνουμε εδώ, παρά τα παιδιά μας να ζήσουν αυτά που περάσαμε εμείς»⁹.

Ως προς την προετοιμασία της απεργίας, οι πολιτικές στοχεύσεις και τα αιτήματα της απεργίας πείνας διαμορφώθηκαν το φθινόπωρο του 2010. Όπως αναφέρεται στον λόγο των απεργών, ένα πρόσθετο κίνητρο για να πάρουν την απόφαση να προχωρήσουν σε απεργία πείνας, υπήρξε μια άλλη που είχε προηγηθεί από περίπου δεκαπέντε μετανάστες χωρίς χαρτιά τον Δεκέμβριο του 2008 με επιτυχή έκβαση των διεκδικήσεών τους για την οποία ωστόσο τα υποκείμενα της έρευνας αγνοούν λεπτομέρειες. Οι συναντήσεις των μεταναστών στα Χανιά καθώς και η συνδρομή των μελών του Φόρουμ Μεταναστών Κρήτης στην προετοιμασία της απεργίας πείνας είχε ως αποτέλεσμα την οριστικοποίησή της τον Δεκέμβριο του 2010. Η παρουσία αλληλέγγυων από όλο το κοινοβουλευτικό και εξωκοινοβουλευτικό φάσμα της Αριστεράς, είχε ενταθεί πριν ακόμα ξεκινήσει η απεργία και έγινε η αφορμή για να συσταθεί μια άτυπη οργάνωση με το όνομα «Πρωτοβουλία Αλληλεγγύης των 300 μεταναστών» η οποία λειτουργούσε συνεπικουρικά προς την «Συνέλευση των μεταναστών απεργών πείνας» - μια συνέλευση που απαρτίζεται από τους ίδιους τους απεργούς - για το οργανωτικό κομμάτι της απεργίας, τη σύνταξη ανακοινώσεων, την διοργάνωση συλλογικών εκδηλώσεων και διαδηλώσεων, την παροχή υλικής βοήθειας και ιατρικής επίβλεψης κατά τη διάρκεια της απεργίας.

Η ανακοίνωση που παρατέθηκε, συντάχθηκε λίγες ημέρες πριν από την έναρξη της απεργίας πείνας και υπογράφεται από τη "Συνέλευση των μεταναστών απεργών

⁹ Ολόκληρη η ανακοίνωση της Συνέλευσης των μεταναστών απεργών πείνας, εδώ : <http://hungerstrike300.espivblogs.net/%CE%BA%CE%B5%CE%AF%CE%BC%CE%B5%CE%BD%CE%BF-%CE%B1%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%B3%CF%8E%CE%BD-%CE%BC%CE%B5%CF%84%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CF%83%CF%84%CF%8E%CE%BD/>

πείνας". Όπως δηλώνεται με σαφήνεια, η απόκριση των οριακών 'άλλων' στον αυταρχικό τρόπο διακυβέρνησης του ατομικού και του συλλογικού σώματος δεν προμηνύεται να είναι παθητική. Στην ανακοίνωση υπερθεματίζεται η αναγκαιότητα της αντίστασης στην 'εξαιρετική' διάσταση της βιοπολιτικής, μιας μορφής αντίστασης που υπερβαίνει την εύθραυστη ατομική υπόσταση των μεταναστών για να συμπεριλάβει ζητήματα που αφορούν τις αγώγιμες αξιώσεις των συμβάσεων για τα ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα, την έκπτωση ανθρώπων στο επίπεδο της επισφάλειας και την παραγωγή «γυμνών ζωών» και οριακών υποκειμενικοτήτων σε συλλογικό επίπεδο. Η διαρκής υπενθύμιση της αδικίας που υφίστανται οι απεργοί πείνας, διαμόρφωσε τη σκοποθεσία της απεργίας πείνας με τους όρους και τις προϋποθέσεις μιας επαναστατικής ρήξης με την βιοπολιτική τάξη που ρέπει προς αυταρχικές κατευθύνσεις.

Αυτή η ρήξη απηχεί την πρώτη φάση του «κοινωνικού δράματος», μια «πολιτική πράξη» όπως την αποκαλεί ο Victor Turner ο οποίος επιχείρησε να φωτίσει στο ανθρωπολογικό του έργο τις θεατρικές όψεις της «κοινωνικής διαδικασίας». Ο Turner ερμηνεύει το «κοινωνικό δράμα» ως ένα διαπολιτισμικό μοτίβο δημόσιας διαμάχης, μια αλληλουχία γεγονότων και αντιπαράθεσης μεταξύ κοινωνικών ομάδων με διακριτά συμφέροντα και αντιλήψεις, ως μια δημόσια σύγκρουση της δομής με την *communitas*, που εμφανίζεται ποικιλοτρόπως τόσο σε απλές όσο και σε σύνθετες κοινωνίες και αποκαλύπτει την διαστρωμάτωση της κοινωνικής δομής συνακόλουθη έννοια της οποίας είναι η σύγκρουση εξαιτίας της ιεραρχικής της συγκρότησης. Τα άτομα ή οι ομάδες που εμπλέκονται σε αυτή τη διαμάχη καλούνται να πάρουν θέση την οποία υπερασπίζονται προκειμένου να εγκαθιδρύσουν ή να προφυλάξουν τα συμφέροντα και τις αντιλήψεις τους με τις δράσεις τους να παίρνουν τον χαρακτήρα του καθήκοντος ακόμα κι αν υποσκάπτονται οι προσωπικές τους φιλοδοξίες και επιθυμίες προς όφελος του ομαδικού συμφέροντος. Η δομή του κοινωνικού δράματος εντοπίζεται στις μεταφορές και τα σύμβολα που επινοούν οι δρώντες, στις χειρονομίες, τις σωματικές κινήσεις και εκφράσεις που χρησιμοποιούν προκειμένου να εξωτερικεύσουν με τρόπο, έμμεσο ή δυναμικό, την εναντίωσή τους στην κοινωνική δομή. Επιπλέον η δομή του «κοινωνικού δράματος» διαφαίνεται στις φάσεις της δημόσιας διαμάχης οι οποίες αποκτούν μια χρονικότητα καθώς η συγκρουσιακή αλληλεπίδραση μεταξύ των ομάδων εξελίσσεται και εκδιπλώνεται σταδιακά με την έκβασή της να είναι απρόβλεπτη. Το «κοινωνικό δράμα» εκδηλώνεται με τη ρήξη με την κοινωνική δομή, με τους θεσμούς, τους νόμους, τις ηθικές συμβάσεις, τα κανονιστικά πρότυπα συμπεριφοράς δηλαδή με την δημόσια έκφραση της μη συμμόρφωσης στο κυρίαρχο κοινωνικό σύστημα και τις απορρέουσες από αυτό αντιλήψεις, συμπεριφορές και αξίες. Η ρήξη αποτελεί το πρώτο στάδιο του «κοινωνικού δράματος» και ενδέχεται να προκύψει αυθόρμητα ή να είναι στρατηγικά

σχεδιασμένη, να είναι ατομικά ή συλλογικά οργανωμένη (1974 : 33-46, 1982 : 9,11, 61-87).

Στο υπό μελέτη εθνογραφικό παράδειγμα, η ρήξη των τριακοσίων μεταναστών με το ελληνικό κράτος, αυτών που ενσαρκώνουν την τερνεριανή οριακότητα - αντιδομή και την αγκαμπενική «γυμνή ζωή» με μια θεσμοθετημένη εξουσία που στοιχειοθετεί την κοινωνική δομή, έχει τριπλή στόχευση. Μέσα από την ρήξη, επιθυμούν να εκφέρουν δημόσια την οριακή τους υπόσταση - να γνωστοποιήσουν τις συνθήκες υπό τις οποίες ζουν και εργάζονται στην Ελλάδα. Δεύτερον, επιθυμούν να διεκδικήσουν έναν νέο κοινωνικό προσδιορισμό με διακριτά γνωρίσματα, δικαιώματα, υποχρεώσεις και ελευθερίες μέσα από την αντιστροφή του ισχύοντος, μέσα από την απέκδυση της οριακότητας. Τρίτον, επιδιώκουν να συμπεριλάβουν -όπως μαρτυρά η ανακοίνωση- στην κοινότητα αλληλεγγύης, δηλαδή την *communitas* που απαρτίζεται από τα συνοριακά μεταναστευτικά υποκείμενα και θεμελιώνεται στη βάση κοινών βιωμένων εμπειριών, εκείνα τα υποκείμενα των οποίων οι ζωές κυριαρχούνται από τον φόβο και την δυσκολία να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις της καθημερινότητας εν καιρώ κρίσης, που πλήττονται από την εργασιακή επισφάλεια, 'ανακυκλώσιμοι' εργαζόμενοι και άνεργοι χωρίς δικαιώματα που μοιράζονται μαζί με τους απεργούς πείνας τους ίδιους προβληματισμούς και τις αγωνίες, προκειμένου να οικοδομήσουν από κοινού καλύτερες συνθήκες επιβίωσης στο μέλλον.

Στις 23 Ιανουαρίου του 2011, η ρήξη έγινε καθόλα ορατή και μη ανακλήσιμη. Οι 287 μετανάστες έφτασαν από τα Χανιά στο λιμάνι του Πειραιά όπου τους υποδέχθηκαν αλληλέγγυοι φωνάζοντας συνθήματα¹⁰. Ήταν η πρωταρχική στιγμή του «κοινωνικού δράματος» το οποίο επέφερε, όπως θα υποστηρίξω εκτενώς και στην επόμενη θεματική ενότητα, ισχυρούς κλυδωνισμούς στους κυρίαρχους τρόπους κατανόησης του «διανοητού» και του «ανθρώπινου» και μετασχημάτισε τις ενσώματα και χωρικά διαμεσολαβημένες σχέσεις εξουσίας και αντίστασης. Σε αυτό το συλλογικό εγχείρημα που «προετοιμάστηκε με μυστικότητα στα Χανιά», όπως αναφέρουν οι πληροφορητές, επιστράτευσαν τα σώματά τους προκειμένου να προκαλέσουν και να διαρρήξουν την κανονικοποιητική βία του βιοπολιτικού καθεστώτος, να ανατρέψουν την αδικία που υφίστανται. Αν όμως πρόκειται για οριακές - «γυμνές ζωές» - απότοκα της παραγωγικής καθώς και της κατασταλτικής δράσης της εξουσίας, με ποιους τρόπους αναπτύσσουν την ικανότητα της αντίστασης και της ρήξης με την εξουσία που τα παράγει και τα συγκροτεί ως οριακά και

¹⁰ http://www.dailymotion.com/video/xgpa3q_tvxs-gr-%CF%80%CE%B1%CE%BD%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%B1%CE%B4%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%B1%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%B3%CE%AF%CE%B1-%CF%80%CE%B5%CE%AF%CE%BD%CE%B1%CF%82-%CE%BC%CE%B5%CF%84%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CF%83%CF%84%CF%8E%CE%BD-ii_news

απογυμνωμένα από κάθε ατομικό και κοινωνικό δικαίωμα; Πώς τα υποκείμενα της έρευνας - προϊόντα της εξουσίας εμπλέκονται σε έναν αγώνα με πολιτικά αιτήματα και χειραφετικά προτάγματα;

Προς περαιτέρω επίρρωση των ισχυρισμών του Turner για την επαναστατική ενδεχομενικότητα της οριακής διαδικασίας, παραθέτω το ερμηνευτικό σχήμα της Judith Butler για το «παράδοξο της υποκειμενοποίησης» για να αναδείξω τον μετασχηματισμό του οριακού σώματος σε φορέα της αντίστασης. Παρόλο που η φουκωική εκδοχή της υποκειμενοποίησης επιτρέπει τη διπλή ερμηνεία του υποκειμένου τόσο ως φορέα της εξουσίας όσο και ως δημιουργημά της, ωστόσο δεν αφήνει πολλά περιθώρια για την προσέγγισή του ως δρώντος ενάντια στις σχέσεις εξουσίας. Αν και σε μερικά χωρία των έργων του, υποστηρίζει ότι η αντίσταση αποτελεί συστατικό στοιχείο των σχέσεων εξουσίας, ωστόσο δεν της αποδίδει τη δέουσα αναλυτική βαρύτητα και μια ανατρεπτική των σχέσεων εξουσίας προοπτική (Foucault 1980 : 142, Μπάτλερ 2009 [1997] : 118-119). Εν τούτοις είναι κομβικής σημασίας η υπενθύμιση της φουκωικής οπτικής, όπως αναπτύχθηκε συνοπτικά και στην πρώτη θεματική ενότητα, αφενός γιατί εντάσσεται στις πρώτες συστηματικές προσπάθειες που συντελέστηκαν στα μέσα του 20^{ου} αιώνα για την ανάδειξη της ιστορικότητας που διέπει τη διαδικασία της συγκρότησης του υποκειμένου. Αφετέρου από αυτήν εμπνεύστηκε η J. Butler για να αναπτύξει το «παράδοξο της υποκειμενοποίησης».

Στη φουκωική θεωρία της «υποκειμενοποίησης», εντοπίζεται η παραγωγή υποκειμένων, γνώσεων και λόγων συμβάλλοντας σε μια ανάγνωση της εξουσίας με δύναμη θετικό πρόσημο. Τα υποκείμενα οδηγούνται στη συναίνεση των σχέσεων εξουσίας στο πλαίσιο των οποίων συγκροτούνται ως τέτοια. Δηλαδή το υποκείμενο είναι το αποτέλεσμα της «υποκειμενοποίησης», της υπαγωγής του σε σχέσεις εξουσίας οι οποίες καθορίζουν τις συμπεριφορές του, τις επιθυμίες και τις αντιλήψεις του, μια προσέγγιση που ωστόσο είναι απαγορευτική για την θέασή του ως προϋπάρχοντος και προσυγκροτημένου πέρα από τη σφαίρα επιρροής της εξουσίας. Συνεπώς ο Foucault φωτίζει την οργανωτική και παραγωγική διάσταση της εξουσίας. Η εξουσία στην αλληλεπίδρασή της με τη γνώση και τα «καθεστώτα αλήθειας» που εγκυμονεί αυτή η αλληλεπίδραση, υφαίνουν το πλέγμα της ζωής του υποκειμένου και οριοθετούν τις αντιλήψεις και τις δράσεις του (Φουκώ 1991, 2005 [1976]).

Συνομιλώντας με την φροϋδική και λακανική ψυχανάλυση, την νιτσεϊκή και εγγελιανή φιλοσοφία και την αλτουσεριανή ιδεολογία, η Butler (2009 [1997]) εστιάζει στις επαναληπτικές - κυκλικές διαδικασίες στο πλαίσιο των οποίων πραγματώνεται η διαλεκτική υποκειμένου και εξουσίας. Στην μπατλεριανή ανάγνωση της «υποκειμενοποίησης», το υποκείμενο προϋποτίθεται της υπαγωγής του στην εξουσία

καθώς για να συντελεστεί η διαδικασία της υποκειμενοποίησης προαπαιτείται η οντολογική απόδειξη της ύπαρξης του υποκειμένου. Το υποκείμενο συνιστά ένα πειθαρχικά παράγωγο της εξουσίας και η εξουσία αποκτά την κανονικοποιητική και οργανωτική της ισχύ και δράση μέσω της ενσώματης αναπαραγωγής και της υλοποίησής της από το υποκείμενο. Τα υποκείμενα αποδέχονται τους όρους της εξουσίας γιατί από αυτούς εξαρτάται η ύπαρξή τους. Ωστόσο αξιοποιώντας την ψυχαναλυτική παρακαταθήκη των Φρόυντ και Λακάν, η Butler υποστηρίζει ότι αυτή η ατέρμονα κυκλική διαδικασία ενδέχεται να διαρραγεί και να αναδυθεί ένα αναστοχαστικό υποκείμενο που μπορεί να αναπλαισιώσει τις σχέσεις εξουσίας που το συγκροτούν. Συνεπώς σε αυτό τον ισχυρισμό εδράζεται η παραδοξότητα της συγκρότησης του υποκειμένου, η δυνατότητα του υποκειμένου να μετασχηματίζει τις σχέσεις εξουσίας έστω και προσωρινά αν και συγκροτείται μέσω αυτών. Καταρρίπτοντας τον ιδρυτικό μύθο του Διαφωτισμού, του υποκειμένου ως αυτόνομους και κυρίαρχους, η Butler υποστηρίζει εν ολίγοις ότι η ικανότητα του υποκειμένου να δρα, προκύπτει από την καθυπόταξή του στις σχέσεις εξουσίας στο πλαίσιο των οποίων συγκροτείται¹¹.

Χρήσιμη για την ερμηνεία της ενσώματης αντίστασης των τριακοσίων μεταναστών είναι και η θεωρία της για την «παραστασιακή επιτελεστικότητα» (performativity), οριζόμενη ως η πάντα αποσπασματική, ασταθής, συγκυριακή και ανακόλουθη μίμηση ενός φουκωικού «ρυθμιστικού ιδεώδους» (regulative ideal), ενός προτύπου που πάντα εκλείπει (Μπάτλερ 2008 : 41- 82). Η Butler καταπιάνεται στο μεταγενέστερο έργο της (2009 [2004]), με την έννοια της «αποποίησης», συνώνυμη της «τρωτότητας» και της «επισφάλειας» για να υποστηρίξει ότι στην βιοπολιτική συνθήκη της διαχείρισης και κατανομής της ζωής στην σφαίρα της κοινωνικής αναγνωρισιμότητας, η επιτελεστικότητα και η αποποίηση συνιστούν όψεις του ίδιου νομίσματος. Όψη της επιτελεστικότητας είναι η αποποίηση, το locus των ζώων που στερούνται αξιακής διάστασης εξαιτίας της ανεπαρκούς επιτέλεσης των εξιδανικευμένων νομών. Όπως επισημαίνει στον διάλογό της με την Α. Αθανασίου (Αθανασίου & Butler 2013 : 1-9), η αποποίηση συνιστά μια εσωτερική διεργασία ενσωμάτωσης των απωλειών στον αντίποδα των οποίων συγκροτείται το υποκείμενο. Στον πυρήνα των φαινομενικά αρραγών έμφυλων ταυτοτήτων, στη μελέτη των οποίων έχει αφιερώσει το μεγαλύτερο μέρος του έργου της, βρίσκεται η διαφορά και η αποποίηση παρά η ταύτιση. Ο «ενδεχομενικός» χαρακτήρας της επιτελεστικότητας, καθιστά τις ταυτότητες θραυσματικές και ανοιχτές στην αμφισημία, την ανατροπή και την αναπλαισίωση των νομών (Μπάτλερ 2009 [1990] : 185 - 194).

¹¹ βλ. επίσης Αθανασίου 2007 : 199

Υπό αυτή την προβληματική, στο παράδειγμα των τριακοσίων μεταναστών απεργών πείνας η συνύφανση της επιτελεστικότητας, της καθυπόταξης και της εμπρόθετης δράσης, η διαλεκτική της τρωτότητας και της αντίστασης, βρίσκουν την εμπειρική τους έκφραση. Όπως προκύπτει από την επιτόπια έρευνα και την ανακοίνωση που παρατέθηκε, οι μετανάστες αναμετρώνται στο επίπεδο της καθημερινότητας με αξίες, πρακτικές και λόγους που τα τοποθετούν έξω από τα όρια της «ζωής που αξίζει να βιωθεί», για να χρησιμοποιήσω την προσφιλή φράση των προαναφερόμενων στοχαστριών. Τα μεταναστευτικά υποκείμενα είναι τρωτά και αποπονημένα εξαιτίας της διυποκειμενικής και σχεσιακής συγκρότησής τους με τους έχοντες την ελληνική εθνική ταυτότητα και της καθυπόταξής τους στους κυρίαρχους λόγους και τους ρυθμιστικούς μηχανισμούς της εξουσίας που τα παράγουν και ελέγχουν τα σώματά τους. Ωστόσο η αποσπασματική επιτέλεση της τρωτότητας, συνεπάγεται τη δυνητική αναίρεση των αρχών και των συμβάσεων της εθνοκεντρικής πραγματικότητας. Η ενσώματη επιτέλεση της τρωτότητας, όπως αποκρυσταλλώνεται στην εργασιακή εκμετάλλευση και την ξενοφοβική αντιμετώπιση των πληροφορητών, αφήνει σημαντικά περιθώρια για την ανάδυση μιας νέας υποκειμενικότητας που δρα και αντιστέκεται. Η εκμάθηση και η υπαγωγή των σωμάτων των μεταναστών σε οριακούς ρόλους και περιθωριοποιημένες συμπεριφορές, γνωρίσματα που εγγράφονται στα σώματα μέσα από τις τεχνικές και τους μηχανισμούς της εξουσίας, αποδεικνύονται ανεπαρκείς τόσο στο πρώτο στάδιο του κοινωνικού δράματος όσο και κατά την εκδίπλωσή του.

Αν στο επίκεντρο της προβληματικής για την διεκδίκηση της κοινωνικής αναγνωρισιμότητας, είναι η εκ προοιμίου αποπονημένη ιδιότητα των σωμάτων, όπως ισχυρίζονται οι Αθανασίου & Μπάτλερ, το αίσθημα της τρωτότητας και της αποποίησης ενθαρρύνει τον αγώνα για την κοινωνική αποδοχή, ο οποίος διεξάγεται εντός του πεδίου των πολιτισμικών και κοινωνικών συμβάσεων που καθιστούν τα υποκείμενα τρωτά και αποπονημένα (Athanasίου & Butler 2013 : 98). Στο αίτημα των μεταναστών για κοινωνική αναγνώριση, η άρνηση να υποστούν τις αδικίες που πλαισιώνουν την καθημερινότητά τους, συνεπάγεται την άρνηση της θέσης που τους έχει αποδοθεί στο κοινωνικό σώμα, αυτής του στιγματισμού και της περιθωριοποίησης. Η ανακοίνωση της "Συνέλευσης των μεταναστών απεργών πείνας" καθώς και οι μαρτυρίες των συνομιλητών μου που αναφέρουν ότι δεν είχαν άλλη επιλογή παρά να διακυβεύσουν τη ζωή τους γιατί δεν ζούσαν με αξιοπρέπεια, επιτρέπουν τη θέαση των σωμάτων ως πεδία επαναλαμβανόμενης αλλά κυρίως διαφοροποιητικής επιτέλεσης της τρωτότητας και της αποποίησης και κατ' επέκταση τη θέαση των σωμάτων πέρα από την αποπονημένη τους εικόνα.

Το ταξίδι των μεταναστών προς την Αθήνα και η λογοθετική εκφορά της ρήξης, σηματοδοτούν την μετατροπή των σωμάτων σε εστίες αμφισβήτησης, σε θύλακες

αντίστασης και αποκήρυξης της πρωτοκαθεδρίας του 'εθνικού' καθώς και ανανοηματοδότησης των ορίων που θέτει η κυρίαρχη εξουσία ανάμεσα στις προνομιακές ζωές που έχουν αξία και σε αυτές που εκτοπίζονται στην χώρα του 'ανοικείου', του 'μιαρού', του 'παρεκκλίνοντος'. Σε μια μικρή αναφορά της στα υποκείμενα που επιλέγουν ως μορφή πολιτικής ανυπακοής την απεργία πείνας, η Butler επισημαίνει ότι σε συνθήκες όπου η ζωή είναι αδιαχώριστη από τον θάνατο, τα υποκείμενα επιλέγουν να διακυβεύσουν τη ζωή τους για να αποκηρύξουν την εξουσία που τους συγκροτεί ως αποπονημένα (Athanasίου & Butler 2013 : 145-146). Πράγματι όπως αναφέρει ο καθηγητής Νομικών Σπουδών Κ. Δουζίνας, του οποίου οι αιχμηρές - φωτεινές παρεμβάσεις σε τηλεοπτικές εκπομπές κατά τη διάρκεια της απεργίας πείνας εξέθεταν τον σκοταδιστικό - ξενοφοβικά προπαγανδιστικό λόγο υπουργών, βουλευτών και δημοσιογράφων,

«οι απεργοί πείνας είναι ο βαθμός μηδέν της ανθρωπότητας. Είναι μάρτυρες και με τις δυο έννοιες της λέξης, ως αυτόπτες και ως εξιλαστήρια θύματα. Ως αυτόπτες έδωσαν τη μαρτυρία ότι υπάρχουν αλήθειες υψηλότερες από τη ζωή, ότι αξίζει να ζει κανείς για αλήθειες για τις οποίες αξίζει και να πεθάνει» (Δουζίνας 2011 : 148).

3^η Ενότητα

Νομική Σχολή : οι επίσημοι λόγοι για το άσυλο και η χωρική επιτέλεση της αντίστασης

Τα ξημερώματα της Κυριακής 23 Ιανουαρίου του 2011, 50 από τους μετανάστες που κατέφθασαν στο λιμάνι του Πειραιά από τα Χανιά κατευθύνθηκαν με λεωφορεία στο Εργατικό Κέντρο Θεσσαλονίκης, ενώ οι υπόλοιποι 237 συνοδεύτηκαν από πλήθος αλληλέγγυων που πλαισίωναν την Πρωτοβουλία Αλληλεγγύης, στη Νομική Σχολή και συγκεκριμένα στο άδειο κτίριο επί της οδού Σόλωνος¹² το οποίο βρισκόταν υπό ανακαίνιση και επρόκειτο να παραδοθεί προς χρήση τον Μάρτιο της ίδιας χρονιάς. Αναμφισβήτητα η τριήμερη παραμονή των μεταναστών στη Νομική και οι επίσημες ή ανεπίσημες αντιδράσεις¹³ που προκάλεσε θα μπορούσε να αποτελεί το αντικείμενο μιας ξεχωριστής μελέτης υπό μια σύνθετη ανθρωπολογική οπτική και τον συνδυασμό διαφόρων πεδίων όπως ο υλικός πολιτισμός, η αστική ανθρωπολογία και η ανθρωπολογία του χώρου. Ωστόσο υιοθετώντας και σε αυτήν την ενότητα μια διεπιστημονική προσέγγιση, θα περιοριστώ σε ορισμένα ζητήματα που άπτονται του πεδίου της υποκειμενικότητας, στη χωρική συνθήκη και τους όρους της πολιτικής συγκρότησής της, διατηρώντας την πεποίθηση ότι η παρούσα μελέτη δεν αξιώνει να εξαντλήσει το εύρος των ερμηνευτικών επεξεργασιών που επιδέχεται ένα τόσο κρίσιμο ζήτημα όπως αυτό της απεργίας πείνας, δηλαδή της διακύβευσης της ίδιας της ζωής.

Η παρουσία των 237 μεταναστών στην Νομική ήταν η θρυαλλίδα που πυροδότησε μια σειρά εκρηκτικών αντιδράσεων, καταδικαστικών ανακοινώσεων και δηλώσεων από το μεγαλύτερο φάσμα της επίσημης πολιτικής σκηνής της χώρας με εξαίρεση από την Αριστερή πλευρά το κόμμα του ΣΥΡΙΖΑ και των Οικολόγων Πράσινων. Ο κομματικός μηχανισμός του κυβερνώντος ΠΑΣΟΚ συνασπίστηκε τρόπον τινά με αυτούς της ΝΔ, της ΔΗΜΑΡ, της ΔΗΣΥ και του ΛΑΟΣ μπροστά στην αδήριτη ανάγκη να επιτεθούν στην κινητοποίηση των μεταναστών προχωρώντας σε προσβλητικές δηλώσεις που έθιγαν την ανθρώπινη αξιοπρέπεια των μεταναστών, υποδαύλιζαν τα πιο συντηρητικά αντανάκλαστικά της ελληνικής κοινωνίας και παρείχαν νομιμοποιητικό λόγο ακόμα και στις ακροδεξιές της απολήξεις. Από το πρωί της Δευτέρας 24 Ιανουαρίου σε αυτή την εκστρατεία λασπολόγησης ευθυγραμμίστηκε πλήρως και η αρθρογραφία του Δεξιού Τύπου, η πρυτανεία του

¹² <https://www.youtube.com/watch?v=akyxAYK86L4>

¹³ <http://archive.avgi.gr/ArticleActionsShow.action?articleID=596127/> / <https://www.youtube.com/watch?v=Wdk0jVyfU0c>

Πανεπιστημίου Αθηνών καθώς και η Κοσμητεία της Νομικής Σχολής, παρουσιάζοντας όλοι επιμέρους διαφοροποιήσεις ως προς το ύψος του γραπτού και προφορικού τους λόγου είτε για να απευθυνθούν στην εκλογική τους πελατεία συμπεριλαμβανομένου και του ακροδεξιού ακροατηρίου τους, είτε για να εναρμονιστούν από τα ύψη του ακαδημαϊκού και δημοσιογραφικού βάρους με τις κυβερνητικές υποδείξεις.

Στο επίκεντρο των ενδοκοινοβουλευτικών και τηλεοπτικών αντιπαραθέσεων βρέθηκε η στέγαση των μεταναστών και της απεργίας πείνας στη Νομική Σχολή και αποτέλεσε το έρεισμα για να διασπαστεί ο πολιτικός κόσμος σε πολλές αντιμαχόμενες πλευρές οι οποίες επέρριπταν ευθύνες η μία στην άλλη γύρω από το ζήτημα του πανεπιστημιακού ασύλου. Η προάσπισή του, σύντομα μετατράπηκε σε κομματικό αλλά πρωτίστως εθνικό ζήτημα που έχριζε άμεσης επίλυσης ενάντια στην θεωρούμενη επίβουλη ιδιοτέλεια των «λαθραίων» μεταναστών και σε υποκινούμενα συμφέροντα. Σε αυτό το σημείο κρίνω απαραίτητο να ισχυριστώ ότι η παρούσα θεματική ενότητα δεν στοχεύει στην ενδελεχή καταγραφή, σταχυολόγηση και ανάλυση όλων των αναφορών των πολιτικών, ακαδημαϊκών και δημοσιογραφικών προσώπων στην είσοδο των μεταναστών στην Νομική και την τριήμερη διαμονή τους και ότι θα παραθέσω μερικές αναφορές επισημαίνοντας ότι αυτές σκιαγραφούν τους βασικούς άξονες στους οποίους διαμορφώθηκε και εξελίχθηκε το λογοθετικό ρεπερτόριο της επίσημης πολιτικής εξουσίας και των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης καθ' όλη την διάρκεια της απεργίας πείνας είτε για την ανάδειξη μιας αναγκαίας και πολύπλευρης καταστολής της, είτε για ψηφοθηρικούς λόγους στο πλαίσιο ενός φθηνού πολιτικαντισμού, είτε για την λασπολόγησή της στο πλαίσιο υπεράσπισης των δογμάτων «νόμου και τάξης» και «μηδενικής ανοχής».

Από πολλούς εκπροσώπους και βουλευτές των κομμάτων του ΠΑΣΟΚ, της Ν.Δ., της ΔΗ.ΣΥ, του ΛΑ.Ο.Σ, συμπεριλαμβανομένων και μερικών εκπροσώπων της κοινοβουλευτικής Αριστεράς, της ΔΗΜ.ΑΡ, του Κ.Κ.Ε., και του ΣΥΡΙΖΑ, καθώς και των πρυτανικών αρχών και της Κοσμητείας, η είσοδος των μεταναστών στη Νομική θεωρήθηκε εν πολλοίς ότι «παρακωλύει τις ακαδημαϊκές λειτουργίες του Πανεπιστημίου», ότι απονομιμοποιεί περαιτέρω το πανεπιστημιακό άσυλο, ότι είναι «πολιτικά υποκινούμενη», ότι είχε ως στόχο την μετατροπή των μεταναστών σε εξιλαστήρια θύματα για την εξυπηρέτηση είτε εγχώριων είτε ξένων πολιτικών και οικονομικών συμφερόντων, ότι είναι δηλωτική της μετατροπής της χώρας σε «ξέφραγο αμπέλι» εξαιτίας των μεταναστευτικών εισροών, ότι «καταλύει το κράτος δικαίου» και συνιστά «παραβίαση της δημοκρατικής νομιμότητας», ότι η εστίαση σε αυτό το γεγονός από τον δεξιό κομματικό πόλο στοχεύει στον αποπροσανατολισμό της κοινής γνώμης από τον αντιμνημονιακό αγώνα καθώς και από τα σκάνδαλα που μονοπωλούσαν την πολιτική και μιντιακή επικαιρότητα εκείνο το χρονικό διάστημα,

ότι συνιστά «απειλή για την δημόσια υγεία και την ασφάλεια του κτιρίου» και ότι ενδέχεται να επιφέρει γενικευμένες κοινωνικές «αναταραχές» ειδικότερα από μεταναστευτικές ομάδες¹⁴.

Το γεγονός ότι το κτίριο στο οποίο κατέλυσαν οι μετανάστες ήταν άδειο και υπό ανακαίνιση, ότι ο φοιτητικός σύλλογος της Νομικής είχε επικυρώσει ομόφωνα και ενυπόγραφα την φιλοξενία των μεταναστών στο συγκεκριμένο κτίριο στο πλαίσιο της Γενικής του Συνέλευσης¹⁵ καθώς και το γεγονός ότι βοήθησε στην προετοιμασία της απεργίας συγκεντρώνοντας υλική βοήθεια, είτε διαστρεβλώθηκαν είτε αποσιωπήθηκαν και στις όποιες σχετικές μεμονωμένες αναφορές εντός κοινοβουλίου από εκπροσώπους της Αριστεράς, η Δεξιά πλευρά δεν επέδειξε τη δέουσα προσοχή ενώ δεν έλειψαν αυτοί που έκαναν λόγο για «ομηρία» συγκεκριμένης φοιτητικής παράταξης στη Νομική Σχολή. Όσο για τα αιτήματα των μεταναστών, ουδόλως απασχόλησαν τους προαναφερόμενους κομματικούς μηχανισμούς, τους δημοσιογράφους και αρθρογράφους της καθεστηκυίας τάξης και τους πανεπιστημιακούς φορείς με κάποιες ελάχιστες εξαιρέσεις¹⁶. Στο επίκεντρο αυτής της φαυλοκυκλικής επίρριψης ευθυνών που δημιουργήθηκε από τις 24 Ιανουαρίου, τέθηκε μόνο το ζήτημα του πανεπιστημιακού ασύλου¹⁷. Είναι θεμιτό να ειπωθεί, εξετάζοντας τις επίσημες δηλώσεις, ότι από προμαχώνας του αντιδικτατορικού αγώνα, από ένα δημόσιο κτίριο με συμβολικές διαστάσεις και μια σπουδαία παράδοση σε πολιτικές και κοινωνικές διεκδικήσεις οι οποίες οδήγησαν στην θεσμοθέτηση του ασύλου το 1982, η Νομική μετατράπηκε μέσα σε τρεις ημέρες από την κυρίαρχη ρητορική σε έναν πολιτικά και κοινωνικά αποστειρωμένο χώρο που εξυπηρετεί αμιγώς ακαδημαϊκές ανάγκες, το άσυλο του οποίου έπρεπε με κάθε

¹⁴ <http://www.naftemporiki.gr/story/349148/thuella-gia-tin-katalipsi-tis-nomikis>,
http://www.newsit.gr/default.php?pname=Article&art_id=62061&catid=9,
http://www.iskra.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=2204:2011-01-25-18-43-46&catid=80:koin-dikaiomata&Itemid=180,
<http://www.tvxs.gr/news/%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B1/%C2%AB%CE%B5%CF%86%CE%B1%CF%81%CE%BC%CE%BF%CE%B3%CE%AE-%CF%84%CF%89%CE%BD-%CE%BD%CF%8C%CE%BC%CF%89%CE%BD%C2%BB-%CE%B6%CE%B7%CF%84%CE%AC%CE%B5%CE%B9-%CE%BF-%CF%80%CE%B1%CF%80%CE%B1%CE%BD%CE%B4%CF%81%CE%AD%CE%BF%CF%85-%CE%B3%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%82-%CE%BC%CE%B5%CF%84%CE%B1%CE%BD%CE%AC%CF%83%CF%84%CE%B5%CF%82>

¹⁵ <http://allilmap.wordpress.com/2011/01/24/%CE%B1%CF%80%CF%8C%CF%86%CE%B1%CF%83%CE%B7-%CE%B4%CF%83-%CF%86%CE%BF%CE%B9%CF%84%CE%B7%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CF%8D-%CF%83%CF%85%CE%BB%CE%BB%CF%8C%CE%B3%CE%BF%CF%85-%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%B9%CE%BA/>

¹⁶ <http://archive.avgi.gr/ArticleActionsShow.action?articleID=595300>

¹⁷ <http://www.inprecor.gr/archives/27807>

κόστος να προστατευθεί¹⁸. Ενεργώντας προς αυτή την κατεύθυνση, σε πρώτο επίπεδο η Κοσμητεία ανέστειλε την λειτουργία της Σχολής για την τρέχουσα εβδομάδα με το πρόσχημα ότι απειλείται η δημόσια υγεία και ότι το κτίριο έχει υποστεί βανδαλισμούς, ισχυρισμοί που σύντομα διαψεύθηκαν ύστερα από πρωτοβουλία της Πρυτανείας να καλέσει γιατρούς στη Νομική οι οποίοι εξέτασαν τους μετανάστες και απέρριψαν κάθε ενδεχόμενο υγειονομικής φύσεως κινδύνου όπως και το σενάριο περί βανδαλισμών.

Εξετάζοντας τις επίσημες δηλώσεις καθίσταται εναργές ότι πίσω από κάθε προσχηματική δικαιολογία και τον υπερβάλλοντα ζήλο της προστασίας του ακαδημαϊκού ασύλου, εγείρονταν διλήμματα ηθικής και πολιτικής φύσεως που δεν αφορούσαν το άσυλο καθαυτό αλλά το κατά πόσο δικαιούνταν νομικά και κοινωνικά ανύπαρκτοι άνθρωποι να ιδιοποιούνται έναν δημόσιο χώρο στο κέντρο της πρωτεύουσας, το άσυλο του οποίου προσλαμβάνονταν ως εθνικό κεκτημένο, προκειμένου να αιτηθούν την νομική προστασία και την περίθαλψη της Πολιτείας. Αν αυτοί που με την αδήλωτη εργασία και παραμονή τους στην Ελλάδα ζούσαν σε μια συνθήκη επιβεβλημένης παρανομίας, σε ένα καθεστώς εξάιρεσης, εκτελώντας μέχρι πρότινος αδιαμαρτύρητα περιθωριοποιημένες κοινωνικές ανάγκες και χειρωνακτικά επαγγέλματα αντί πινακίου φακής, είχαν τελικά το δικαίωμα να ανασυρθούν από την κοινωνική και νομική αφάνεια στο επίκεντρο της δημοκρατικής νομιμότητας, του δημόσιου διαλόγου για τη μετανάστευση και τα ανθρώπινα δικαιώματα, της αστικής και της κοινωνικής εμπειρίας. Αν τελικά είχαν το δικαίωμα να έχουν δικαιώματα – για να χρησιμοποιήσω τη ρήση της Χάνα Άρεντ. Αν τελικά είχαν το δικαίωμα να διακινδυνεύσουν την ζωή τους – μια ζωή που ήταν πλέον προσομοιωμένη με τον θάνατο – προκειμένου να δημοσιοποιήσουν και να εκθέσουν με την μαζικότητα της κινητοποίησής τους τα τραγικά ελλείμματα της ελληνικής αλλά και της ευρωπαϊκής μεταναστευτικής πολιτικής. Σε αυτή τη διαπίστωση συνηγορεί η χρήση μόνιμων επωδών που διατρέχουν τους λόγους ακροδεξιών αντιλήψεων πολιτικών προσώπων για τη διαχείριση της μετανάστευσης τις οποίες υιοθέτησαν στις ανακοινώσεις τους ακόμα και εκπρόσωποι κεντροαριστερών κομμάτων. Όπως επισημαίνει χαρακτηριστικά η κοινωνιολόγος Α. Ζαββού η οποία σε σχετικό της άρθρο καταπιάνεται με την απεργία πείνας των τριακοσίων μεταναστών και προσφέρει μια αναλυτική προσέγγιση:

«Η αμφιθυμία της ελληνικής κοινωνίας και του πολιτικού κόσμου γύρω από το ζήτημα του χώρου υποδέλωσε όχι μόνο τη δυσκολία "μας" να δεχτούμε τους "μετανάστες" ως ισότιμα μέλη της κοινωνίας και όχι ως ανεπιθύμητους "άλλους",

¹⁸ Για μια εμβριθή ανάλυση της γεωγραφίας της αντίστασης των τριακοσίων μεταναστών, βλ. Mantanika, R. & Koyki, H. 2011. «The spatiality of a social struggle in Greece at the time of the IMF : Reflections on the 2011 mass migrant hunger strike in Athens». Στο *City : analysis of urban trends, culture, theory, policy, action* 15(3-4) σ. 482-490

αλλά ακόμα περισσότερο τη δυσκολία μας να τους αντιληφθούμε ως ηθικά υποκείμενα, ως αξιόλογες ζωές, καθόσον τελικά το υπόρρητο ερώτημα που τέθηκε ήταν : Δικαιούνται οι μετανάστες να διεκδικούν δικαιώματα με αντίτιμο την ίδια τους τη ζωή;» (2013 : 96)

Η απάντηση σε αυτό το ζωτικής σημασίας ερώτημα που υπέβασκε στην κυρίαρχη ρητορική, υπήρξε σαφής από την πλευρά της Κυβέρνησης. Στις 25 Ιανουαρίου ο Υπουργός Εσωτερικών διεμήνυσε ότι «δεν υπάρχει καμία περίπτωση και κανένα περιθώριο μαζικής και αδιάκριτης νομιμοποίησης αλλοδαπών που έχουν εισέλθει και διαμένουν παράνομα στη χώρα»¹⁹ ενώ το δικό τους λυπηρό δείγμα πολιτικής και ακαδημαϊκής εσωστρέφειας έδωσαν με ανακοινώσεις και η Πανελλήνια Ομοσπονδία Καθηγητών Πανεπιστημίου καθώς και 35 μέλη ΔΕΠ του Πανεπιστημίου Αθηνών²⁰. Την ίδια ημέρα στην ενορχηστρωμένη επίθεση από τη σύμπραξη ετερόκλητων εξουσιαστικών πολιτικών ή μη δυνάμεων, εκπρόσωπος - μετανάστης των τριακοσίων μεταναστών, μέλη της Πρωτοβουλίας Αλληλεγγύης, του Φόρουμ Μεταναστών Κρήτης και του φοιτητικού συλλόγου της Νομικής, απάντησαν δυναμικά προχωρώντας στην πρώτη συνέντευξη Τύπου κατά τη διάρκεια της οποίας επιχείρησαν να αποκαταστήσουν το συμβολικό νόημα του κτιρίου της Νομικής και να ανακοινώσουν την έναρξη της απεργίας πείνας των τριακοσίων μεταναστών προκρίνοντας την ενότητα και το αγωνιστικό φρόνημα μεταναστών και αλληλέγγυων²¹.

Προς μια ετεροχρονισμένη αποκατάσταση των όσων συνέβησαν πριν την έναρξη της απεργίας πείνας, θεωρώ ωφέλιμο να παραθέσω ένα μεγάλο απόσπασμα από τη μαρτυρία του Μ. στο πλαίσιο της επιτόπιας έρευνας, ο οποίος ανακαλώντας μνήμες και συναισθήματα πριν από την διαμονή του και κατά τη διάρκειά της στη Νομική, μου εξηγεί :

«Τριν πάμε στην Αθήνα, αποφασίσαμε ότι θα κάνουμε απεργία πείνας και ζητήσαμε βοήθεια για το πώς θα μεταφερθούμε στην Αθήνα και που θα κάνουμε την απεργία. Αρχικά είχε ειπωθεί να γίνει σε κάποια πλατεία αλλά σκεφτήκαμε

¹⁹ <http://www.topontiki.gr/article/13360/>

²⁰

<http://www.tvxs.gr/news/%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B1/%CF%80%CE%BF%CF%83%CE%B4%CE%B5%CF%80-%C2%AB%CE%BA%CE%B1%CF%84%CE%AC%CF%86%CF%89%CF%81%CE%B7-%CF%80%CE%B1%CF%81%CE%B1%CE%B2%CE%AF%CE%B1%CF%83%CE%B7-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%AC%CF%83%CF%85%CE%BB%CE%BF%CF%85%CE%B7-%CE%B5%CE%B3%CE%BA%CE%B1%CF%84%CE%AC%CF%83%CF%84%CE%B1%CF%83%CE%B7-%CF%84%CF%89%CE%BD-%CE%BC%CE%B5%CF%84%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CF%83%CF%84%CF%8E%CE%BD / http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=381171>

²¹ <https://www.youtube.com/watch?v=SksD6LbcLRs>

ότι θα έκανε πολύ κρύο, θα ήμασταν πολλά άτομα και θα υπάρχει ο κίνδυνος να έρθουν η αστυνομία και οι φασίστες. Εμείς δεν ασχοληθήκαμε με το που θα γίνει η απεργία. Πολλοί από εμάς είχαμε συμφωνήσει να αποφασίσουν οι Έλληνες. Ξέραμε μόνο ότι θα πάμε σε κάποιο κτίριο. Είχαμε πει στους Έλληνες να λύσουν το πρόβλημα με το κτίριο και αποφασίσαμε όλοι να κρατήσουμε μυστική την ημέρα που θα ξεκινούσαμε το ταξίδι στην Αθήνα, το που και το πως θα πάμε, γιατί ποτέ δεν ξέρεις τι μπορεί να συμβεί. Οι συνελεύσεις που κάναμε στα Χανιά ήταν κλειστές. Έμπαιναν σε αυτές μόνο όσοι ξέραμε προσωπικά. Ξέραμε ότι έχουμε μεγάλο ταξίδι και ότι είχαμε πάρει μια πολύ μεγάλη απόφαση. Την πρώτη ημέρα που ήμασταν στη Νομική μάθαμε από τις ειδήσεις τι είναι η Νομική. Δεν ξέραμε που βρισκόμασταν. Υπήρχε μια τηλεόραση στη Νομική και άκουγα να λένε για το άσυλο. Άρχισα να φοβάμαι όχι για το ότι θα έκανα απεργία πείνας αλλά γιατί άκουσα να λένε στις ειδήσεις ότι προκαλέσαμε κακό που μπήκαμε στη Νομική και ότι θα έμπαιναν τα ΜΑΤ. Φοβόμουν αυτό που θα συνέβαινε γιατί κατάλαβα ότι είχαμε μπει σε έναν πολύ σοβαρό χώρο. Την δεύτερη μέρα ανησυχήσαμε πιο πολύ. Η κυβέρνηση μας απειλούσε με την αστυνομία και με απελάσεις. Εκείνη την ημέρα είπαν μερικοί να ζητήσουμε βοήθεια από τους Έλληνες για να μας βρουν άλλο χώρο. Κάποιοι άλλοι και εγώ προσωπικά δεν θέλαμε να βγούμε από τη Νομική γιατί μάθαμε τη σημασία που είχε ο χώρος και θεωρήσαμε ότι πάμε καλά που είμαστε εδώ κι ότι πρέπει να συνεχίσουμε τον αγώνα μας. Είναι το πανεπιστήμιο της δικαιοσύνης και συμβολίζει το δίκαιο. Εκεί που σπουδάζει ο κόσμος το δίκαιο, εκεί πρέπει να δώσουμε τον αγώνα για τα δικαιώματά μας. Δεν ήξερα για το θέμα του ασύλου αλλά ήθελα να μείνουμε για να βρούμε το δίκαιό μας».

Η εγκατάσταση των μεταναστών στη Νομική αναμόχλευσε και επανέφερε μνήμες από παλαιότερους αντιστασιακούς αγώνες, τουλάχιστον στις συνειδήσεις των αλληλέγγυων που βρίσκονταν εκείνες τις ημέρες του Ιανουαρίου του 2011 εντός και εκτός της Νομικής Σχολής όπως ενδεικτικά μαρτυρούν οι τοποθετήσεις μελών της Πρωτοβουλίας Αλληλεγγύης και του Φόρουμ Μεταναστών Κρήτης στο πλαίσιο της πρώτης συνέντευξης Τύπου. Όσο για την επίσημη ρητορική, όπως προανέφερα την μονοπωλούσε εξακολουθητικά η «παραβίαση του ασύλου» γύρω από την οποία αρθρώθηκαν λόγοι που όχι μόνο υποτιμούσαν την ιστορική διάσταση του ασύλου και τα κοινωνικοπολιτικά συμφραζόμενα στα οποία θεσμοθετήθηκε αλλά προβληματοποίησαν τον δημόσιο χαρακτήρα του πανεπιστημίου και αλλοίωσαν το περιεχόμενο της έννοιας της ελευθερίας και των δημοκρατικών αξιών με τις οποίες το άσυλο είναι ιστορικά συνυφασμένο, αποκαλύπτοντας την αμηχανία του κρατικού μηχανισμού να διαχειριστεί μια τόσο μαζική και ανατρεπτική μορφή διαμαρτυρίας από υποκείμενα που είχε συγκροτήσει ως οριακά σε έναν χώρο που βρισκόταν υπό τον έλεγχό του.

Σύμφωνα με τον γεωγράφο Steve Pile, δεδομένου ότι δεν δύναται να υπάρξει ένας σαφής χωρικός προσδιορισμός της εξουσίας καθώς αυτή είναι αθέατη, ενέχει διαφορετικές μορφές ελέγχου, επιβολής και πειθάρχησης και διαχέεται σε όλο το φάσμα των χωρικοτήτων, οι χωρικότητες της αντίστασης δεν ταυτίζονται απαραίτητα με τους χώρους που είναι ελεγχόμενοι από τους φορείς της εξουσίας και δεν ενυπάρχουν αναγκαστικά σε αυτούς. Η αντίσταση ενδέχεται να εν-τοπιστεί σε εναλλακτικές χωρικότητες που δημιουργούν και χρησιμοποιούν τα υποκείμενα που εναντιώνονται στις εξουσιαστικές δομές (Keith & Pile 1997 : 1-32).

Όπως μπορεί να συμπεράνει κάποιος διαβάζοντας το εθνογραφικό απόσπασμα, η απόφαση για την εγκατάσταση των μεταναστών στο παλιό κτίριο της Νομικής Σχολής πάρθηκε με το έρεισμα του ασύλου, δηλαδή της θεσμικής κατοχύρωσης της προστασίας των μεταναστών από την επέμβαση της αστυνομίας και του ακροδεξιού επικουρικού βραχίονά της, μια επιλογή που καθιστά τον χώρο του πανεπιστημιακού ιδρύματος ιδανικό για τη στέγαση της απεργίας πείνας πόσο μάλλον όταν βρισκόταν υπό ανακαίνιση και δεν παρακωλύονταν με κανέναν τρόπο οι ακαδημαϊκές του λειτουργίες. Σύμφωνα με αυτή την επιλογή ήταν εκ των υστέρων μια μεγάλη μερίδα των μεταναστών, χωρίς φυσικά η αφήγηση του Μ. να βεβαιώνει τις αντιλήψεις όλων των μεταναστών που βρέθηκαν στη Νομική εκείνες τις ημέρες. Στο πλαίσιο της μεταναστευτικής εμπειρίας, η στέγαση της απεργίας πείνας στη Νομική κατείχε κεντρική θέση στις συλλογικές αποφάσεις για την οργάνωση και την εξέλιξή της αφενός γιατί υπήρχε η διαρκής απειλή εκκένωσης της Νομικής από την αστυνομία και αφετέρου γιατί υπογραμμίζεται έντονα η νομικοδικαιική διάσταση του κτιρίου, όπου διδάσκεται η Νομική επιστήμη - η επιστήμη του δικαίου, όπου ο αγώνας των μεταναστών βρήκε τον κοινό του παρανομαστή²².

Αν και σε συμβολικό επίπεδο το πανεπιστήμιο χαίρει αυτονομίας από κάθε εξουσιαστικό έλεγχο ως χώρος ελεύθερης διακίνησης και έκφρασης ιδεών, οπότε και θα μπορούσε να αποτελεί μια χωρικότητα της αντίστασης κατά την οπτική του S. Pile, ωστόσο όπως αποδείχθηκε στο επίπεδο της εμπειρικής πραγματικότητας βρέθηκε υπό πλήρη εξουσιαστικό έλεγχο με την διαμαρτυρία των μεταναστών να επιτηρείται από την πρώτη στιγμή της εισόδου τους στη Νομική. Συνεπώς η αντίσταση επιτελείται σε μια χωρικότητα πλήρως ελεγχόμενης και επιτηρούμενης καθιστώντας αυτή τη μορφή ενσώματης δράσης ιδιαίτερα δυναμική και γενναία. Αναμφίβολα, η παραμονή των μεταναστών στην Νομική διαδραμάτισε σημαίνοντα ρόλο στην συγκρότηση και την ανάδυση μιας ριζοσπαστικής υποκειμενικότητας καθώς το ζήτημα του χώρου αποτέλεσε *casus belli* και ενέτεινε την αναμέτρηση των αντιστεκόμενων μεταναστών με τους φορείς της βιοπολιτικής κυριαρχίας.

²² <http://rnbnet.gr/details.php?id=1582>

«Δεν γνωρίζαμε για το άσυλο. Θέλαμε να βρούμε το δίκιο μας και μας απειλούσαν με τα ΜΑΤ, ήρθε και εισαγγελέας και ακούγαμε αεροπλάνα να πετούν πάνω από τη Νομική. Δυο παιδιά πήγαν να πηδήξουν από την ταράτσα για να αυτοκτονήσουν γιατί ετοιμάζονταν οι μπάτσοι να μπουν μέσα. Βλέπαμε στην τηλεόραση τα πρόσωπά μας όλη μέρα και ακούγαμε να λένε με υστερία ότι μπήκαν οι "λαθρομετανάστες" στο Πανεπιστήμιο και ότι έχει άσυλο. Ενώ είχαμε έρθει για άλλο σκοπό, βρεθήκαμε να μας απασχολεί το θέμα του χώρου και να απειλούμαστε επειδή μπήκαμε παράνομα όπως είπαν σε δημόσιο κτίριο. Το πρόβλημα του χώρου το βρήκαμε μπροστά μας από τις πρώτες μέρες. Απλά θέλαμε έναν χώρο και όταν είδαμε ότι ενοχλήθηκε το ελληνικό κράτος με την παραμονή μας στη Νομική θέλαμε εκεί να συνεχίσουμε τον αγώνα μας. Είχαμε μπει με τη συμφωνία του συλλόγου φοιτητών, είχαμε πάρει άδεια. Μας είχαν βοηθήσει δίνοντάς μας κουβέρτες, νερό κι ότι χρειαζόμασταν για τον καθαρισμό μας [...] Τις πρώτες ημέρες στη Νομική είχα χαρεί πολύ που έβλεπα αλληλέγγυους στον αγώνα μας. Είχε έρθει πολύς κόσμος από παρατάξεις, καταλήψεις. Είχαν έρθει και ασφαλίτες να δείξουν κι αυτοί την αλληλεγγύη τους ενώ εμείς δεν είχαμε κάτι να κρύψουμε», μου λέει ειρωνευόμενος ο Χ.

Σε πρώτο επίπεδο διαφαίνεται ότι η κρατική εξουσία ορίζει την υλική χωρικότητα της αντίστασης μέσω της επιτήρησής της. Ωστόσο στον επιτηρούμενο χώρο της Νομικής αναδύεται μια νέα χωρικότητα της αντίστασης. Τα σώματα, η σθεναρή στάση και αποφασιστικότητα των μεταναστών ήταν εκείνα που διαμόρφωναν τους όρους της διαπραγμάτευσης με την εξουσία και για αυτόν τον λόγο κάθε απόπειρα τρομοκράτησης και αποπροσανατολισμού της αντίστασης ήταν καταδικασμένη να αποτύχει. Αν και το ζήτημα του χώρου υπήρξε καθοριστικής σημασίας για την εντατικοποίηση του αγώνα καθώς η νομικοδικαιική διάσταση του κτιρίου αποτελούσε ένα επιπλέον συμβολικό κίνητρο στον αγώνα των υποκειμένων της έρευνας, ωστόσο η έναρξη της απεργίας πείνας σε έναν επιτηρούμενο χώρο αποτέλεσε μια πολιτική δήλωση αυτοδιάθεσης που συνεπάγεται την πλήρη αυτονομία των υποκειμένων από τα δεσμά της βιοπολιτικής καταπίεσης. Τα σώματα των μεταναστών χρησιμοποιήθηκαν από τους ίδιους εργαλειακά για την αμφισβήτηση των δομικών αντιφάσεων της κυρίαρχης εξουσίας, δηλαδή τον διαχωρισμό βιολογικής ζωής και πολιτικού βίου και μετασχηματίστηκαν σε τόπους ελευθερίας τους οποίους η επίσημη πολιτική εξουσία επιχειρούσε ματαιοπονώντας να τρομοκρατήσει, να ελέγξει και να πειθαρχήσει.

Με άλλα λόγια, η έναρξη της απεργίας πείνας σηματοδότησε την απόδραση της βιολογικής ζωής από τον λαβύρινθο της κυριαρχίας, μια διαπίστωση που καθρεφτίζεται και σε άλλες περιπτώσεις απεργιών πείνας - αιτούντων ασύλου. Οι J.Edkins και V.Pin-Fat (2005), μελετώντας την περίπτωση του Ιρανού αιτούντος ασύλου στην Αγγλία Abbas Amini ο οποίος έραψε το στόμα, τα μάτια και τα αυτιά του, αναφέρουν ότι το αίτημα της νομιμοποίησης και της απόκτησης πολιτικών

ελευθεριών κατοχυρώνεται μέσα από την έκθεση της «γυμνής ζωής» και την άρνηση του κατ' εξοχήν βιοπολιτικού διαχωρισμού, προσλαμβάνοντας τα ανθρώπινα δικαιώματα ως *a priori* δεδομένα. Από μια άλλη οπτική γωνία, η P.Owens (2009) υιοθετώντας τη συμβολή της H.Arendt για τα ανθρώπινα δικαιώματα, προβληματοποιεί τους ισχυρισμούς των προηγούμενων, υποστηρίζοντας ότι η εννόηση της απεργίας πείνας ως μια πολιτική πράξη προϋποθέτει την πρόσληψη της βιολογικής ζωής ως ένα ανθρώπινο δικαίωμα το οποίο δεν είναι δεδομένο και προκαθορισμένο και πρέπει να κατακτηθεί. Κατά την Owens η πολιτική πράξη που αναδύεται μέσα από την απεργία συνίσταται στην διεκδίκηση δικαιωμάτων στο πλαίσιο των μεταναστευτικών κοινοτήτων και πιο συγκεκριμένα στην υπέρβαση της «γυμνής ζωής» με τη συγκρότηση νέων πολιτικών υποκειμενικότητων.

Επιστρέφοντας στο παράδειγμα των τριακοσίων μεταναστών - απεργών πείνας, στο πλαίσιο της συνύφανσης της κυριαρχίας και της βιολογικής ζωής το αίτημα των μεταναστών για κοινωνική και νομική αναγνώριση βρίσκει την έκφρασή του μέσα από την επανοικειοποίηση των αποπονημένων σωμάτων, μια διαδικασία που διαμεσολαβείται από την ιδιοποίηση ενός δημόσιου και συμβολικού χώρου. Στον δημόσιο χώρο του Πανεπιστημίου εκφέρεται δημόσια η οριακότητα και η αποποίηση και αναδύονται νέες μορφές υποκειμενικότητας μέσα από τους όρους που τις καθιστούν αποπονημένες. Αφαιρώντας από τον κυρίαρχο το δικαίωμα να εξουσιοδοτεί τη ζωή τους, διεκδικούν μια ισότιμη αντιμετώπιση έχοντας επίγνωση της επισφαλούς τους θέσης την οποία επιθυμούν να αλλάξουν. Στην ενσώματη δράση τους, μετουσιώνεται εν ολίγοις η «πολιτική υπόσχεση της επιτελεστικότητας» (Athanasiou & Butler 2013 : 140), ο κοινωνικός αγωνισμός που διεμβολίζει την κανονικοποιητική βία της βιοπολιτικής και της 'εξαιρετικής' της όψης (ό.π. : 141).

4^η Ενότητα

Το κίνημα αλληλεγγύης της «Υπατίας» : ο «πόλεμος» που μαίνεται και η ενσώματη αναπαράσταση της βίας

Η είσοδος των μεταναστών στη Νομική εγκαίνιασε την δεύτερη φάση του κοινωνικού δράματος καθώς επρόκειτο για ένα γεγονός που έλαβε τεράστιες πολιτικές και κοινωνικές διαστάσεις. Όπως επισημαίνει ο Turner στην φάση της κρίσης, διευρύνεται η σύγκρουση των αντιμαχόμενων πλευρών στον κοινωνικό ιστό. Σε αυτή τη φάση αποκαλύπτεται η βαθύτερη κοινωνική δομή που διέπεται από κοινωνικές αντιθέσεις οι οποίες οξύνονται με την εξάπλωση του σχίσματος ανάμεσα στις δυο πλευρές να αποκτά ολοένα και περισσότερο εντεινόμενο χαρακτήρα και τείνει να συμπίπτει με το «κυρίαρχο χάσμα στο ευρύτερο πλαίσιο των κοινωνικών σχέσεων στις οποίες οι αντιμαχόμενες πλευρές ανήκουν» (1974 : 38-39, 1982 : 61-87).

Η τερνεριανή θέαση της κοινωνίας ως προϊόν της διαλεκτικής αλληλεπίδρασης δομής και αντιδομής καθώς και ως πεδίο κοινωνικών αντιθέσεων και αντικρουόμενων συμφερόντων που εξαπλώνονται στη φάση της κρίσης στο πλαίσιο του κοινωνικού δράματος, είναι απόλυτα συμβατή με την θέαση της ελληνικής κοινωνίας ως ένα κατακερματισμένο σώμα στο οποίο εγγράφονται οι διχασμοί και οι μερισμοί, οι ασυμφιλίωτες ταξικές αντιθέσεις που έχει επιφέρει η οικονομική κρίση. Επιπλέον, είναι απόλυτα συμβατή με την οξύτατη κοινωνική και πολιτική πόλωση που αναδύθηκε με αφορμή την απεργία πείνας των τριακοσίων μεταναστών και εκφράστηκε με λόγους και δράσεις γύρω από το ζήτημα αυτό. Οι διεκδικήσεις των απεργών πείνας, η ενσώματη ρήξη με τις κανονικοποιητικές νόρμες και τις βιοπολιτικές στρατηγικές που τους καθήλωναν στο στάδιο της οριακότητας έλαβε τις διαστάσεις ενός επιθετικού ανταγωνισμού ανάμεσα στους μετανάστες και στην άρχουσα πολιτική τάξη που σταδιακά απέκτησε έναν πολωτικό και ταξικό χαρακτήρα, σύντομα διευρύνθηκε σε όλο το φάσμα της ελληνικής κοινωνίας και αποτέλεσε μια από τις διαιρετικές τομές της. Με την κινητοποίηση των μεταναστών ταυτίστηκαν εκείνες οι κοινωνικές ομάδες και τα άτομα που είχαν τρόπον τινά την προδιάθεση για αυτή την ταύτιση. Ήταν οι ευάλωτες ομάδες και οι άνθρωποι που είχαν εμπεδώσει την βιαιότητα των νεοφιλελεύθερων πολιτικών στο επίπεδο της καθημερινότητάς τους. Προτού όμως προχωρήσω προς μια περαιτέρω ανάλυση της κοινωνικής συσπείρωσης που επήλθε με την απεργία πείνας, αξιοποιώντας το έργο του Turner που παρέχει ένα ολοκληρωμένο εξηγητικό σχήμα για την κοινότητα της αλληλεγγύης - την *communitas* που συγκροτείται σε αυτή τη φάση του κοινωνικού

δράματος, θα συνεχίσω την εξιστόρηση των γεγονότων που προηγήθηκαν και ακολούθησαν την εκκένωση της Νομικής Σχολής.

Κατά τη διάρκεια της τριήμερης παραμονής των μεταναστών στη Νομική, η αποδοχή ενός συμβιβασμού από την πλευρά των κυβερνώντων και των πρυτανικών αρχών με το γεγονός ότι οι μετανάστες είχαν καταλύσει σε ένα δημόσιο κτίριο με βαρύ συμβολικό φορτίο, έμοιαζε να είναι αδιέξοδη. Ύστερα από συνεχείς αντεγκλήσεις μεταξύ των πρυτανικών αρχών και των Υπουργείων Δημόσιας Τάξης, Εσωτερικών και Παιδείας έγινε άρση της αναστολής της λειτουργίας της σχολής και ξεκίνησε ένας νέος γύρος διαξιφισμών για την άρση του ασύλου ενώ ηγετικά στελέχη και βουλευτές των Ν.Δ., ΛΑ.Ο.Σ., ΔΗ.ΣΥ. πρότειναν την πλήρη κατάργησή του. Παραβλέποντας το γεγονός ότι μετανάστες διένυαν την δεύτερη ημέρα της απεργίας πείνας, οι πρυτανικές αρχές ήταν τον άσυλο ύστερα από κυβερνητικές προτροπές και διαβουλεύσεις με τις εισαγγελικές αρχές. Το μεσημέρι της Πέμπτης 27 Ιανουαρίου το ελληνικό κράτος επιστράτευσε τον κατασταλτικό του μηχανισμό. Συνοδεία εισαγγελέων, πάνοπλες αστυνομικές δυνάμεις απέκλεισαν για περίπου δώδεκα ώρες την Νομική κατά τη διάρκεια των οποίων απαγόρευαν την είσοδο άλλων αλληλέγγυων στον χώρο του πανεπιστημίου, πέρα από ορισμένων μελών της Πρωτοβουλίας Αλληλεγγύης, και ετοιμάζονταν να το εκκενώσουν. Αυτό το γεγονός ενεργοποίησε τα αντανakλαστικά πλήθος αλληλέγγυου κόσμου που κατέκλυσε τις παρακείμενες οδούς το απόγευμα της ίδιας ημέρας. Για τους περισσότερους παρευρισκομένους σε αυτήν την αυθόρμητη συγκέντρωση αλληλεγγύης προς τους μετανάστες απεργούς πείνας, συμπεριλαμβανομένης και εμού της ίδιας που ανταποκρίθηκα στο κάλεσμα αλληλεγγύης, η περιφρούρηση της Νομικής από την αστυνομία και η επικείμενη επέμβασή της παρέπεμπε σε σκοτεινές εποχές της σύγχρονης ελληνικής ιστορίας, εποχές μακιαβελικών υπολογισμών και 'ολοκληρωτικών' απειλών και χειρισμών της αντίστασης. «Το ΠΑΣΟΚ είναι εδώ, έφερε και τον στρατό», «σε κάθε γωνία υπάρχει αστυνομία, η Χούντα δεν τελείωσε το '73», ήταν μερικά από τα συνθήματα που ακούστηκαν εκείνες τις κρίσιμες ώρες.

Κατά τη διάρκεια της περιφρούρησης της Νομικής από ισχυρές αστυνομικές δυνάμεις, εξελίσσονταν πολύωρες διαπραγματεύσεις κυρίως ανάμεσα σε εκπροσώπους μετανάστες των μεταναστών απεργών πείνας, στις πανεπιστημιακές αρχές, σε δυο εισαγγελείς, σε μέλη της Πρωτοβουλίας Αλληλεγγύης και σε βουλευτές του ΣΥΡΙΖΑ, στις οποίες συμμετείχαν συνεπικουρικά και τέσσερις μη κυβερνητικές οργανώσεις καθώς και εκπρόσωποι της Εκκλησίας, προκειμένου να βρεθεί ένας νέος χώρος που θα στεγάσει την απεργία πείνας. Ως προσωπική χάρη στον Πρύτανη της Νομικής, «φίλος» του και ιδιοκτήτη του Μεγάλου Λιβιεράτου, ένα νεοκλασικό αρχοντικό που βρίσκεται επί των οδών Ηπείρου 2 και Πατησίων (Ζαβρού 2013 : 97), παραχώρησε το κτίριο για την μετεγκατάσταση των μεταναστών

υπό τους όρους ότι θα περιφρουρείται από την αστυνομία για την αποφυγή βανδαλισμών, ότι θα απαγορευτεί η είσοδος στους αλληλέγγυους και ότι οι μετανάστες θα διαμείνουν στο κτίριο για 18 ημέρες. Αφού αρνήθηκαν να μετεγκατασταθούν υπό τους δυο πρώτους όρους και αφού επήλθε με τρόπο βεβιασμένο μια συμφωνία προκειμένου να αποφευχθεί η βίαιη είσοδος της αστυνομίας στη Νομική, κατά τις τρεις τα ξημερώματα της Παρασκευής 28 Ιανουαρίου οι 287 μετανάστες συμπορεύτηκαν με τους αλληλέγγυους εν μέσω συνθημάτων προς την «Υπατία», όπως μετονομάστηκε το εν λόγω Μέγαρο από τους αλληλέγγυους εκείνη την χρονική περίοδο λόγω του αγάλματος που δέσποζε στην είσοδό του.

Οι συνθήκες διαβίωσης των μεταναστών στην Υπατία ήταν τραγικές και επικίνδυνες. Όχι μόνο δεν τους παρασχέθηκαν οι στοιχειώδεις συνθήκες υγιεινής και θέρμανσης για την κατά το δυνατόν ασφαλέστερη διεξαγωγή της απεργίας πείνας αλλά σχεδόν οι μισοί αναγκάστηκαν να καταλύσουν στριμωγμένοι στους διαδρόμους του ισόγειου ενώ οι υπόλοιποι εκτοπίστηκαν στην αυλή του κτιρίου εκτεθειμένοι στις αντίξοες καιρικές συνθήκες, καθώς ο ιδιοκτήτης του Μεγάρου κλείδωσε τα οκτώ δωμάτια και τις τουαλέτες στα οποία 'φιλοξενούνταν' τα βαρύτιμα αντικείμενα που έχριζαν 'προστασίας'. Για την διαμόρφωση του χώρου ώστε να πληροί τις στοιχειώδεις προϋποθέσεις για την φιλοξενία της απεργίας πείνας μερίμνησαν για ακόμα μια φορά οι αλληλέγγυοι καθώς και ο Έρυθρός Σταυρός με την παροχή σκηνών οι οποίες στήθηκαν στον προαύλιο χώρο του κτιρίου, χημικών τουαλετών καθώς και με την προμήθεια υποστρωμάτων, κλινοσκεπασμάτων και θερμαντικών συσκευών για την προστασία των απεργών πείνας από το κρύο και τις βροχές. Όπως ισχυρίζεται ο Μ. :

«Όταν μας είπαν ότι θα φύγουμε από τη Νομική, δεν μου άρεσε. Μας απειλούσαν με τα ΜΑΤ και ακούγαμε αεροπλάνα πάνω από τη Νομική. Όταν πήγαμε στην Υπατία ένιωθα άσχημα. Ότι χάσαμε την αρχική μας δύναμη. Δεν μπορούσαμε να συγκεντρωθούμε σε αυτό που κάναμε γιατί μπήκαν άλλα προβλήματα. Όταν ήμασταν στη Νομική οι εισαγγελείς είχαν προτείνει κι άλλους χώρους κι εμείς αργότερα αποφασίσαμε να πάμε στην Υπατία. Δεν ξέραμε καν τι είναι η Υπατία και όταν φτάσαμε είδαμε ένα μικρό κτίριο που δεν έφτανε για όλους μας. [...] Δεν ένιωθα καλά που άλλοι έμεναν έξω και άλλοι μέναμε μέσα. Σκεφτόμουν μήπως ήταν σχεδιασμένο από το κράτος να μας δώσει αυτό τον χώρο που δεν έφτανε ούτε για 100 άτομα. Φοβόμουν μην αρχίσουμε να τσακωνόμαστε λόγω των άσχημων συνθηκών επειδή οι άλλοι που έμεναν έξω από την Υπατία ήταν μες' το κρύο. Σκεφτόμουν ότι το κράτος ίσως ήθελε να μας διαλύσει. Αλλά εμείς ήμασταν πολύ αποφασισμένοι. Αρχίσαμε να φτιάχνουμε τον χώρο με τους αλληλέγγυους για να μείνουμε και να συνεχίσουμε την απεργία. Προσέχαμε τον στόχο μας, την απεργία. Ζητούσαμε κάποια πράγματα και θα προχωρούσαμε μέχρι να τα κερδίσουμε».

Όπως υπογραμμίζεται στο εθνογραφικό απόσπασμα που παρατέθηκε, στην μετεγκατάσταση των μεταναστών στο περιοριστικό από κάθε άποψη ιδιωτικό χώρο της Υπατίας, τόσο για την ασφαλή διεξαγωγή της απεργίας πείνας όσο και για την πραγματοποίηση των συνελεύσεων των μεταναστών και των αλληλέγγυων, διαφαίνεται η αρτηριοσκληρωτική ακαμψία της επίσημης πολιτικής εξουσίας στην αντιμετώπιση των μεταναστών ως ισότιμων υποκειμένων, ως «αξιοβίωτων ζώων». Η απορριπτική στάση που υιοθέτησε εξ' αρχής απέναντι στις διεκδικήσεις τους υλοποιήθηκε με την μεταστέγάσή τους σε ένα ιδιωτικό κτίριο και ερμηνεύθηκε από τα υποκείμενα της έρευνας ως μια στρατηγική βίαιης εκδίωξης από τον δημόσιο χώρο με σκοπό την απονομιμοποίηση του εγχειρήματος, την διάσπαση της *communitas* των συν-οριακών υποκειμένων καθώς και την ελαχιστοποίηση της ευρύτερης δυνατής και θετικής δημοσιότητας που θα μπορούσε να λάβει η απεργία πείνας.

Την υποχρεωτική έξωση των μεταναστών από τη Νομική και τη μεταστέγάσή τους στην Υπατία ακολούθησαν οι συνήθεις απειλές εν είδει προτάσεων για τη διαχείριση του «προβλήματος» από το Υπουργείο Εσωτερικών που έκανε λόγο για εξαναγκαστικές απελάσεις ή εθελοντικό επαναπατρισμό στις χώρες καταγωγής εξαλείφοντας κάθε περιθώριο διαπραγμάτευσης των αιτημάτων των μεταναστών στο πλαίσιο του δόγματος της «μηδενικής ανοχής» που επενδύει τη σύγχρονη μεταναστευτική πολιτική. Στο επίκεντρο του δημόσιου λόγου πολιτικών προσώπων και των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης εξακολουθούσε να βρίσκεται η διατήρηση της νομιμότητας και η υπεράσπιση του κράτους δικαίου. Ως παραπληρωματική στρατηγική της σπίλωσης της απεργίας πείνας επιστρατεύτηκε και ο ισχυρισμός περί «βόμβας λοιμώξεων στο κέντρο της Αθήνας» από το Υπουργείο Υγείας που εξαπόλυσε μια εκστρατεία πολέμου υγειονομικής φύσεως. Το κλιμάκιο γιατρών του Κέντρου Ελέγχου και Πρόληψης Νοσημάτων καθώς και των Γιατρών του Κόσμου που επισκέφθηκε για δεύτερη φορά τους απεργούς πείνας στην Υπατία, διέψευσε τις κατηγορίες²³. Ίσως αυτή η προκλητική δήλωση και η ενεργοποίηση των φορέων υγειονομικής περίθαλψης να λειτούργησε ως μια προειδοποίηση για την διαπόμπευση των οροθετικών γυναικών υπό την ίδια ηγεσία του Υπουργείου Υγείας έναν χρόνο αργότερα.

23

<http://www.healthview.gr/old/%CE%B5%CF%80%CE%B9%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CF%81%CF%8C%CF%84%CE%B7%CF%84%CE%B1/%CF%85%CF%80%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%B3%CE%B5%CE%AF%CE%BF/%CE%B1-%CE%BB%CE%BF%CE%B2%CE%AD%CF%81%CE%B4%CE%BF%CF%82-%C2%AB%CE%B2%CF%8C%CE%BC%CE%B2%CE%B1-%CE%BB%CE%BF%CE%B9%CE%BC%CF%8E%CE%BE%CE%B5%CF%89%CE%BD%C2%BB-%CF%83%CF%84%CE%BF-%CE%BC%CE%AD%CE%B3%CE%B1%CF%81%CE%BF-%CF%85%CF%80%CE%B1%CF%84%CE%AF%CE%B1/>
<https://hungerstrike300.espiVBlogs.net/2011/02/14/apofasi-sinelefsis-apergon-peinas/>

Τροπάντων η δόλια αναπαράσταση και κατασκευή των μεταναστών ως φορείς μιαιρότητας και κινδύνου που 'λυμαίνονται' με την 'παράνομη' ύπαρξη και δραστηριότητά τους το πολυτελές αρχοντικό της Υπατίας και κατ' επέκταση το κέντρο της Αθήνας, στόχευε στην οριοθέτηση του εθνικού σώματος. Συνιστούσε μια δημόσια εκφορά της βιοπολιτικής διαχείρισης του πληθυσμού και υπενθύμιζε τη στιγματιστική εικόνα που αποδίδεται στα οριακά υποκείμενα τα οποία δεν εμπίπτουν στις ταξινομήσεις της κοινωνικής δομής. Κατά την M. Douglas (2006 [1996]) και τον Turner που εμπνεύστηκε από το έργο της, ότι αποκλίνει από τα συμβολικά όρια των ταξινομήσεων που δομούν την κοινωνική ευταξία, θεωρείται ρυπαρό, επικίνδυνο, ανίερο, μολυσμένο και επιφέρει την αταξία στην κοσμική συνοχή. Ως οριακά υποκείμενα που αποικούσαν στα σχίσματα της κοινωνικής δομής, οι απεργοί πείνας αναπαριστάνονταν ως «ύλη εκτός τόπου», ως μια παραφωνία στην εθνική συνοχή και ομοιογένεια ενώ η εμμονική έμφαση που δινόταν στην εθνικότητά τους και την έλλειψη νομιμοποιητικών εγγράφων με την πολυάριθμη χρήση της λέξης «λαθρομετανάστες», κατέστησε την ύπαρξή τους δεδομένο παραβατικής συμπεριφοράς και μιαιρότητας προωθώντας επαναληπτικά τα αρνητικά στερεότυπα που τους αποδίδονται.

«Ξεκινάς τον αγώνα και βλέπεις ότι το κράτος σε πολεμάει με κάθε τρόπο. Σου δημιουργεί συνέχεια προβλήματα και σε πολεμάει. Ξέραμε ότι μπορεί να πεθάνουμε αλλά είχαμε ήδη πεθάνει. Σκέφτεσαι όμως ότι δεν υπάρχει άλλη λύση. Το κράτος δεν το ενδιέφερε. Ήθελε να μας πολεμήσει άσχημα. Έλεγαν ότι έχουμε αρρώστιες. Στην αρχή είσαι νορμάλ αλλά μετά εξαντλείσαι όταν συναντάς την αντιμετώπιση του κράτους και τον πόλεμο που σου κάνει με κάθε τρόπο. Τότε ψάχνεις λύσεις που είναι πολύ χειρότερες από την απεργία πείνας. Μας έπαιζαν παιχνίδια. Δεν μας έδιναν σημασία και έκαναν αυτό που ήθελαν. Εμείς όμως ψάχναμε λύσεις. Πολεμούσαμε κι εμείς το κράτος που μας πολεμούσε», μου λέει ο Χ.

Σύμφωνα με τον Turner η δομή του κοινωνικού δράματος εντοπίζεται στις μεταφορές, τα μοντέλα σκέψης, τα σύμβολα, τις σωματικές εκφράσεις που επινοούν οι δρώντες που εμπλέκονται στη σύγκρουση, την συμπληρωματική και αναπόσπαστη όψη κάθε επιπέδου κοινωνικής οργάνωσης (1974 : 36-37). Η λέξη «πόλεμος» χρησιμοποιείται από τα δρώντα υποκείμενα για να συμφύρει μεταφορικά σε ένα νόημα τους λόγους των πολιτικών προσώπων περί υγειονομικής απειλής στο κέντρο της Αθήνας και υποκίνησης της απεργίας πείνας, τις πολύπλευρες πρακτικές τρομοκράτησης των μεταναστών, καταστολής της απεργίας πείνας και υπονόμησης της αλληλεγγύης, την κοινωνική κατασκευή των μεταναστών ως φορείς μεταδοτικών ασθενειών και την εκ των προτέρων εγκληματοποίησή τους. Συνεπώς, η μεταφορά του πολέμου στον αφηγηματικό λόγο του Χ. χρησιμοποιείται για να σκιαγραφηθεί μια διόλου ειρηνική και εξιδανικευτική εικόνα της σύγκρουσης με το ελληνικό κράτος, για

να καταδειχθεί με γλαφυρότητα το βαθύ και αγεφύρωτο χάσμα που προκύπτει στη φάση της ρήξης και ειδικότερα της κρίσης, ανάμεσα στις ωφελιμιστικές για την διαιώνιση του «κρατικού ρατσισμού» - κατά Φουκώ - αξίες τις οποίες εγκωμιάζε και προέβαλε ποικιλοτρόπως η επίσημη πολιτική εξουσία, και στις κλασικές πανανθρώπινες αξίες που υποσκάπτονται στο όνομα της εθνικής κυριαρχίας, φορείς και εκφραστές των οποίων ήταν οι απεργοί πείνας. Επιπλέον η μεταφορά του πολέμου μορφοποιεί τη δράση των υποκειμένων που αναζητούν ρηξικέλευθες λύσεις για να απεκδυθούν την οριακότητά τους.

Ωστόσο όπως διαφαίνεται στον λόγο του Χ. αλλά και του Μ., οι απεργοί πείνας στο σύνολό τους δεν αποθαρρύνθηκαν από τις συστηματικές κρατικές επιθέσεις²⁴. Η κοινοποίηση της οριακότητας με την σύνταξη ανακοινώσεων και την πραγματοποίηση συνεντεύξεων Τύπου από την δεύτερη μέρα της μετεγκατάστασης των μεταναστών στην Υπατία, ήταν μη ανακλήσιμη. Αφενός γιατί ως μορφή διαμαρτυρίας η απεργία πείνας απείχε κατά πολύ από θεσμικές και τυπικές μορφές συνδιαλλαγής με τους εξουσιαστικούς φορείς, όπως έχουν επισημάνει προηγουμένως τα υποκείμενα της έρευνας. Αφετέρου γιατί κατά τη διάρκεια αυτής της φάσης του κοινωνικού δράματος οικοδομήθηκε ένα κοινό αίσθημα αλληλεγγύης που ήταν αδύνατον να περιοριστεί στην αορατότητα ενός ιδιωτικού χώρου. Στον ιδιωτικό χώρο της Υπατίας, χαλκεύτηκε ένα αίσθημα αμοιβαιότητας που σταδιακά διεθνοποιήθηκε διαρρηγνύοντας τα στεγανά όχι μόνο του ιδιωτικού χώρου της Υπατίας αλλά και των δομικών κατηγοριών του φύλου, της εθνικότητας, της ηλικίας, της κοινωνικής τάξης και εξοβέλισε τα συμβολικά σύνορα που τεμαχίζουν την ελληνική κοινωνία καθώς και τα ελληνικά γεωγραφικά σύνορα στα όρια του παγκόσμιου. Σύμφωνα με τον Μ. :

«Είχαμε πάθει σοκ με την υποστήριξη του κόσμου και δεν το πιστεύαμε. Υπήρχαν άνθρωποι που έτρεχαν για εμάς και έκαναν φοβερά πράγματα. Αυτό μας έδινε δύναμη. Οι αλληλέγγυοι έκαναν τα πάντα για εμάς μέσα σε τόσες δυσκολίες. Κάθε μέρα έβγαιναν ανακοινώσεις από διάφορες ομάδες και παίρναμε δύναμη. Μας έστελναν γράμματα από δημοτικά σχολεία, γράμματα από την Κρήτη, από διάφορες πόλεις της Γερμανίας, από διάφορες χώρες της Ευρώπης και του κόσμου και απ' όλη την Ελλάδα. Νιώθαμε ότι επειδή έφτανε παντού η φωνή μας, λύναμε σιγά σιγά τα προβλήματά μας. Ακόμα και δημοσιογράφος από την Κίνα είχε έρθει να μας πάρει συνέντευξη. Λέγαμε σε όλους για ποιο λόγο είμαστε εδώ και πιστεύαμε ότι η στήριξη του κόσμου θα δημιουργούσε περισσότερη πίεση στο κράτος. Μάθαινε όλος ο κόσμος τι συνέβαινε σε κάποιους μετανάστες εργαζόμενους και ότι αυτό που ζητούσαμε ήταν για όλους τους εργαζόμενους, μετανάστες και Έλληνες.»

²⁴ https://www.youtube.com/watch?v=oHjRBJV_9eY

Στον «πόλεμο του κράτους», τα επαναστατικά υποκείμενα αντέταξαν τα δικά τους «όπλα». Στη φάση της κρίσης διανοίγονται προοπτικές κοινωνικής συνεργασίας, όπως επισημαίνει ο Turner από το ερμηνευτικό σχήμα του οποίου αντλεί η παρούσα μελέτη. Πράγματι, ήταν πολλοί οι άνθρωποι που έσπευσαν να κομίσουν το δικό τους μήνυμα αλληλεγγύης στους απεργούς πείνας. Η αλληλεγγύη εκφράστηκε με ποικίλους τρόπους και κατέστησε την απεργία πείνας ένα γεγονός υπερτοπικής και υπερεθνικής εμβέλειας. Ενδεικτικά αναφέρω μερικές μορφές δράσεων αλληλεγγύης που έλαβαν χώρα σε διάφορες πόλεις της Ελλάδας καθώς και του εξωτερικού : μαζικές διαδηλώσεις σε μεγαλουπόλεις της Ελλάδας, μηχανοκίνητες πορείες, συναυλίες, μικροφωνικές παρεμβάσεις ή/και μοίρασμα κειμένων και αναρτήσεις πανό σε διάφορους δημόσιους χώρους, αφισκοκολλήσεις, βραδιές οικονομικής ενίσχυσης, συμβολικές - ολιγόωρες καταλήψεις Πρυτανειών διαφόρων πανεπιστημιακών ιδρυμάτων της Ελλάδας, Περιφερειών, τοπικών καναλιών της επαρχίας, εκδηλώσεις - συζητήσεις σε δημόσιους και αυτοδιαχειριζόμενους χώρους, σύνταξη ψηφισμάτων συμπαραστάσης, συλλογή υπογραφών για την εκπλήρωση των αιτημάτων των μεταναστών καθώς και πληθώρα παρεμβάσεων σε ελληνικά προξενία και σε διάφορες πόλεις της Ευρώπης και του εξωτερικού.

Στον χώρο της Υπατίας πραγματοποιούνταν καθημερινά συνεντεύξεις Τύπου και συγκροτήθηκαν ομάδα ιατρικής στήριξης των απεργών πείνας, ομάδα τύπου, ομάδα ίντερνετ και ομάδες περιφρούρησης. Καθημερινά συνέρεε ένα ετερόκλητο πλήθος ανθρώπων από όλο το κοινωνικό φάσμα. Μαθητές στο πλαίσιο επισκέψεων με τα σχολεία τους, φοιτητές, εργαζόμενοι και άνεργοι, Έλληνες και μετανάστες. Άνθρωποι διαφόρων εθνικοτήτων, ηλικιών, κοινωνικών και οικονομικών τάξεων έρχονταν στην Υπατία είτε για να συνομιλήσουν με τους απεργούς πείνας, είτε για να αναλάβουν κάποια εργασία στον χώρο της. Έλληνες καλλιτέχνες²⁵, αθλητές, δημοσιογράφοι, συγγραφείς, εγνωσμένης φήμης ακαδημαϊκοί και διανοούμενοι καθώς και καλλιτέχνες του εξωτερικού εξέφρασαν και αυτοί την αλληλεγγύη τους στον αγώνα των τριακοσίων μεταναστών είτε με την φυσική τους παρουσία στην Υπατία είτε μέσω της σύνταξης επιστολών είτε με την παρουσία τους σε τηλεοπτικά κανάλια²⁶. Κάθε ημέρα γίνονταν βάρδιες περιφρούρησης από τους αλληλέγγυους, που

²⁵ <https://www.youtube.com/watch?v=3Dq3jC6nM78>

²⁶ <https://www.youtube.com/watch?v=wyuKbU0hICl/>
<http://www.aformi.gr/2011/02/%CE%B1%CE%BB%CE%B1%CE%AF%CE%BD-%CE%BC%CF%80%CE%B1%CE%BD%CF%84%CE%B9%CE%BF%CF%8D-%CE%B7-%CE%BA%CF%81%CE%AF%CF%83%CE%B7-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%BA%CE%B1%CF%80%CE%B9%CF%84%CE%B1%CE%BB%CE%B9%CF%83%CE%BC/>
<https://hungerstrike300.espivblogs.net/2011/02/18/slavoj-zizek-douzinaz/>
<https://hungerstrike300.espivblogs.net/2011/02/19/dario-fo/>
<https://hungerstrike300.espivblogs.net/2011/02/19/message-ken-loach/>

διαρκώς 'ανακυκλώνονταν', προκειμένου να αποφευχθεί η εισβολή της αστυνομίας ή των νεοναζί της Χρυσής Αυγής στο κτίριο της Υπατίας. Κάθε ημέρα συντάσσονταν και δημοσιεύονταν ανακοινώσεις αλληλεγγύης από εργατικά σωματεία εντός και εκτός Ελλάδας, φοιτητικούς συλλόγους, δικηγορικούς συλλόγους, αντιφασιστικές πρωτοβουλίες διαφόρων πόλεων, αναρχικές συλλογικότητες και καταλήψεις της Ελλάδας και του εξωτερικού, συλλόγους δασκάλων και εκπαιδευτικών, συλλόγους μεταναστών της Ελλάδας και του εξωτερικού, πρωτοβουλίες κατοίκων, συνδικαλιστικές και επαγγελματικές οργανώσεις της Ελλάδας και του εξωτερικού, εργατικές εφημερίδες και υπογράφονταν ψηφίσματα αλληλεγγύης από διδάσκοντες και διδάσκουσες πολλών πανεπιστημίων της χώρας. Επίσης, την συμπαράστασή τους εξέφρασαν αριστερά κόμματα ευρωπαϊκών και βαλκανικών χωρών, ευρωβουλευτές, συγγραφείς, κινήματα μεταναστών και άνθρωποι από διάφορες πόλεις του κόσμου²⁷, μεταξύ άλλων από το Μπουένος Άιρες, το Περου, την Νέα Υόρκη και την Κωνσταντινούπολη.

Η απεργία πείνας των τριακοσίων μεταναστών είχε λάβει πρωτοφανή έκταση για τα ελληνικά δεδομένα. Παρόλα αυτά η κυβέρνηση συνέχιζε να κωφεύει στις αντιδράσεις και στις οχλήσεις του κινήματος της αλληλεγγύης, της *communitas* που είχε εξαπλωθεί εκτός των ελληνικών συνόρων, ενώ λίγες ημέρες μετά την έξωση των μεταναστών από τη Νομική, δεν δίστασε σε μια επιδεικτική κίνηση αυταρχικής υπέρβασης κάθε δημοκρατικού ορίου να ποινικοποιήσει την αξία της αλληλεγγύης αποδίδοντας σε μέλη της Πρωτοβουλίας Αλληλεγγύης και του Φόρουμ Μεταναστών Κρήτης κατηγορίες για «παράνομη διακίνησης λαθρομεταναστών», για «διατάραξη οικιακής ειρήνης» και «φθορά ξένης ιδιοκτησίας». Παράλληλα ανακάλεσε τη νομιμοποίηση των μεταναστών που είχαν προχωρήσει σε απεργία πείνας το 2008.

Με αμείωτη ένταση συνεχίζονταν και οι λεκτικές απόπειρες υποβιβασμού του εγχειρήματος των μεταναστών από πλευράς κυβερνητικών στελεχών και βουλευτών από δεξιές και ακροδεξιές κομματικές παρατάξεις αλλά κυρίως δημοσιογράφων μεγάλων καναλιών που έπαιρναν ενίοτε τη σκυτάλη της συκοφάντησης, οι οποίες σχολιάζονταν αδρομερώς εντός του κοινοβουλίου αλλά με καυστικότητα από τους ίδιους τους απεργούς που συνέτασσαν ανακοινώσεις με την βοήθεια των

<https://hungerstrike300.espivblogs.net/2011/02/15/%CE%BA%CE%B5%CE%AF%CE%BC%CE%B5%CE%BD%CE%BF-%CF%83%CF%84%CE%AE%CF%81%CE%B9%CE%BE%CE%B7%CF%82-%CF%85%CF%80%CE%BF%CE%B3%CF%81%CE%B1%CF%86%CE%AD%CF%82-%CE%BE%CE%AD%CE%BD%CF%89%CE%BD-%CE%B4%CE%B9/> / <https://hungerstrike300.espivblogs.net/2011/02/16/%CE%BC%CE%AE%CE%BD%CF%85%CE%BC%CE%B1-%CF%84%CE%BF%CF%85-etienne-balibar/>

αλληλέγγυων²⁸. Στα τηλεοπτικά κανάλια είχε συγκροτηθεί από την αρχή της απεργίας πείνας ένα ιδιότυπο δικαστήριο στο οποίο οι 'κατηγορούμενοι'- απεργοί πείνας χλευάζονταν εν απουσία τους ενώπιον του τηλεοπτικού κοινού - ακροατηρίου. Κατά τη διάρκεια της απεργίας πείνας και όσο εντεινόταν η κρίση ανάμεσα στους μετανάστες και το ελληνικό κράτος, στην ελληνική τηλεόραση επωάζονταν αντιλήψεις ιδιαζόντως ρατσιστικές. Ενίοτε μάλιστα φιλοξενούνταν σε τηλεοπτικές εκπομπές επιφανείς ακροδεξιοί και νεοναζί της πολιτικής επικαιρότητας είτε με τη βουλευτική τους ιδιότητα, είτε με τη δημοσιογραφική τους ιδιότητα, είτε μεταμφιεσμένοι σε 'κατοίκους του Αγίου Παντελεήμονα'²⁹.

Με την απειλή για μια νέα βίαιη εκκένωση της Υπατίας να ίπταται πάνω από τα κεφάλια τους καθώς παρήλθε το χρονικό όριο για την διαμονή τους υπό τις υποδείξεις του ιδιοκτήτη του κτιρίου, αποφάσισαν κατόπιν επανειλημμένων συνελεύσεων να παραμείνουν στο κτίριο³⁰. Όπως αναφέρει ο Μ. :

«Είχε συμφωνηθεί με τον ιδιοκτήτη να μείνουμε μόνο για 18 μέρες. Όταν πέρασαν οι 17 μέρες, ακουγόταν ότι θα έρθουν τα ΜΑΤ να μας βγάλουν. Προσπαθούσαμε να σκεφτούμε κάποια λύση. Είχαμε αποφασίσει ότι δεν θα ξανακάναμε αυτό που κάναμε στην Νομική παρόλο που ο χώρος ήταν ιδιωτικός. Είχαμε μαζέψει εμπειρίες από αυτά που είχαμε περάσει και συμφωνήσαμε ότι όταν θα ερχόταν η αστυνομία θα κλείναμε τον χώρο με γκαζάκια. Θα κάναμε μαζική αυτοκτονία γιατί δεν έχουμε άλλη λύση. Δεν μπορούσαμε πάλι να αλλάξουμε χώρο όσο κάναμε την απεργία. Τα συζητούσαμε αυτά κάθε μέρα στις συνελεύσεις που κάναμε. Ήταν και οι γιατροί και οι αλληλέγγυοι που μας βοηθούσαν.»

²⁸

<http://allilmap.wordpress.com/2011/02/14/%CE%B1%CF%80%CE%BF%CF%86%CE%B1%CF%83%CE%B7-%CF%84%CE%B7%CF%83-%CF%83%CF%85%CE%BD%CE%B5%CE%BB%CE%B5%CF%85%CF%83%CE%B7%CF%83-%CF%84%CF%89%CE%BD-%CE%BC%CE%B5%CF%84%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CF%83%CF%84%CF%89//>
<http://allilmap.wordpress.com/2011/02/22/1728/>
<http://allilmap.wordpress.com/2011/03/04/%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CE%BA%CE%BF%CE%AF%CE%BD%CF%89%CF%83%CE%B7-%CF%84%CF%89%CE%BD-%CE%B1%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%B3%CF%89%CE%BD-%CF%80%CE%B5%CE%AF%CE%BD%CE%B1%CF%82-%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%82-%CF%84%CE%B7/>
<http://allilmap.wordpress.com/2011/03/09/%CE%BA%CE%B5%CE%AF%CE%BC%CE%B5%CE%BD%CE%BF-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%B5%CF%80%CE%BA%CF%81%CE%BF%CF%83%CF%8E%CF%80%CE%BF%CF%85-%CF%84%CF%89%CE%BD-%CE%B1%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%B3%CF%8E%CE%BD-%CF%80%CE%B5/>

²⁹ <https://www.youtube.com/watch?v=6hyu6l7Stlg>

³⁰ <http://www.tovima.gr/society/article/?aid=383817>

Αν και ο ιδιωτικός χώρος της Υπατίας χωροθετούσε την απανθρωποποίηση και ταυτόχρονα την αντίσταση, αν και αποτέλεσε σημείο αναφοράς και συνάντησης μιας πληθώρας ανθρώπων και κοινωνικών ομάδων (Mantaniika & Kouki 2011 : 485 - 486), ωστόσο το πεδίο όπου εξελισσόταν ο «πόλεμος» ανάμεσα στους μετανάστες και το ελληνικό κράτος ήταν τα σώματα των μεταναστών. Όσο εντεινόταν η ενορχηστρωμένη και ολόπλευρη επιχείρηση υποτίμησης της απεργίας πείνας με λοιδορίες και απειλές για εξαναγκαστικές απελάσεις, όσο εντεινόταν η κρατική αδιαλλαξία προκειμένου να κάμψει το αγωνιστικό φρόνημα των απεργών με την μη διαπραγμάτευση των αιτημάτων τους, τόσο κλιμακωνόταν η ενσώματη αντίσταση των μεταναστών και αυτό διότι ο μόνος υποκινητής του αγώνα τους ήταν η ίδια η κρατική βία και η αδιαλλαξία που εγγραφόταν στα σώματά τους καθιστώντας τους 'δομικά' ανύπαρκτους και πολιτικά ασήμαντους. Όπως μαρτυρούν οι ανακοινώσεις καθώς και ο αφηγηματικός λόγος των συνομιλητών μου, καθ' όλη τη διάρκεια της ενσώματης δράσης οι απεργοί πείνας διακατέχονταν από ένα υψηλό επίπεδο δέσμευσης στον αγώνα τους, ευθύνης και αυτοπειθαρχίας. Άλλωστε ποιος και τι θα μπορούσε να αναγκάσει τριακόσιους μετανάστες να υποβληθούν στην έσχατη λύση της διακύβευσης των ζωών τους, στην διαδικασία της αναμέτρησης με τον θάνατο, αν όχι οι βιοπολιτικές στρατηγικές που τους είχαν καταστήσει ήδη «πεθαμένους» - όπως και οι ίδιοι επισημαίνουν;

Μπορεί λοιπόν στο βασίλειο ενός τυραννικού κρατικού δεσποτισμού, το πολυτελές αρχοντικό της Υπατίας να μετατράπηκε σε έναν δημόσιο χώρο όπου συγκροτήθηκε και διευρύνθηκε η πολύτιμη - για όσους πέρασαν από εκεί - εμπειρία της *communitas*, η άρση των δομικών διαφορών ή «η εμπειρία της αυτονόμησης από τις νόρμες» κατά Turner (1974 : 52), αλλά το *locus* της αντίστασης ήταν τα σώματα των μεταναστών. Αν η 'έξωθεν' της Υπατίας 'καλή μαρτυρία', δεν ήταν ίσως αρκετή για να επιφέρει την 'έσωθεν' της Υπατίας κοινωνική και νομική 'αναγνώριση', η ολοένα επιδείνωση της υγείας των προσωρινών κατοίκων της λειτουργούσε ολοένα και περισσότερο ως μοχλός πίεσης στις κρατικές διαβουλεύσεις για τη διαπραγμάτευση των αιτημάτων τους. Τα Δελτία Τύπου από την ιατρική ομάδα που κούραρε με περίσσια αυταπάρνηση τους απεργούς πείνας σε καθημερινή βάση και ύψωνε κραυγές αγωνίες για την κατάσταση της υγείας τους αρχής γενομένης από τα μέσα του Φεβρουαρίου³¹ καθώς και το γεγονός ότι πλήθαιναν τα λιποθυμικά επεισόδια και οι διακομίσεις των απεργών σε νοσοκομεία της Αθήνας και της

³¹ <https://hungerstrike300.espiivblogs.net/2011/02/17/deltio-typou-17-0/> / <https://hungerstrike300.espiivblogs.net/2011/02/18/%CE%B4%CE%B5%CE%BB%CF%84%CE%AF%CE%BF-%CF%84%CF%8D%CF%80%CE%BF%CF%85-%CE%B3%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%B7-%CF%83%CF%85%CE%BD%CE%AD%CE%BD%CF%84%CE%B5%CF%85%CE%BE%CE%B7-%CF%84%CF%8D%CF%80%CE%BF%CF%85-%CF%84/>

Θεσσαλονίκης, έθεταν υπό διερώτηση και αμφισβήτηση τις περιβόητες «δημοκρατικές διαδικασίες» με τις οποίες «διευθετείται» το ζήτημα της μετανάστευσης όπως διατείνονταν στις δημόσιες ομιλίες τους με μια υπόνοια ειρωνείας και σαρκασμού κυβερνητικά στελέχη.

Ενόσω στην Υπατία οι ζωές μερικών απεργών ήταν διαρκώς επαπειλούμενες από τις ανυπολόγιστες βλάβες στους οργανισμούς τους που θα μπορούσε να επιφέρει η στέρηση της τροφής και η έκθεση στις καιρικές συνθήκες, μερικοί από όσους είχαν ήδη μεταφερθεί στα νοσοκομεία έρχονταν αντιμέτωποι με την ιατρική ασυδοσία. Δεν ήταν λίγες οι περιπτώσεις απεργών πείνας όπου το προσωπικό του νοσοκομείου όπου νοσηλεύονταν αποπειράθηκε να τους σιτίσει εξαναγκαστικά³². Ήταν εκείνες οι στιγμές όπου οι αρχετυπικές - παραβατικές φιγούρες των *Homines Sacri* ανασύρονταν από το αρχαίο ρωμαϊκό δίκαιο στο προσκήνιο της ελληνικής πραγματικότητας για να υπενθυμίσουν ότι στο σύγχρονο βιοπολιτικό περιβάλλον είναι ταυτόχρονα άθυτοι και φονεύσιμοι. Ο καθένας είχε τη δυνατότητα να τους χλευάσει, να τους απειλήσει ή να επιχειρήσει να τους σιτίσει εξαναγκαστικά χωρίς να τιμωρηθεί. Ωστόσο την ίδια στιγμή αναδύονταν μέσα από την αφάνεια για να διεκδικήσουν τον σεβασμό στην αξιοπρέπειά τους με όχημα τα σώματά τους.

Σε αντίθεση με τις θεωρητικές προσεγγίσεις που τονίζουν τον μη - βίαιο χαρακτήρα της απεργίας πείνας ως μορφή διαμαρτυρίας (Scanlan 2008 : 275 - 323), σε αυτό το σημείο θα παραθέσω την οπτική του αμερικανού ανθρωπολόγου A.Feldman (1991) ο οποίος πραγματεύεται τις κυκλικές ανταλλαγές βίαιων πρακτικών ανάμεσα στην Βρετανική αποικιοκρατική δύναμη, τα μέλη παραστρατιωτικών οργανώσεων και των κατοίκων των αντίπαλων κοινοτήτων του Μπέλφαστ των δεκαετιών του 1970 και 1980. Στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος του Feldman βρίσκεται η πολιτισμική κατασκευή της βίας, του σώματος και της ιστορίας στη Βόρεια Ιρλανδία ως αναπόσπαστα στοιχεία των πολιτικών εξελίξεων που εκτυλίχθηκαν στην χρονική περίοδο από τις διακοινοτικές συγκρούσεις του 1969 μέχρι την απεργία πείνας αγωνιστών του IRA το 1981. Εστιάζοντας στην υλική και συμβολική διάσταση της βίας όπως αποτυπώνεται στην προφορική ιστορία αυτής της χρονικής περιόδου, επισημαίνει ότι η βία ενοικεί στην πολιτισμική, κοινωνική, χωρική και πολιτική πραγματικότητα της Βόρειας Ιρλανδίας, διαπερνά τα σώματα, την κοινωνική εμπειρία, τις πολιτισμικές αξίες, τον ιστορικό χρόνο καθώς και

³² Η στρατηγική της υποχρεωτικής σίτισης έχει ρητά καταδικαστεί από την Παγκόσμια Ένωση Ιατρών ως απάνθρωπη και έχει γίνει αντικείμενο παγκόσμιου διαλόγου στους κόλπους της Ιατρικής για το κατά πόσο είναι ηθικά αποδεκτή καθώς αυξάνονται τα κρούσματα ανθρώπων όπου υπό συνθήκες εγκλεισμού υποβάλλονται σε αυτή την ταπεινωτική για την ανθρώπινη αξιοπρέπειά τους μεταχείριση. Βλ. <http://www.wma.net/en/30publications/10policies/h31/>

ποικίλους τόπους όπως την πόλη, την γειτονιά, τη φυλακή, το κελί, τα σώματα των απεργών πείνας. Η πολιτική δράση των υποκειμένων, κατασκευάζεται και ανακατασκευάζεται σχεσιακά, στην μεταξύ τους αλληλεπίδραση, επιτελείται μέσα από βίαιες πρακτικές που διαμορφώνουν τα όρια των διαφιλονικούμενων χώρων σε ένα πεδίο διαρκούς αναμέτρησης αντίπαλων πολιτικών ομάδων.

Το πεδίο του αντιστασιακού αγώνα μετατοπίζεται σταδιακά από τους δρόμους του Μπέλφαστ, στα κέντρα ανακρίσεων, στις φυλακές, στα κελιά και εν συνεχεία στα σώματα των απεργών πείνας όπου χρησιμοποιούνται ως όπλα ενάντια στην κρατική εξουσία. Οι μεταλλαγές των βίαιων συγκρούσεων που συντελούνται στο αστικό τοπίο της Βόρειας Ιρλανδίας, στο εσωτερικό των αντίπαλων κοινοτήτων και στις ενδιάμεσες ζώνες, κορυφώνονται με την συμπύκνωση του πολιτισμού της βίας στα κελιά των φυλακών και στα σώματα των απεργών πείνας. Ο χώρος δεν συνίσταται απλώς σε μια αδρανή υλική επιφάνεια όπου συντελούνται βίαιες πρακτικές, το υλικό υπόστρωμα των διαδράσεων αντίπαλων πολιτικών υποκειμενικοτήτων και ομάδων, αλλά επιδρά καθοριστικά στην οργάνωση και τη διαμόρφωση της πολιτικής δράσης, στην κοινωνικοπολιτική πόλωση και την επένδυση των βίαιων πρακτικών με πολιτισμικούς κώδικες. Η κυκλική ανταλλαγή βιαιοτήτων, δομικό στοιχείο της καθημερινότητας των κατοίκων της Βόρειας Ιρλανδίας, αλληλεπιδρά με τον χώρο, επιτελείται σε αυτόν και μετασχηματίζει τα όριά του, διαμορφώνει την αστική εμπειρία των υποκειμένων και συμβάλει καθοριστικά στην χωρική διευθέτηση των εθνικά και κοινωνικά ομοιογενών πληθυσμιακών ομάδων σε συγκεκριμένες ζώνες οι οποίες τεμαχίζουν τον αστικό χώρο. Η σταδιακή σμίκρυνση του χώρου της πολιτικής δράσης από την πόλη, στις φυλακές και στα σώματα, εξαιτίας των άνισων συσχετισμών των αντίπαλων δυνάμεων, δεν συνεπάγεται την συρρίκνωση της πολιτικής δράσης. Το σώμα των αγωνιστών απεργών πείνας του IRA μετασχηματίζεται στο κατ' εξοχήν πεδίο πολιτικής δράσης και διεκδικήσεων, την υλικότητα όπου εγγράφεται η βία των σχέσεων κυρίαρχων και κυριαρχούμενων και πραγματώνεται η αντίσταση μέσα από την ενσώματη επιτέλεση ιδεολογικών προταγμάτων.

Όσο εντείνεται ο πολιτικός μόχθος των δρώντων υποκειμένων, η βία ανακυκλώνεται και αναδιοργανώνεται στις επιφάνειες των σωμάτων τα οποία επενδύονται με νέους συμβολισμούς. Η βία εκφράζει και διαμορφώνει την κοινωνική εμπειρία των δρώντων υποκειμένων και κατασκευάζει και ανακατασκευάζει τα όρια των διαφιλονικούμενων χώρων, των σωμάτων και των κελιών. Ο εγκλεισμός των αγωνιστών του IRA και το πέρασμα τους από το πειθαρχικό και τιμωρητικό σύστημα της φυλακής εξωτερικεύεται και δημοσιοποιείται με όχημα το σώμα με την πεποίθηση της αναζωπύρωσης του αγώνα εκτός των φυλακών. Στα σώματα των απεργών εσωκλείεται η κρατική εξουσία και εξουδετερώνεται. Στα νεκρά - πλέον -

σώματα των απεργών, ο ιρλανδικός αγώνας ενάντια στην βρετανική κυριαρχία θα έβρισκε την νομιμοποιητική του ισχύ.

Συνεπώς η εμβληματική εθνογραφία του Feldman φωτίζει τις συμβολικές διαστάσεις των χώρων όπου επιτελείται η αντίσταση και επιτρέπει τη θέαση της απεργίας πείνας ως μια αυτοκατευθυνόμενη πράξη βίας. Όπως επισημαίνουν και οι Athanasiou & Butler, ο χώρος όπου επιτελείται η αντίσταση δεν συνιστά απλώς μια υλική επιφάνεια η οποία καταλαμβάνεται για να αναδυθούν τα επαναστατικά υποκείμενα μέσω της πολιτικής τους δράσης (*spaces of appearance*). Αποτελεί τον συμβολικό εν-τοπισμό της εμφάνισης (*spacing appearance*) και της επιτέλεσης των αποποιημένων σωμάτων (2013 : 194, 195). Επιπλέον η απεργία πείνας έχει διπλή στόχευση. Αφενός να καταδείξει τον αποικισμό της κρατικής βίας στα σώματα των αντιστεκόμενων - απεργών πείνας και αφετέρου να αφαιρέσει από την κυρίαρχη εξουσία το δικαίωμα να τα εξουσιοδοτεί, να τα πειθαρχεί και να τα ελέγχει. Όπως και στο εθνογραφικό παράδειγμα του Feldman, οι τριακόσιοι μετανάστες παρεμβαίνουν με την απεργία πείνας στην ολοποιητική διαδικασία συγκρότησης της οριακότητάς τους υιοθετώντας μια βίαιη πρακτική που είναι αμιγώς αυτοαναφορική, δηλαδή την σταδιακή εξουδετέρωση της βιολογικής υπόστασής τους, προκειμένου να προβούν σε μία πολιτική δήλωση : ότι τα σώματά τους δεν βρίσκονται πλέον στην απόλυτη διάθεση της βιοπολιτικής κυριαρχίας. Η τελική λύση της ομαδικής αυτοκτονίας σε μια ενδεχόμενη βίαιη εκκένωση της Υπατίας από την αστυνομία συνιστά μια πολιτική δήλωση που επενδύεται με αυτή την λογική της σωματικής και βιολογικής αυτοδιάθεσης, με την επανάκτηση του θεμέλιου της κυριαρχίας.

Μη ανατάξιμο σχίσμα : η προσωρινή αποκατάσταση της κρίσης και η επιστροφή στη «γυμνή ζωή»

Η κορύφωση της φάσης της κρίσης, αποτυπώνεται γλαφυρά στο Δελτίο Τύπου της ομάδας ιατρικής στήριξης που φρόντιζε τους απεργούς πείνας. Την 1^η Μαρτίου είχαν μεταφερθεί σε νοσοκομεία της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης 54 απεργοί ενώ κατά την ίδια ημέρα οι αλληλέγγυοι που συμμετείχαν και τοποθετήθηκαν στην προγραμματισμένη Συνέντευξη Τύπου της Πρωτοβουλίας Αλληλεγγύης έξω από την Βουλή δέχθηκαν την αστυνομική καταστολή³³. Παράλληλα οι δράσεις αλληλεγγύης στους απεργούς πείνας κλιμακώνονταν πανελλαδικά καθώς και στο εξωτερικό. Η αδιαλλαξία του Υπουργείου Εσωτερικών είχε υπερβεί πλέον τα δημοκρατικά ειωθότα

³³ <https://hungerstrike300.espivblogs.net/2011/03/01/sunenteuxh-tupou-suntagma/>

καθώς δεν άφηνε κανένα περιθώριο μαζικής νομιμοποίησης ακόμα και όταν άρχισαν να διαφαίνονται οι σοβαρές επιπτώσεις της απεργίας πείνας στα σώματα των μεταναστών. Την 3^η Μαρτίου οι διακομισθέντες σε νοσοκομεία απεργοί πείνας έφταναν τους 81³⁴. Εκείνες τις ημέρες, είτε για να αποσοβηθεί ο αρνητικός πολιτικός αντίκτυπος που είχε προκαλέσει η επικοινωνιακή διαχείριση της απεργίας πείνας και η αδυναμία της να σταθεί στο ύψος των περιστάσεων με τη δέουσα νηφαλιότητα, είτε φοβούμενη ανεξέλεγκτες κοινωνικές ανισορροπίες, αν όχι την πολιτική ευθύνη που θα έπρεπε να αναλάβει στο ενδεχόμενο των θανάτων μερικών απεργών πείνας, η ελληνική κυβέρνηση αναγκάστηκε να αρχίσει να διαπραγματεύεται κάποια από τα αιτήματα των απεργών. Προτάθηκε λοιπόν από το Υπουργείο Εσωτερικών η υπαγωγή των μεταναστών στο καθεστώς εξάμηνης ανοχής με δέσμευση επέκτασής του για ακόμα ένα εξάμηνο αποκλείοντας ωστόσο την προοπτική της μαζικής νομιμοποίησης και θέτοντας το δίλλημα του συμβιβασμού ή της εξαναγκαστικής απέλασης. Η στάση των απεργών πείνας ήταν ανυποχώρητη. Δεν θα σταματούσαν την απεργία πείνας αν δεν τους παραχωρούνταν νομιμοποιητικά έγγραφα³⁵.

Στο τερνεριανό ερμηνευτικό σχήμα του κοινωνικού δράματος, τη φάση της κρίσης διαδέχεται η φάση της επανόρθωσης της κρίσης μέσω της ενεργοποίησης πολύμορφων «επανορθωτικών μηχανισμών» που στοχεύουν στην επίλυση της κρίσης ανάμεσα στα αντιμαχόμενα μέρη «από αντιπροσωπευτικά μέλη του διαταραγμένου κοινωνικού συστήματος» (1974 : 39). Οι μηχανισμοί ενδέχεται να είναι επίσημοι ή ανεπίσημοι. Ο τύπος τους ποικίλλει και εξαρτάται από μια σειρά παραγόντων όπως το κοινωνικό εύρος που έχει λάβει η κρίση, οι διαφιλονικούμενοι στόχοι και τα συμφέροντα των ομάδων που διαπλέκονται στο κοινωνικό δράμα (1974 : 39 - 41, 1982 : 11, 108 - 109). Πράγματι η επιδείνωση της υγείας των απεργών πείνας καθώς και οι κοινωνικές διαστάσεις που είχε λάβει η απεργία πείνας, εγκάλεσαν ένα δίκτυο νομικών και θεσμικών διευθετήσεων. Μετά από πολύωρες διαπραγματεύσεις των αρμόδιων Υπουργών Εσωτερικών, Προστασίας του Πολίτη, Υγείας και της Υφυπουργού Εργασίας, την Τετάρτη 9 Μαρτίου κι ενώ περισσότεροι από εκατό απεργοί πείνας βρίσκονταν στα νοσοκομεία σε κρίσιμη ή σε κωματώδη κατάσταση, η ελληνική κυβέρνηση διαμέσου του Υπουργού Εσωτερικών δεσμεύτηκε ότι θα τους παρασχεθεί : νομιμοποίηση της παραμονής μετά από συμπλήρωση οκταετίας στη χώρα, αντί για τη δωδεκαετία που ίσχυε μέχρι το 2011, καθεστώς εξάμηνης παραμονής υπό ανοχή, με συνεχείς, επ' αόριστον αναβολές έως ότου συμπληρωθούν τα χρόνια και οι προϋποθέσεις που απαιτούνται για τη νομιμοποίησή τους, χορήγηση

³⁴ <http://www.capital.gr/News.asp?id=1145640>

³⁵ <https://hungerstrike300.espivblogs.net/2011/03/02/deltio-tupou-2-martiou/>

όλων των απαραίτητων ταξιδιωτικών εγγράφων για επίσκεψη στις χώρες προέλευσής τους, μείωση στα 100 από 200 των ενσήμων για χορήγηση άδειας παραμονής, μείωση στα 50 από 100 των ενσήμων για έκδοση βιβλιαρίου υγείας για ιατροφαρμακευτική περίθαλψη³⁶.

Ύστερα από 44 ημέρες εξαντλητικής απεργίας πείνας, ψυχικής και σωματικής επιβάρυνσης, το βράδυ της Τετάρτης 9 Μαρτίου άρχισαν να διαφαίνονται στην Υπατία και στα νοσοκομεία τα πρώτα χαμόγελα ανακούφισης και δικαίωσης. Ωστόσο θα ήταν ανάρμοστο από πλευράς μου να μην αναφέρω ότι η αρχική χαρά και ο ενθουσιασμός των μεταναστών, τουλάχιστον των πληροφορητών μου, κατευιάστηκαν ήδη από την επόμενη ημέρα της λήξης της απεργίας πείνας. Οι οργανικές βλάβες που προκλήθηκαν από τη στέρηση της τροφής ήταν ανατάξιμες εν αντιθέσει με το σχίσμα ανάμεσα στις αντιμαχόμενες πλευρές που αποδείχθηκε «μη ανατάξιμο», όπως εννοιολογεί ο Turner την φάση του κοινωνικού δράματος όπου η κρίση μετά τη φάση της επανόρθωσής της τελικά δεν αποκαθίσταται (1982 : 77).

«Όταν σπάσαμε την απεργία με βάση τη συμφωνία που έγινε, την επόμενη ημέρα βρήκαμε εμπόδια. Εκείνη την ώρα μας είχαν πει για άδεια παραμονής και εμείς χαρήκαμε και σταματήσαμε την απεργία πείνας. Ήρθαν στο νοσοκομείο άνθρωποι από αντιρατσιστικές οργανώσεις και μας είπαν για άδεια παραμονής αλλά αυτό που μας έδωσε η κυβέρνηση ήταν χειρότερο και από την κόκκινη κάρτα. Ήταν αναστολή απέλασης. Η κόκκινη κάρτα που είχαν ήδη μερικοί απεργοί ήταν καλύτερη. Οι δικηγόροι που μας εκπροσωπούσαν δεν ήξεραν τι διάβάζαν; Όταν τους ρωτήσαμε τι είναι τα χαρτιά που μας έδωσαν, μας απάντησαν ότι είναι αυτό που συμφωνήσαμε με το κράτος. Αλλά δεν ήταν αυτό. Εμείς θέλαμε άδεια παραμονής. [...] Όταν έχεις σταματήσει την απεργία δεν μπορείς να κάνεις τίποτα άλλο. Είναι σαν να έχει πέσει κάτω το όπλο σου. Το όπλο μας ήταν η απεργία. Όταν φτάσαμε στις 40 ημέρες ένιωθα ότι ήμασταν σε έναν καλό δρόμο παρόλο που η ψυχή μας βρισκόταν στο πάτωμα. Είχαμε μεγάλη ψυχολογική πίεση. Δεν πίστεψαν μερικοί από τους απεργούς ότι μερικοί αλληλέγγυοι από αντιρατσιστικές οργανώσεις θα μας κορόιδευαν. Τους έβλεπαν λες και έκαναν κι αυτοί απεργία πείνας μαζί μας. Ήμουν ευχαριστημένος όταν έμαθα ότι πήραμε άδεια παραμονής. Ένιωθα ότι είχαμε κερδίσει. Μερικοί βρίσκονταν σε κίνδυνο και αποφασίσαμε να σταματήσουμε. Πήγα όμως να βγάλω άδεια εργασίας και δεν μου την έδιναν. Τότε κατάλαβα ότι μας κορόιδεψαν όταν μας είπαν ότι το κράτος μας έδωσε άδεια παραμονής. Δεν μετάνιωσα για την απεργία πείνας. Μετάνιωσα για τα αποτελέσματά της. Είμαι περήφανος και για εμένα και για όλους όσους κάναμε απεργία πείνας. Μετάνιωσα για αυτά που μας συνέβησαν. Για την κοροϊδία των ανθρώπων που υποτίθεται ότι ήταν δίπλα μας.

³⁶ <http://www.tanea.gr/news/greece/article/4621763/?iid=2>

Μας είπαν ότι κερδίσαμε, σταματήσαμε την απεργία και τελικά χάσαμε», μου λέει ο Μ.

Στο παραπάνω απόσπασμα εγείρονται πολλά ερωτήματα για τη στάση ορισμένων αλληλέγγυων καθώς και των δικηγόρων που πλαισίωσαν την απεργία πείνας ως προς αυτά που παραχωρήθηκαν από το ελληνικό κράτος και οδήγησαν στην λήξη της απεργίας πείνας. Ερωτήματα που από την πλευρά των εθνογραφικών υποκειμένων παραμένουν τόσο αναπάντητα όσο και αδιάκοπα καθώς προέβησαν σε μια ύστατη μορφή διαμαρτυρίας, συμβιβάστηκαν με μια μετριοπαθή λύση που τους παρουσιάστηκε ως μια «μεγάλη νίκη» και έκτοτε βρίσκονται υπό καθεστώς μόνιμων απειλών και διώξεων. Η απόφαση της κυβέρνησης να ικανοποιήσει μέρος των αιτημάτων τους διήρκησε προσωρινά. Από τον Σεπτέμβριο του 2012 οι βεβαιώσεις αναστολής της απέλασης δεν ανανεώνονται, ενώ εκκρεμούν διώξεις εναντίον των απεργών για «διατάραξη οικιακής ειρήνης» και «φθορά ξένης περιουσίας» στη Νομική Σχολή. Η εκδικητική πολιτική που άρχισε να εφαρμόζεται ήδη ένα χρόνο μετά την λήξη της απεργίας, περιλαμβάνει επίσης, την απροθυμία εξυπηρέτησης των μεταναστών από τις ελληνικές πρεσβείες στις χώρες προέλευσης με αποτέλεσμα ένας μικρός αριθμός να μην μπορεί να επιστρέψει στην Ελλάδα, τον εγκλεισμό τους σε διάφορα αστυνομικά τμήματα καθώς και σε κέντρα κράτησης ενεργοποιώντας τις διαδικασίες απέλασης. Ωστόσο μέσα από την επιβολή ενός μόνιμου καθεστώτος παρανομίας, μόνιμου φόβου και ελέγχου, η εξεγερτική μνήμη των πληροφορητών μου φαίνεται να επιμένει υπενθυμίζοντας ότι η οριακή συνθήκη και η γυμνή ζωή είναι ακόμα και πάντα αναστρέψιμες.

Επίλογος

Στον σύγχρονο βιοπολιτικό ορίζοντα, όπου οι ανθρώπινες εμπειρίες περιχαράκωνονται και αναδιατάσσονται βίαια εξαιτίας της αυταρχικής πολιτικής επένδυσης της ζωής, όπου η συμμόρφωση με τις επιταγές της εθνικής ιδεολογίας και τις νεοφιλελεύθερες πολιτικές καθίσταται *conditio sine qua non* της επιβίωσης και της κοινωνικής ευταξίας, το 2011 τριακόσιοι μετανάστες ύψωσαν με τα σώματά τους αναχώματα αντίστασης ενάντια στην εκπτώχευση της αξιοπρέπειάς τους και της έκπτωσής τους στο επίπεδο του μη ανθρώπινου. Σε αυτό το πλαίσιο, κατέστη επιτακτική η θεωρητική μου ενασχόληση με την απεργία πείνας εκκινώντας από μια κοινώς αποδεκτή διαπίστωση, τουλάχιστον στους κόλπους των Κοινωνικών Επιστημών, ότι η ζωή των μεταναστών έχει γίνει μια πολιτική υπόθεση και το ζήτημα της μετανάστευσης έχει μετατραπεί πλέον στο κατ' εξοχήν πεδίο εφαρμογής βιοπολιτικών στρατηγικών ειδικότερα σε μια χρονική συγκυρία όπου η εθνικιστική μισαλλοδοξία και ο ρατσιστικός λόγος ανθούν και διευρύνονται επικίνδυνα σε όλο τον κοινωνικό ιστό.

Κλειδί για την κατανόηση της σύγχρονης κοινωνικοπολιτικής πραγματικότητας και για την τεκμηρίωση των παραπάνω επιχειρημάτων, αποτέλεσε η ευρύτητα του προβληματισμού του Μ. Φουκώ, του Τζ. Αγκάμπεν και της Τζ. Μπάτλερ για την έννοια της εξουσίας. Αν και είναι ευκρινείς οι επιμέρους ερμηνευτικές τους διαφοροποιήσεις, ωστόσο η θεωρητική τους συμβολή αξιοποιήθηκε για την ανάδειξη ενός ιδιότυπου συμπιλήματος όλων των εκφάνσεων της εξουσίας στο πλαίσιο του οποίου παράγονται πολιτικά και κοινωνικά ασήμαντες ζωές, για την ανάδειξη της συνύφανσης τροπικότητων της εξουσίας, μηχανισμών, μεθόδων και τεχνολογιών με παραγωγικό και κατασταλτικό περιεχόμενο, με νομικές, λογοθετικές, υποκειμενοποιητικές διαστάσεις και στοχεύσεις. Στο επίκεντρο αυτής της ερμηνευτικής απόπειρας της εξουσίας ως ταυτόχρονα διάχυτης και αποκεντρωμένης, κανονικοποιητικής και ομογενοποιητικής, 'εξαιρετικής', κατασταλτικής και πειθαρχικής, τοποθετήθηκαν οι έννοιες του έθνους και της ιδιότητας του πολίτη για να σκιαγραφηθούν οι αντιθετικές ταξινομήσεις που συνθέτουν τη φαντασιακή αναπαράσταση του εθνικού 'εαυτού' και του 'άλλου', τα επιμερισμένα όρια που τέμνουν το κοινωνικό σώμα, τη διπολική διάρθρωση της ελληνικής κοινωνίας σε εξουσιαστές και εξουσιαζόμενους στη βάση της εθνικής ταυτότητας, τον άνισο καταμερισμό της κοινωνικής αναγνωρισιμότητας, την επιβεβλημένη διαβίωση σε ένα μόνιμο καθεστώς εξαίρεσης αυτών που δεν κατέχουν την πολιτική ιδιότητα. Οι έννοιες της «οριακότητας» και της «γυμνής ζωής» χρησιμοποιήθηκαν για να περιγράψουν τη συγκρότηση των μεταναστευτικών υποκειμένων αφενός ως προϊόντα της κανονικοποιητικής παρέμβασης της εξουσίας

που τους καταδικάζει στην κοινωνική ανυπαρξία και σιωπή διαμέσου μιας πληθώρας υποτιμητικών λόγων και ταπεινωτικών πρακτικών και αφετέρου ως υποκείμενα χωρίς δικαιώματα, υποχρεώσεις και ελευθερίες. Υπό αυτές τις επισφαλείς συνθήκες, όπως παρουσιάζονται και εδώ συνοπτικά, στις 25 Ιανουαρίου του 2011 τριακόσιοι μετανάστες προχώρησαν σε μαζική απεργία πείνας για να αιτηθούν νομιμοποιητικά έγγραφα και να αναπλαισιώσουν τις συνθήκες διαβίωσής τους.

Από το εθνογραφικό υλικό που συλλέχθηκε στο πλαίσιο συνεντεύξεων για την διεξαγωγή της επιτόπιας έρευνας καθώς και από τη σταχυολόγηση έντυπου και ηλεκτρονικού υλικού, διαφαίνεται ότι οι τριακόσιοι μετανάστες δεν διέσχισαν απρόσκοπτα το κατώφλι μεταξύ της καθυπόταξης και της αντίστασης. Το ερμηνευτικό σχήμα του V. Turner για το κοινωνικό δράμα και τις διαδοχικές φάσεις της σύγκρουσης ανάμεσα σε ομαδώσεις με διακριτές πεποιθήσεις και συμφέροντα, εν προκειμένω ανάμεσα στους τριακόσιους μετανάστες και το ελληνικό κράτος, αποτέλεσε τον βασικό θεωρητικό άξονα στον οποίο δομήθηκε η παρούσα έρευνα και αξιοποιήθηκε για να χαρτογραφηθεί το οδοιπορικό της μετάβασης των μεταναστών από την οριακή ιδιότητα και την γυμνή ζωή στην συγκρότηση μιας ριζοσπαστικής υποκειμενικότητας που έγινε έστω και πρόσκαιρα κοινωνικά αναγνωρίσιμη και εκ νέου στην οριακότητα και την γυμνή ζωή. Οι όροι και οι συνθήκες αυτής της μετάβασης διαμεσολαβήθηκαν από ένα πλέγμα λόγων, σωμάτων και χώρων. Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στους χώρους όπου επιτέλεστηκε η ενσώματη αντίσταση, στους συμβολισμούς με τους οποίους επενδύθηκαν και στις κοινοτικές τους διαστάσεις, καθώς ήταν καθοριστικής σημασίας για την εκδίπλωση και την έκβαση του κοινωνικού δράματος.

Ο βίαιος χαρακτήρας αυτής της σύγκρουσης εντοπίζεται και εκδηλώνεται αφενός στη διαλεκτική αλληλεπίδραση των χώρων και των σωμάτων καθώς ο κάθε χώρος όπου πραγματοποιήθηκε η απεργία πείνας έγινε μήλο της Έριδος ανάμεσα σε εξουσιαστικούς φορείς, και η στέγαση της απεργίας πείνας σε αυτούς έγινε το εφαλτήριο για την ανάπτυξη λόγων και τη διαμόρφωση στρατηγικών για την πολύπλευρη καταστολή της. Κατά τη διάρκεια του κοινωνικού δράματος, έγινε σαφές ότι με έρεισμα τους χώρους όπου πραγματοποιήθηκε η απεργία πείνας το ελληνικό κράτος παλινδρομούσε και αμφιταλαντευόταν ανάμεσα σε παραγωγικές και κυριαρχικές εκδοχές της εξουσίας και αποκάλυψε την αδυναμία του να διαχειριστεί τα αιτήματα των τριακοσίων μεταναστών με τη δέουσα νηφαλιότητα και σοβαρότητα. Αντί αυτού, διολίσθησε στον αυταρχισμό που δεν εξαντλήθηκε στο επίπεδο του λόγου και δύσκολα εξαλείφεται από την συλλογική μνήμη. Επιπλέον, αξιοποιώντας την ασύγκριτη εθνογραφική συμβολή του A. Feldman, ο βίαιος χαρακτήρας της σύγκρουσης ανιχνεύεται στα σώματα των απεργών. Χρησιμοποίησαν τα σώματά τους προκειμένου να αναμετρηθούν επί 44 ημέρες με τους φορείς, τους μηχανισμούς και

τις τεχνικές της εξουσίας, τις αξίες, τους λόγους, τις στρατηγικές, τους θεσμούς και τις πολιτικές που τους συμπεριελάμβαναν σε κοινωνικές και νομικές κατηγορίες αποκλεισμού και περιθωριοποίησης, προκειμένου να αιτηθούν τη συμπερίληψή τους στη σφαίρα του ανθρώπινου προκαλώντας τριγμούς στους συσχετισμούς εξουσίας και αντίστασης.

Από την πρόσκαιρη αποκατάσταση της κρίσης, είτε λόγω λανθασμένων χειρισμών από την πλευρά των αλληλέγγυων που πλαισίωναν την απεργία πείνας είτε λόγω της άκρατης εθνικής εσωστρέφειας της ελληνικής κοινωνίας είτε εξαιτίας του αμείλικτου κρατικού αυταρχισμού, διαφαίνεται ότι η απεργία πείνας δεν ανέτρεψε τη διευρυμένη -σε όλες τις εκφάνσεις της καθημερινής ζωής- εξουσιαστική συνθήκη που καθορίζει την διαβίωση όλων των μεταναστών - όπως και όλων μας - στην Ελλάδα. Οι διωκτικές επιχειρήσεις που ακολούθησαν έναν χρόνο μετά την λήξη της απεργίας σκιαγραφούν με σαφήνεια τα συμπαγή θεμέλια της βιοπολιτικής στο ελληνικό τοπίο. Ωστόσο, αν και τα αποτελέσματα της απεργίας πείνας είναι για τους συνομιλητές μου ενδεικτικά μιας ήττας, είναι σίγουρο ότι οι τριακόσιοι μετανάστες άφησαν μια σπουδαία κινηματική παρακαταθήκη : Η απεργία πείνας αποκάλυψε την συλλογική ωφελιμότητα της μετατροπής των υποκειμένων της κρίσης από πειθήνια και υπάκουα στα κελεύσματα της «εθνικής ανάγκης», σε αυτόνομους δρώντες, φορείς και εκφραστές πανανθρώπινων και παγκόσμιων αξιών. Εν τέλει, στα σώματα όλων των απεργών πείνας χαρτογραφήθηκαν τα μονοπάτια ενός νέου κόσμου δομημένου στις αρχές της αυτοδιάθεσης, της αλληλεγγύης, της ισότητας και της ελευθερίας, έναν κόσμο τον οποίο η επιστήμη της Ανθρωπολογίας οφείλει να υπερασπιστεί.

Βιβλιογραφία

Ελληνική Βιβλιογραφία

Αθανασίου, Α. & Τσιμουρή, Γ. 2013. Χαρτογραφώντας τη βιοπολιτική των συνόρων : Σώματα, τόποι, απεδαφοποιήσεις. Στο *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών* 140 - 141 σ. 3-37

Αθανασίου, Α. (επιμ.). 2007. *Ζωή στο όριο - Δοκίμια για το σώμα, το φύλο και τη βιοπολιτική*. Αθήνα : Εκκρεμές

- 2012. *Η κρίση ως «κατάσταση έκτακτης ανάγκης» - Κριτικές και αντιστάσεις*. Αθήνα : Σαββάλας

Αγκάμπεν, Τζ. 2005. *Homo Sacer : Κυρίαρχη εξουσία και γυμνή ζωή*. Αθήνα : Scripta

Αγκάμπεν, Τζ. 2007. *Κατάσταση Εξαιρέσης*. Αθήνα : Πατάκη

Γκέφου - Μαδιανού, Δ. 1999. *Πολιτισμός και Εθνογραφία : Από τον Εθνογραφικό Ρεαλισμό στην Πολιτισμική Κριτική*. Αθήνα : Ελληνικά Γράμματα

Γκέφου - Μαδιανού, Δ. 2002. «Αναστοχαστική ανθρωπολογία και ακαδημαϊκός χώρος, τροχιές, διλήμματα, προοπτικές». Στο Β. Κρεμμυδάς (επίμ.), *Το Παρόν του Παρελθόντος : Ιστορία, Λαογραφία, Κοινωνική Ανθρωπολογία (Πρακτικά Επιστημονικού Συμποσίου, 19 - 21 Απριλίου 2002)*, σ.383 - 400. Αθήνα : Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας - Σχολή Μωραΐτη.

Γκέφου - Μαδιανού, Δ. 2011. «Η ανθρωπολογία στη σκιά του ελληνικού πολιτισμού : η ανάπτυξη μιας επιστήμης στον ακαδημαϊκό χώρο». Στο Δ. Γκέφου - Μαδιανού (επίμ.), *Όψεις Ανθρωπολογική Έρευνας : Πολιτισμός, Ιστορία, Αναπαραστάσεις*, σ. 61-105. Αθήνα : Πατάκης

Δουζίνας, Κ. 2011. *Αντίσταση και φιλοσοφία στην κρίση - Πολιτική, ηθική και Στάση Σύνταγμα*. Αθήνα : Αλεξάνδρεια

Ζαβρού, Α. 2013. Ζωές εν κινδύνω : Σκέψεις πάνω στο βιοπολιτικό διακύβευμα μιας απεργίας πείνας μεταναστών. Στο *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών* 140 - 141 σ. 87 - 103

Douglas, M. 2006 [1996]. *Καθαρότητα και κίνδυνος. Μια ανάλυση των εννοιών της μιαιρότητας και των ταμπού*. Αθήνα : Πολύτροπον

Μπάτλερ, Τ. 2008. *Σώματα με σημασία : Οριοθετήσεις του "φύλου" στο λόγο*. Αθήνα : Εκκρεμές

- 2009 [1990]. *Αναταραχή φύλου : Ο φεμινισμός και η ανατροπή της ταυτότητας*. Αθήνα : Αλεξάνδρεια
- 2009[1997]. *Η ψυχική ζωή της εξουσίας - Θεωρίες καθυπόταξης*. Αθήνα : Πλέθρον

Παπαταξιάρχης, Ε. (επιμ.). 2006. *Περιπέτειες της Ετερότητας. Η παραγωγή της πολιτισμικής διαφοράς στη σημερινή Ελλάδα*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια

Τσαπόγας, Μ. & Χριστόπουλος, Δ. (επιμ.). 2004. *Τα δικαιώματα στην Ελλάδα 1953 - 2003 - Από το τέλος του Εμφυλίου στο τέλος της Μεταπολίτευσης*. Αθήνα : Καστανιώτη

Τσουκαλάς, Κ. 1983. «Παράδοση και Εκσυγχρονισμός - Μερικά γενικότερα ερωτήματα». Στο Τσαούση, Δ. Γ. (επιμ.), *Ελληνισμός - Ελληνικότητα : Ιδεολογικοί και βιωματικοί άξονες της νεοελληνικής κοινωνίας*, σ. 37-51. Αθήνα : Βιβλιοπωλείον της Εστίας

Φουκώ, Μ. 1987. *Εξουσία, Γνώση και Ηθική*. Αθήνα : Ύψιλον/Βιβλία

- 1991. *Η μικροφυσική της εξουσίας*. Αθήνα : Ύψιλον/Βιβλία
- 2002. *Για την υπεράσπιση της κοινωνίας*. Αθήνα : Ψυχογιός
- 2005. *Η δίψα της γνώσης*. Αθήνα : Κέδρος

Χατζή, Χ. 2004. «Ο αλλοδαπός ως υποκείμενο δικαιωμάτων στην ελληνική έννομη τάξη». Στο Παύλου & Χριστόπουλος (επιμ.), *Η Ελλάδα της μετανάστευσης - Κοινωνική συμμετοχή, δικαιώματα και ιδιότητα του πολίτη*, σ. 233-253. Αθήνα : Κριτική

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

Athanasίου, Α. & Butler, J. 2013. *Dispossession - The performative in the political*. Cambridge : Polity Press

Butler, J. 2004. *Undoing Gender*. New York & London : Routledge

Edkins, J. & Pin-Fat, V. 2005. «*Through the Wire : Relations of Power and Relations of Violence*». Στο *Millennium Journal of International Studies* 34 (1) σ. 1 - 24

Dalakoglou, D. και Vradis, A. 2011. *Revolt and Crisis in Greece*. London : AK Press & Occupied London.

Feldman, A. 1991. *Formations of Violence : The Narrative of the Body and Political Terror in Northern Ireland*. Chicago : University of Chicago Press

Foucault, M. 1980. *Power/Knowledge : Selected interviews and other writings 1972-1977*. Brighton, Sussex : Harvester Press

Just, R. 1989. «Triumph of Ethnos». Στο Tonkin, E., McDonald, M. & Chapman, M. (επιμ.). *History and Ethnicity*, σ. 71-88. London : Routledge

Owens, P. 2009. «Reclaiming 'Bare Life'? :Against Agamben on Refugees». Στο *International Relations* 23(4) σ. 567-582

Rozakou, K. 2012. «The biopolitics of hospitality in Greece : Humanitarianism and the management of refugees». Στο *American Ethnologist* 39(3) σ. 563 - 578

Scanlan, S. J. (επιμ). 2008. «Starving for change : the hunger strike and nonviolent action, 1906 - 2004». Στο Patrick G. Coy (επιμ), *Research in social movements, conflicts and change Vol. 8* σ. 275 - 323

Shinkel, W. 2010. «From zoepolitics to biopolitics : citizenship and the construction of "society"». Στο *European Journal of Social Theory* 13 (2) σ. 55 - 172

Steve, P. 1997. «Introduction: Opposition, Political Identities and Spaces of Resistance». Στο S. Pile και M. Keith (επιμ.), *Geographies of Resistance*, σ. 1-32. London: Routledge

Turner, V. 1995 [1969]. *The Ritual Process : Structure and Anti - Structure*. New York : Aldine de Gruyter

- 1974. *Dramas, fields and metaphors: Symbolic action in human society*. New York : Cornell University Press.
- 1982. *From ritual to theater: The human seriousness of play*. New York: PAJ Publications.

Van Gennep, A. 1960. *The rites of passage*. London: Routledge.

Voutira, Ef. 2013. Realising "fortress Europe" "managing" migrants and refugees at the borders of Greece. Στο *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών* 140 - 141 σ. 57 - 69